

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2013 – 2014, Δ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΜΑΡΘΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ (ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ)

ΜΑΡΙΑ ΠΑΡΑΔΕΙΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ AIDS ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΟΡΟΘΕΤΙΚΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ

ΧΑΤΖΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Περιεχόμενα

Λίγα λόγια για την υπόθεση	3
Εισαγωγικά	3
A' ΜΕΡΟΣ	5
Το σώμα παραγωγός φαντασμαγορικών σκηνών	5
AIDS: Μια επιδημία σημασιών.....	9
Το αποικιακό σώμα	12
Το AIDS ως εισβολέας.....	15
“BETTER WED THAN DEAD”	17
Το Θέαμα του AIDS	19
Γυναίκες και HIV	23
Στίγμα: Μια δεύτερη επιδημία.....	27
Ναρκωτικά, πορνεία και AIDS	28
B' ΜΕΡΟΣ	31
Το χρονικό.....	31
MME και Ετερότητα.....	32
Μεθοδολογία.....	34
Το δείγμα.....	36
Το Πρώτο Θέμα	40
Αυγή	49
Η Καθημερινή	53
Συμπερασματικά.....	56
Επίμετρο: Γυμνές ζωές.....	59
Βιβλιογραφία	62

- **Λίγα λόγια για την υπόθεση.**

Τον Απρίλη του 2012 λίγες μέρες πριν τις εθνικές εκλογές η σύλληψη σε οίκο ανοχής γυναίκας με καταγωγή από τη Ρωσία που αποδείχθηκε οροθετική πυροδοτεί κύμα αντιδράσεων που εκδηλώνεται με όρους ηθικού πανικού¹. Οι συλλήψεις τις επόμενες μέρες συνεχίζονται και γυναίκες εκδιδόμενες, αλλά κυρίως γυναίκες που εντοπίζονται σε στέκια τοξικοεξαρτημένων, συλλαμβάνονται, και υποβάλλονται – παρά τη θέλησή τους – σε τεστ για AIDS, ενώ για όσες η διάγνωση είναι θετική η κατάληξη είναι η φυλακή με την κατηγορία πως ηθελημένα μετέδωσαν τον ιό. Λόγοι προερχόμενοι από πολιτικά πρόσωπα, εκπροσώπους υγειονομικών φορέων, αστυνομικούς υπεύθυνους, εισαγγελείς, που αναπαράγονται και υιοθετούνται από τα κυρίαρχα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ευνοούν τη στοχοποίηση των γυναικών ως μια “υγειονομική βόμβα” – για να δανειστούμε τον χαρακτηρισμό του τότε υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου – έτοιμη να εκραγεί και να πλήξει το “γενικό πληθυσμό”. Στο όνομα μάλιστα της δημόσιας υγείας τα προσωπικά ιατρικά δεδομένα και οι φωτογραφίες των γυναικών δημοσιεύονται στην πλειονότητα των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

- **Εισαγωγικά**

Στο πλαίσιο αυτής της διπλωματικής θα επιχειρήσω να αναδείξω με ποιο τρόπο οι συνιστώσες της ταυτότητας των γυναικών “παραβιάζουν” μια σειρά κυρίαρχων κανονιστικών προτύπων περί ταυτότητας, αλλά και πώς αυτού του είδους η παρέκκλιση σε σχέση με ό,τι θεωρείται “φυσιολογικό” μετατρέπεται στη βασική ιδεολογία για κοινωνική περιθωριοποίηση και συρρίκνωση της ανθρώπινης ιδιότητας. Στόχος μου είναι να αποδομήσω τους σχετικούς με την

---

¹ “το φαινόμενο του ηθικού πανικού συγκεντρώνει ένα κοινά παραδεκτό πυρήνα χαρακτηριστικών, που έχει ως εξής: Ανησυχία κα φόβος έναντι κάποιου κοινωνικού φαινομένου ή ομάδας που προσλαμβάνεται ως απειλή για τις κυρίαρχες αξίες και την κατεστημένη ηθική τάξη. Μετεξέλιξη της ανησυχίας σε εχθρότητα και έντονη κοινωνική αντίδραση προς τη θεωρούμενη ως σοβαρή σε έκταση και ένταση απειλή. Παρέμβαση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και λήψη μέτρων δυσανάλογων προς τη βαρύτητα της ανεπιθύμητης δραστηριότητας ή συμπεριφοράς. Ασταθής χρονική διάρκεια του πανικού και διαφοροποιημένη επίδραση στους θεσμούς και τη συλλογική κοινωνική συνείδηση, ανάλογα με τις περιστάσεις. Στη διαδικασία αυτή ο ρόλος των ΜΜΕ είναι αποφασιστικός.”

Β. Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας, 2010, σσ. 50-51.

υπόθεση λόγους² – δημοσιογραφικούς, πολιτικούς, ιατρικούς κ.α. – που χαράσσουν τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο πολιτικό σώμα που χρήζει προστασίας και σε εκείνους που πρέπει να αποβληθούν. Προς αυτή την κατεύθυνση θα εστιάσω στη θεματική του AIDS, αναφερόμενη στους λόγους που συνοδεύουν και επενδύουν αυτήν τη σεξουαλικά μεταδιδόμενη ασθένεια. Αναλυτικότερα αντλώντας από ανθρωπολογική, κυρίως, θεωρία θα επιχειρήσω να αναδείξω τον τρόπο με τον οποίο η έννοια της “υγείας” υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις ανάγεται σε πολιτική. Αντλώντας από δουλειές όπως των Mary Douglas, Susan Sontag, Αθηνάς Αθανασίου, Jean Comaroff κ.α. θα επιδιώξω να φωτίσω τη διαδρομή που καθιστά κάποιον που ασθενεί “μιαρό” και “μολυσματικό άλλο”. Πρόθεση μου είναι να εστιάσω στις φαντασιώσεις που συνδέονται με τη νόσο γενικότερα, αλλά και πιο συγκεκριμένα με το AIDS – αντικείμενό μου δεν θα είναι η σωματική νόσος, αλλά οι χρήσεις της ως συμβόλου ή μεταφοράς. Άλλωστε, όπως επισημαίνει η Susan Sontag, θέλοντας να υπογραμμίσει τη σημασία που έχει το συμβολικό φορτίο της ασθένειας, “ετυμολογικά “πάσχων” είναι αυτός που υποφέρει. Αυτό που προκαλεί το μεγαλύτερο φόβο δεν είναι ο πόνος αυτός καθ’ εαυτόν, αλλά ο πόνος που εξευτελίζει”³. Επίσης θα αναφερθώ στην πολιτική διάσταση των πρακτικών και των λόγων που στιγματίζουν τους φορείς, στηριζόμενη σε μια σειρά σχετικών εργασιών αγγλοσαξονικής προέλευσης από θεωρητικούς και ακτιβιστές σε σχέση με το AIDS, όπως ο Simon Watney, η Paula Treichler, ο Leo Bersani κ.α.-πολλές από αυτές τις δουλειές συμπεριλαμβάνονται στο ειδικό τεύχος-αφιέρωμα στο AIDS του περιοδικού October που επιμελήθηκε ο Douglas Crimp.

Στο δεύτερο μέρος, αφού προηγηθεί μια αναλυτική περιγραφή των όσων συνέβησαν τον Απρίλη του 2012, θα ακολουθήσει μια συνοπτική αναφορά στο ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην κατασκευή της εικόνας του άλλου, του διαφορετικού, του ξένου. Ωστόσο κύριο μέλημα σε αυτό το τμήμα της εργασίας μου είναι να μεταφέρω τις εκδοχές των “παραμορφωτικών” αντανάκλασεων των γεγονότων της υπόθεσης των οροθετικών γυναικών, στον Τύπο – μιας και εκλαμβάνω ως δεδομένο πως τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δε συνιστούν καθρέφτη της πραγματικότητας, αλλά συμμετέχουν στην κατασκευή της. Θα επιχειρήσω να αναλύσω το υλικό μου χρησιμοποιώντας μεθοδολογικά εργαλεία που προκύπτουν από ένα φουκωικό πλαίσιο προσέγγισης του λόγου, ενώ θα αντιμετωπίσω κριτικά το περιεχόμενο των

² Χρησιμοποιώντας τον όρο Λόγος όπως τον εννοιολογεί ο Foucault, ως μια συστηματικά, δηλαδή, οργανωμένη ολότητα από κανόνες και συμβάσεις βάσει των οποίων παράγεται το νόημα. Σύμφωνα με το Foucault τα υποκείμενα παράγονται εντός και διαμέσου των λόγων και οι ποικίλοι σχηματισμοί τους επιτρέπουν – αλλά και περιορίζουν – τη συγκρότηση των ταυτοτήτων – ο Λόγος δηλαδή ως κοινωνική πρακτική κατασκευάζει τα ίδια τα υποκείμενα.

³ S. Sontag, *Η Νόσος ως Μεταφορά: το AIDS και οι μεταφορές του*, Αθήνα: Ύψιλον, 1993, σ. 132.

δημοσιευμάτων με την συνδρομή των υποθέσεων που προέκυψαν από το πρώτο μέρος της εργασίας, αλλά και εργασιών-με προεξέχουσες εκείνες των Λιόπη Αμπατζή και Κώστα Γιαννακόπουλου- που κύρια επικεντρώνουν στην πολιτική σημασία των κυρίαρχων εννοιολογήσεων της σεξουαλικότητας.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

- **Το σώμα παραγωγός φαντασμαγορικών σκηνών.**

“Η γνώση μια γνώση επιθετική και αδηφάγα. Τακτοποιεί τον κόσμο, ταξινομεί αποδίδει το άγνωστο στο γνωστό, καλύπτει όλες τις τομές χάρη στα πλέγματα εντός των οποίων, στα ευρετήριά της, συγκόπτει τους ανθρώπους, τη ζωή, τα πράγματα και τον πλεονάζοντα κόσμο σύμφωνα με τις δικές της διακριβώσεις. Αλλά, εις πείσμα των πάντων, ο χώρος της είναι μετρημένος και η ενότητά της η ίδια προϋποθέτει την πρωτοφανή ύπαρξη κάποιου άλλου, ενάντια στο οποίο θα συγκροτηθεί, μπροστά στο οποίο θα υποχωρήσει : την παραφωνία του σώματος, τις κραυγές του, δηλαδή την άγρια ομιλία του – τον πόθο και το θάνατο. Δεν μπορεί να τις κλείσει μέσα της, δεν μπορεί να τις πει. Το σώμα είναι το σύνορο πάνω στο οποίο σκοντάφτει και σταματά η γνώση”⁴.

Παρά την απομυθοποίηση του καρτεσιανού διαχωρισμού πνεύματος και σώματος⁵ από τη νεότερη φιλοσοφία και επιστήμη δεν έχει εξασθενήσει ιδιαίτερα η πεποίθηση αυτού του πολιτισμού σχετικά με αυτόν τον διαχωρισμό, γεγονός που προσδιορίζει όλες τις σύγχρονες αντιλήψεις μας καθώς ο καρτεσιανός δυισμός νομιμοποίησε την αποκλειστική διαχείριση του

⁴ J. Revel & P. Peter, ⁴ J. Revel & P. Peter, *Το σώμα – Ο άρρωστος και η ιστορία του* στο J. Le Goff & P. Nora (επιμ.), *Το Έργο της Ιστορίας*, Αθήνα: Ράππα, 1975, σσ. 234-263, σ. 255.

⁵ “Η περίφημη διατύπωση του Descartes “Cogito ergo sum” (“Σκέφτομαι άρα υπάρχω”) έχει ως βάση την απόλυτη υποβάθμιση των σωματικών αισθήσεων. Όπως ο ίδιος ο Descartes κάποια στιγμή υποστήριξε, “θα θεωρήσω ότι δεν έχω χέρια, μάτια, σάρκα, αίμα ή αισθήσεις”. Ο ορθολογισμός, στοιχείο οργάνωσης της κοινωνίας και καθυπόταξης της φύσης, προσδιορίζει τη φύση ως αντικείμενο επέμβασης, ενώ η υπόστασή της εξαντλείται στην επιφανειακή της διάσταση. Το σώμα λοιπόν στο πλαίσιο της καρτεσιανής φιλοσοφικής παράδοσης αντιμετωπίζεται ως ένα φαινόμενο το οποίο δεν παρουσιάζει κανένα ενδιαφέρον για τις κοινωνικές επιστήμες, εφόσον θεωρείται απλή έκφραση της φύσης που στερείται ορθολογικής ικανότητας”.

Γ. Αλεξιάς, *Το σώμα στην κοινωνιολογία από τον “Άνθρωπο του Νεάντερταλ” στον “Εξολοθρευτή”*, Αθήνα: Πεδίο, 2011, σ. 112.

σώματος από τις φυσικές επιστήμες⁶. Στο ιατρικό μοντέλο, περισσότερο από οπουδήποτε, το σώμα διαχωρίζεται από τις υπόλοιπες διαστάσεις που συγκροτούν το άτομο (κοινωνική, συναισθηματική, ψυχολογική). Άλλωστε, όπως επισημαίνουν οι ιστορικοί Revel και Peter, επιδίωξη του ιατρικού λόγου υπήρξε ανέκαθεν να περιορίσει το σώμα στη σωματικότητα του μιας και η ιατρική, όντας εξ ορισμού η βαθμίδα της αμεσότητας και της παρέμβασης, δε μπορεί να έχει ως διέξοδο άλλη από την αντικειμενικοποίηση του σώματος⁷. Ενός σώματος σιωπηρού, σύμφωνα με τα ιατρικά αρχεία, όπου το αληθές χωρίζεται από το ψευδές εντός του πλαισίου της επιστημονικής ιδεολογίας στο σημείο όπου τέμνονται το επίπεδο του πραγματικού – το απτό, δηλαδή, και αριθμητικό – από εκείνο του φανταστικού⁸. Ο “άνθρωπος της γνώσης” θεωρεί ότι είναι διαφυλαγμένος απ’ το λάθος και κύριος του σώματος του, εντός του ενάντια σε όλα τα φαινόμενα δεν υπάρχουν ά-λογες ροπές και ασυνείδητο⁹.

Ο Βρετανός κοινωνιολόγος Bryan Turner θεωρεί ότι είναι οι θεσμοί του νόμου της θρησκείας και της ιατρικής οι τρόποι με τους οποίους τα σώματα ελέγχονται εντός του κοινωνικού πλαισίου, υποστηρίζοντας πως ενώ ο έλεγχος των σωμάτων απ’ την Εκκλησία έχει υποχωρήσει, ο έλεγχος και η ρύθμιση των σωμάτων απ’ το ιατρικό επάγγελμα βρίσκεται σε άνοδο. Καθώς η κοινωνία έγινε πιο “εκκοσμικευμένη”, έγινε και πιο “ιατροκοποιημένη”, με την ιατρική να έχει τώρα και μια ηθική εκτός από την κλινική της αποστολή¹⁰. Κατά Turner “στις μέρες μας η άσκηση της ιατρικής έχει σαφώς μια ηθική αποστολή, ιδιαίτερα όσον αφορά στα προγράμματα πρόληψης σχετικά με το AIDS που απευθύνονται σε ανύπαντρες γυναίκες, αλλά αυτή η ηθική αποστολή συγκαλύπτεται συστηματικά και τελικά νομιμοποιείται με την επίκληση της επιστημονικής αντί της θρησκευτικής εξουσίας [...] Η ιατρική καλύπτει το κενό που άφησε η διάβρωση της θρησκείας”¹¹. Τα όσα ο Βρετανός κοινωνιολόγος διατυπώνει είναι σαφώς

⁶ S. Sontag, *Η Νόσος ως μεταφορά. Το AIDS και οι Μεταφορές του*, Αθήνα: Ύψιλον, 1993, σ. 134, & H. Braudby, *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας*. Αθήνα : Πεδίο, 2004, σ. 272.

⁷ “Στον Όρκο που βάζει στο στόμα του ιατρού και ο οποίος θεμελιώνει την ιατρική ως επάγγελμα, ως άσκησης μιας γνώσης και επιστήμης της τέχνης – διακρίνοντάς τη μια για πάντα από το ιερατείο -, ο Ιπποκράτης σημαδεύει καθαρά την τομή, και απαγορεύει στον ασκούντα κάθε πόθο απέναντι στον ασθενή του και στην οικογένειά του [...] Αποσύροντας κάθε επένδυση στο σώμα του άλλου σαν αντικείμενο πόθου, η ιατρική το έθετε οριστικά, ως επιστημονικό αντικείμενο, ολοσχερώς απομονωμένο. Έτσι δε θα το τυλίγει πια παρά ο λόγος της επιστήμης, απαλλαγμένος από τις διαταραχές ενός φθοροποιού εγώ.”

J. Revel & P. Peter (1975), σ. 242, σ. 259.

⁸ Αν και αναρωτιούνται οι Γάλλοι ιστορικοί αν μετά το Freud μπορούμε να αποκλείσουμε το φανταστικό από το συμβολικό. “...Είναι το έδαφός μας, σ’ αυτό βυθίζονται όλες οι ρίζες μας. Μπορεί να είναι άγριο, και σίγουρα είναι: βία του πόθου, έλεγχος του θανάτου και αγωνία της έλλειψης. Δε διοχετεύεται παρά στις βαθμίδες του συμβολικού. Φανταστικό και συμβολικό – αυτό είναι η μόνη τελέσφορη αντίθεση.”, J. Revel & P. Peter (1975), σ. 243.

⁹ J. Revel & P. Peter (1975), σσ. 241-243.

¹⁰ S. Nettleton, *Κοινωνιολογία της Υγείας και της Ασθένειας*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 2002, σ. 101.

¹¹ B. S. Turner, *Regulative Bodies: Essays in Medical Sociology*, London: Routledge, 1992, σ. 23.

επηρεασμένα από τις ιδέες του Foucault, που βασικό σημείο της ανάλυσης του είναι ο έλεγχος των σωμάτων. Ένα κεντρικό ζήτημα που διατρέχει το έργο του Γάλλου διανοητή είναι ότι η μεταστροφή από τις προνεωτερικές στις νεωτερικές μορφές κοινωνίας περιέλαβε τον εκτοπισμό αυτού που ονομάζει ηγεμονική ισχύ (sovereign power), όπου η ισχύς ενυπήρχε στο σώμα του ηγεμόνα, από την πειθαρχική ισχύ (disciplinary power), όπου η ισχύς ενυπάρχει στον τρόπο με τον οποίο τα σώματα ρυθμίζονται, εκπαιδεύονται, διαφυλάσσονται, και γίνονται αντιληπτά και η οποία είναι περισσότερο εμφανής σε κοινωνικούς θεσμούς, όπως τα νοσοκομεία, οι φυλακές και τα σχολεία¹². Το σώμα για τον Foucault αποτελεί την πρώτη ύλη στην οποία μορφοποιούνται οι εξουσιαστικές επιταγές, καθώς ο έλεγχος των σωμάτων και των επιθυμιών είναι ένας βασικός μηχανισμός των κοινωνιών προκειμένου να πειθαρχηθούν και να κοινωνικοποιηθούν τα μέλη τους. Όμως ο έλεγχος και η διαχείριση των σωμάτων εξέλαβαν μια ιδιαίτερη μορφή με την ανάπτυξη των επιστημών του ανθρώπου, καθώς μέσω της επιστημονικής “αντικειμενικής” γνώσης που παράγουν καθιερώθηκε ένας νέος τρόπος εμφάνισης και αντιμετώπισης του σώματος. Η ανάπτυξη της ιατρικής, της δημογραφίας, της εγκληματολογίας, της ψυχιατρικής, της κοινωνιολογίας κλπ. κατέστησαν το ανθρώπινο σώμα αντικείμενο διαχείρισής τους. Οι λεπτομέρειες του ανθρώπινου σώματος είναι διαρκώς αντικείμενο ενδελεχούς εξέτασης. Τα σώματα των ατόμων εκπαιδεύονται και παρατηρούνται, κάτι που απ’ το Foucault αναφέρεται ως ανατομο-πολιτική του ανθρώπινου σώματος., ενώ συγχρόνως παρατηρούνται οι πληθυσμοί- πρόκειται, κατά Foucault, για τη διαδικασία των ρυθμιστικών ελέγχων, της βιο-πολιτικής του πληθυσμού. Και είναι αυτά τα δύο επίπεδα – το άτομο και ο πληθυσμός – που συνιστούν τη βάση των επιχειρημάτων του Turner για τη ρύθμιση των σωμάτων που αναφέρθηκε παραπάνω.

Το σώμα, λοιπόν, από βιολογική ύπαρξη μετατρέπεται σε ένα πειθαρχημένο κοινωνικό αντικείμενο που αναπαράγει την ευρύτερη κοινωνία στην οποία εντάσσεται. Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες η ορθολογικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων και συμπεριφορών επιβάλλει την κατασκευή του υπάκουου κοινωνικού σώματος που συντηρείται σε κάθε έκφρασή του ώστε να μη ξεφύγει από κοινωνικές νόρμες. Σημασία σε αυτήν τη διαδικασία έχει ο ορθολογικός έλεγχος της βιολογίας, των αισθημάτων και του πάθους που ως ανορθολογικά στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης απειλούν την επιβίωση της κοινωνίας. Στόχος του Foucault υπήρξε η κατανόηση της πολύπλοκης σχέσης γνώσης και εξουσίας που στις δυτικές κοινωνίες οδηγεί σε

---

¹² S. Nettleton(2002), σ. 162.

μια ιδιόμορφη σχέση, που διαμεσολαβείται από την επιστήμη, ανάμεσα στην αντικειμενική καταγραφή της πραγματικότητας και της επιτήρησης ως τεχνικής ελέγχου και συμμόρφωσης¹³. Στην αναλυτική του Γάλλου διανοητή, λοιπόν, το σώμα αποτελεί δημιούργημα εξουσιαστικών λόγων, που μέσα από σειρά πρακτικών και θεσμών ομοιομορφοποιούν και ελέγχουν. Χαρακτηριστικά ο Foucault αναφέρει σχετικά με την πολλαπλότητα των Λόγων, που επιτηρούν ορθολογικά το υποκείμενο σε κάθε διάστασή του: “Δεν πρόκειται τόσο για ένα Λόγο πάνω στο σεξ όσο για μια πολλαπλότητα Λόγων που παράγονται από μια ολόκληρη σειρά μηχανισμών που λειτουργούν μέσα σε θεσμούς διαφορετικούς. Ο μεσαίωνας είχε οργανώσει γύρω από το θέμα της σάρκας και της πρακτικής της μετάνοιας έναν Λόγο αρκετά ενιαίο. Τους τελευταίους αιώνες, αυτή η σχετική ενότητα αποσυντέθηκε, σκόρπισε, πολλαπλασιάστηκε σε μια έκρηξη Λόγων ξεχωριστών που πήραν μορφή μέσα στη δημογραφία, τη βιολογία, την ιατρική, τη ψυχιατρική, τη ψυχολογία, την ηθική, την παιδαγωγική, την πολιτική κριτική.”¹⁴

Ο όρος βιοεξουσία που προτείνει ο Foucault για να υποδηλώσει την πειθαρχική πολιτική επιτήρηση και ρύθμιση των πιο λεπτών και ιδιαίτερων πτυχών της ζωής ατόμων και πληθυσμών, σηματοδοτεί, σύμφωνα με την Αθηνά Αθανασίου, “μια νέα σχέση οντολογίας και πολιτικής, που επενδύει στην απολογιστική αναγνώριση της ζωής του πολιτικού σώματος και των μελών του ως ύστατο πεδίο νομιμοποίησης”¹⁵. Η βιοεξουσία δεν διαδέχεται, αλλά και ούτε αντικαθιστά τις παλιότερες μορφές άσκησης εξουσίας, αλλά τις διαπερνά και τις αναζωογονεί¹⁶. Οι ρίζες των νεωτερικών προτύπων διακυβέρνησης μέσω της ιατρικής, εντοπίζονται στη διαχείριση του θανάτου κατά τη διάρκεια των επιδημιών πανώλης στην Ευρώπη του 17^{ου} αιώνα. Στις πρακτικές απομόνωσης των αρρώστων αντανακλώνται οι κυρίαρχες στις δυτικές κοινωνίες της εποχής αντιλήψεις για τη μολυσματικότητα της αρρώστιας και το μεταδοτικό της χαρακτήρα¹⁷. Η αρρώστια επενδύεται με νοήματα αλλοτριότητας και ενεργοποιεί μηχανισμούς επιτήρησης και ελέγχου, αποκαλύπτοντας τη συνάφεια ποινικής και ιατρικής πρακτικής ή μεταξύ πειθαρχίας και μέριμνας για το “γενικό καλό”¹⁸. Ο θάνατος του

¹³ Γ. Αλεξιάς(2001), σσ. 202-205.

¹⁴ Μ. Foucault(1987), *Ιστορία της Σεξουαλικότητας τόμος 1: Η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα: Ράππας, 1978, σ. 46.

¹⁵ Α. Αθανασίου, *Επιτελέσεις της Τρωτότητας και του Κοινωνικού Τραύματος στο Βιοκοινωνικό κείμενο. Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της Υγείας*, επιμ. Α. Αθανασίου, Αθήνα: Νήσος, 2011,σ. 33.

¹⁶ Α. Αθανασίου(2011), σ.33.

¹⁷ Α. Αθανασίου(2011), σ. 32.

¹⁸ “Σε συνθήκες αυστηρού τεμαχισμού της πόλης, γενικευμένου ελέγχου και αποκλεισμού, κυριαρχίας του ιατρικού επιθεωρητή και εμπέδωσης της κατηγορίας των απόβλητων ανθρώπων, η πολιτική αρχίζει να διαδραματίζει όλο και περισσότερο καθορίζοντας, όχι μόνο τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε κανείς να ζει, αλλά ποιος θα έπρεπε να αφηθεί να πεθάνει”, Α. Αθανασίου,(2011), σ. 32.

άλλου, όπως το θέτει η Αθανασίου, ισοδυναμεί με τη βιολογική ενίσχυση του “εαυτού” ως μέλος ενός ομοιογενούς συνεκτικού πληθυσμού, φυλής ή έθνους¹⁹ ή όπως διατυπώνει η Δήμητρα Μακρυνιώτη “στο σύστημα της βιοεξουσίας η θανάτωση είναι αποδεκτή μόνον όταν επιτελείται στο όνομα της ζωής”²⁰. Η δημόσια υγεία έχει ιστορικά λειτουργήσει ως όχημα, αλλά και ως πολιτικός στόχος ελεγκτικών στρατηγικών της αποικιοκρατίας, αλλά και του έθνους κράτους και του εθνικισμού²¹. Ο ιατρικός λόγος συνιστά σημαντικό φορέα κανονικοποίησης στη σύγχρονη παγκόσμια βιοπολιτική, καθώς η ιατρική ως “τεχνολογία παραγωγής καθεστώτων αλήθειας” έχει διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην προώθηση των προταγμάτων - εθνικών, κρατικών, αποικιακών – εξουσιών σχετικά με τον έλεγχο της αναπαραγωγής και της σεξουαλικότητας τόσο των γυναικών, όσο και των σεξουαλικά “παρεκκλινόντων”²².

- **AIDS: Μια επιδημία σημασιών.**

Για τους Γάλλους ιστορικούς Jacques Revel και Jean-Pierre Peter το νοσηματικό περιστατικό μπορεί να αποτελέσει τον κατ’ εξοχήν τόπο για την παρατήρηση της εικόνας που έχει μια κοινωνία για τον εαυτό της. Ενδεικτικά οι Γάλλοι ιστορικοί αναφέρουν πως στο παρελθόν ο κοινωνικός αποκλεισμός σε καιρό επιδημίας μπορεί να έφθανε από την υποψία στη σφαγή και να στρεφόταν ανάλογα με την περίπτωση στους φτωχούς ή στους Προτεστάντες ή στους Εβραίους²³. Στην περίπτωση της μεσαιωνικής εμπειρίας της πανούκλας υπήρξε σύνδεση της νόσου με ιδέες ηθικής μόλυνσης και στην πληττόμενη κοινότητα οι άνθρωποι αναζητούσαν πάντα έναν αποδιοπομπαίο τράγο²⁴. Στις σύγχρονες εκδοχές της αρρώστιας ο αποδιοπομπαίος τράγος δεν διαχωρίζεται τόσο εύκολα από τον πάσχοντα, αλλά όσο και αν εξατομικεύονται οι νεωτερικές νόσοι δεν παύουν να αποκτούν κάποιες από τις μεταφορές των επιδημιών. Η νόσος στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια μπορούσε να είναι άνευ λόγου ή να αποτελεί δίκαιη τιμωρία για ένα προσωπικό αμάρτημα ή κάποιον που έκαναν οι πρόγονοι, ωστόσο, η έλευση του χριστιανισμού επέβαλε πιο ηθικοποιημένες έννοιες για τη νόσο.²⁵ Σταδιακά αναπτύχθηκε η σύνδεση με το θύμα της και η ιδέα της νόσου ως τιμωρία προήγαγε την ιδέα

¹⁹ Α. Αθανασίου(2011), σ. 32.

²⁰ Δ. Μακρυνιώτη, *Περί θανάτου: Η πολιτική διαχείριση της θνητότητας*, Αθήνα: Νήσος, 2008, σ. 43.

²¹ Α. Αθανασίου(2011), σ. 32.

²² Α. Αθανασίου(2011), σσ. 32- 33.

²³ J. Revel & P. Peter(1975), σ. 238.

²⁴ S. Sontag, (1993), σ. 77.

²⁵ S. Sontag, (1993),σ.49.

πως μια αρρώστια θα μπορούσε να είναι μια δίκαιη και αρμόζουσα τιμωρία. Το δέκατο ένατο αιώνα η αντίληψη πως η αρρώστια ταιριάζει στο χαρακτήρα του αρρώστου, όπως η τιμωρία στον αμαρτωλό, δίνει τη θέση της στην ιδέα πως η αρρώστια εκφράζει τον χαρακτήρα, τη βούληση και μπορεί να προκληθεί από αυτήν²⁶. Η νόσος, λοιπόν, πλέον, συνδέεται με φαντασιώσεις σωφρονιστικού ή συναισθηματικού χαρακτήρα. Η “σύγχρονη πανούκλα”, όπως μεταξύ άλλων χαρακτηρίστηκε το AIDS από τα μέσα, όταν πρωτοεκδηλώθηκε, έχει συνδεθεί με βασικούς πολιτισμικούς φόβους και φαντασιώσεις²⁷.

Υπήρξαν αρκετοί επιστήμονες, στην πλειονότητα τους προερχόμενοι από το χώρο της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας της υγείας, που θέλησαν να διερευνήσουν, να εντοπίσουν και πιθανόν να αποδομήσουν τη σημασία της κοινωνικής, πολιτικής και επιστημονικής εννοιολόγησης της εν λόγω νόσου. Προς αυτήν την κατεύθυνση η πλειοψηφία των ερευνητών μη αρνούμενη τη “βιολογική πραγματικότητα” της ασθένειας – δηλαδή την ύπαρξη ιών, αντισωμάτων, μολύνσεων ή τις διαδρομές μετάδοσης της, τον πόνο, τη φθορά, τον θάνατο – διατύπωσαν την άποψη πως το AIDS δεν υπάρχει ξέχωρα από τους λόγους και τις πρακτικές που το σημασιοδοτούν και το αναπαριστούν. Χαρακτηριστικά, ο Douglas Crimp²⁸ ξεκινά άρθρο του για το AIDS υιοθετώντας την πρόταση του Francois Delaporte για την έρευνά του σχετικά με την επιδημία χολέρας στο Παρίσι το 1832: “Σας επιβεβαιώνω, αρχικά, ότι η αρρώστια δεν υπάρχει... ό,τι υπάρχει δεν είναι η αρρώστια, αλλά πρακτικές”²⁹. Αυτή η παραδοχή, θεωρεί ο Crimp, είναι βασική στην κατανόηση του AIDS, καθώς το περιεχόμενο της αμφισβητεί έναν τόσο διαδεδομένο μύθο της φιλελεύθερης οπτικής της επιδημίας, πως απ’ τη μία υπάρχουν τα επιστημονικά δεδομένα και από την άλλη η άγνοια και η παρερμηνεία αυτών των δεδομένων στέκονται στο δρόμο μιας ορθολογικής αντιμετώπισης.

Σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της λογοθετικής κατασκευής της ασθένειας έχει το έργο της Susan Sontag “Η Νόσος ως Μεταφορά – Το AIDS και οι Μεταφορές τους”, αλλά και αρκετές ανάλογες δουλειές που έχουν πραγματοποιηθεί. Για τη Sontag η πιο καταφανής μεταφορά επιβιώνει μέσα στη λαϊκή αντίληψη της υγείας, όπου η νόσος περιγράφεται συνήθως ως εισβολέας μέσα στην κοινωνία. Οι στρατιωτικές μεταφορές που επικράτησαν στις αρχές του

²⁶ S. Sontag, (1993),σ.49.

²⁷ D. Crimp, *AIDS: Cultural Analysis / Cultural Activism*, October, vol. 43, Winter, 1987, σσ. 3-16.

²⁸ Αμερικανός καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης που ασχολήθηκε με την πολιτισμική εννοιολόγηση του AIDS και το 1987 δημοσίευσε μια ειδική έκδοση του περιοδικού October σχετικά με το AIDS, με τίτλο *AIDS: Cultural Analysis / Cultural Activism*.

²⁹ D. Crimp(1987), σ. 3.

προηγούμενου αιώνα³⁰ διαγράφουν τον τρόπο με τον οποίο οι ιδιαίτερα τρομακτικές ασθένειες θεωρούνται ως ξένοι “άλλοι”, ως εχθροί μέσα σε ένα σύγχρονο πόλεμο και συμβάλλουν κατ’ επέκταση στο να στιγματίζονται συγκεκριμένες αρρώστιες, αλλά και εκείνοι που είναι άρρωστοι³¹. Άλλωστε όπως και η Emily Martin επισημαίνει, εξετάζοντας τη δυναμική της φυσικοποίησης στην εικονοποιία τόσο των δημωδών όσο και των επιστημονικών περιγραφών του ανοσοποιητικού συστήματος στις Η.Π.Α., το σώμα απεικονίζεται ως θέατρο ενός ολοκληρωμένου πολέμου ανάμεσα σε αμείλικτους εισβολείς και αποφασισμένους υπερασπιστές³². Αυτή η απεικόνιση παρουσιάζει το σώμα ως εθνικό κράτος που δέχεται επίθεση στα εξωτερικά του σύνορα και διαθέτει εσωτερικά συστήματα επιτήρησης των ξένων εισβολέων του. Πρόκειται για μια απεικόνιση που ενθαρρύνει συγκεκριμένους τρόπους κατανόησης της κοινωνίας, συγκαλύπτοντας τις εσωτερικές ιεραρχίες του εθνικού πολιτικού σώματος, όπως αυτές που αφορούν τις πολιτισμικές εννοιολογήσεις του φύλου και της φυλής³³.

Η διεξαγωγή του πολέμου είναι μια από τις λίγες δραστηριότητες που οι άνθρωποι υποτίθεται πως δεν αντιμετωπίζουν “ιδεαλιστικά”, δηλαδή έχοντας πάντα στο νου τους τις δαπάνες και το πρακτικό αποτέλεσμα. Οι πόλεμοι ενάντια στην ασθένεια δεν είναι απλά εκκλήσεις για περισσότερο ζήλο και χρήματα που θα διατεθούν στην έρευνα³⁴. Η μεταφορά του πολέμου, όπως προαναφέρθηκε, διαγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι τρομακτικές ασθένειες θεωρούνται ως ξένοι “άλλοι”, εχθροί σε έναν σύγχρονο πόλεμο και η μετακίνηση από το δαιμονισμό της αρρώστιας στην απόδοση του σφάλματος στον ασθενή είναι μία μετακίνηση που δε μπορεί να αποφευχθεί. Ο ασθενής πολλές φορές αντιμετωπίζεται ως ο μιανός και μολυσματικός “Άλλος” που φέρει την πάθηση του ως “ύλη εκτός τόπου”-ένα πρόσωπο που μολύνει, παρατηρεί η Douglas, είναι πάντοτε κακό, ενώ ισχύει και το αντίθετο, ένα πρόσωπο

³⁰ Εξαιτίας κυρίως σε καμπάνιες που έγιναν κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο για την ενημέρωση του κόσμου σχετικά με τη φυματίωση. S. Sontag(1993), σσ. 103-104.

³¹ S. Sontag(1993), σσ. 103-105.

³² “Αν [...] μπορούσαμε να γίνουμε μικροσκοπικοί, όπως τα κύτταρα και τα βακτήρια, και να επισκεφθούμε τα σημεία όπου λαμβάνουν χώρα αυτά τα, επιφανειακά ασήμαντα, γεγονότα, θα τα βλέπαμε όπως πραγματικά είναι – αγώνες ζωής και θανάτου μεταξύ επιτιθέμενων και αμυνόμενων, που διεξάγονται τόσο αδιάστακτα όσο συμβαίνουν μόνο στον ολοκληρωτικό πόλεμο” (Nilsson 1987: 20)

Απόσπασμα από αμερικάνικο περιοδικό ευρείας κυκλοφορίας,

E. Martin, *Προς μια ανθρωπολογία της ανοσολογίας: Το σώμα ως εθνικό κράτος* στο .Α. Αθανασίου(επιμ.) *Θεωρήσεις στην Ανθρωπολογία της υγείας*, Επιμ, Αθήνα: Νήσος, 2011, σσ. 514-515.

³³ S. Sontag(1993), σ. 164 & Α. Αθανασίου, σσ. 30-31

³⁴ S. Sontag(1993), σ. 105.

που κρίνεται κακό θεωρείται πάντα πηγή μόλυνσης.³⁵ Το AIDS, λοιπόν, ως μικροδιαδικασία περιγράφεται ως εισβολή, ωστόσο, στην περίπτωση του ο εχθρός είναι ο μολυσματικός φορέας. Όπως παρατηρεί ο Turner, με αναφορά στις σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες, οι άρρωστοι αντιμετωπίζονται όχι ως “θύματα”, αλλά ως “φορείς”³⁶. Αλλά και ασθενείς με HIV υιοθετούν την εικονοποιία πολέμου και τη χρησιμοποιούν προκειμένου να οργανώσουν τη δική τους εμπειρία της θανάσιμης απειλής. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία ασθενούς: “Έχουμε μεγαλώσει μέσα στο σώμα μας, είναι η πατρίδα μας, και μολονότι γνωρίζουμε καλά τα ελαττώματά της, τρέφουμε παρ’ όλα αυτά μια φυσική αγάπη γι’ αυτή. Η πατρίδα μου με έχει απογοητεύσει κάποιες φορές, αλλά σα μαχητής της αντίστασης, δε θα πάψω ούτε στιγμή, μέχρι να αποτινάξω το ξένο ζυγό του ιού. Το βασικό είναι να υιοθετήσω τακτική αντάρτικου ώστε να αντιστραφούν οι ρόλοι. Να διακηρύξω ότι το σώμα μου έχει καταληφθεί από απατεώνες, ότι ο ιός έχει σφετεριστεί την εξουσία και ότι πρέπει να ξαναβρώ το ηθικό μου και να πάρω πίσω όλα τα βιολογικά εδάφη που έχω χάσει μέχρι τώρα. Βρίσκομαι στην πατρίδα μου και αυτός που θα φύγει είναι το AIDS.”³⁷ Ωστόσο, η επίδραση της στρατιωτικής εικονοποιίας στη σκέψη, κάθε άλλο παρά ασήμαντη είναι, σύμφωνα με την Sontag, καθώς υπερκινητοποιεί, περιγράφει με υπερβολή και συντελεί στο στιγματισμό και την απομόνωση του αρρώστου.

- **Το αποικιακό σώμα**

Υπάρχει ένας δεσμός ανάμεσα στο να φαντασιώνεται κανείς τη νόσο και να φαντασιώνεται τη ξενότητα, υπάρχει πάντα ανάγκη η νόσος να έρχεται από κάπου αλλού. Το AIDS, κατά το κλασικό σενάριο της πανούκλας, πιστεύεται ότι ξεκίνησε από τη “μαύρη ήπειρο”, ενώ οι απεικονίσεις που εμφανίζουν την Αφρική ως το λίκνο του AIDS θεωρείται πως ευνοούν αντι-αφρικανικές προκαταλήψεις στην Ευρώπη και στην Ασία. Επίσης, οι υποθέσεις που έχουν κατά καιρούς επιστρατευθεί σε σχέση με τη μετάδοση από τα ζώα (πυρετός του αφρικανικού χοίρου, νόσος των πράσινων πιθήκων) δραστηριοποιούν μια σειρά κοινοτοπιών που συνδέουν τη ζωικότητα, τη σεξουαλική ελευθερία και τους μαύρους³⁸. Αν και τα στερεότυπα που

³⁵ M. Douglas, *Καθαρότητα και κίνδυνος. Μια ανάλυση των εννοιών της μαρότητας και των ταμπού*. Αθήνα: Πολύτροπον 2007, σ. 93.

³⁶ P. Treichler, *AIDS, Homophobia and Biomedical Discourse: An Epidemic of Signification*, Cultural Studies, 1:3, Publisher: Routledge, 1987, σσ. 263 – 305, σ. 284.

³⁷ E. Martin (2011), σ. 531.

³⁸ S. Sontag (1993), σ. 146.

συνδέουν το AIDS με την αφρικανική ήπειρο, καταδικάστηκαν από ειδικούς -που επισημαίνουν πως η νόσος ανήκει σε όλο τον κόσμο και όχι μόνο στην Αφρική-επιβιώσεις τους συναντάμε και στο παρόν . Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Έλληνα πρώην υπουργού Υγείας ,Ανδρέα Λοβέρδου, που στη διάρκεια ομιλίας του στον Ο.Η.Ε, στα πλαίσια της Γενικής Συνέλευσης για το AIDS, το 2011, ανέφερε πως για την σημαντική αύξηση των κρουσμάτων του ιού στην χώρα τα τελευταία χρόνια ευθύνονται γυναίκες από την Υποσαχάρια Αφρική που βρίσκονται στην Ελλάδα παράνομα και εκδίδονται , παρά το γεγονός πως εκπρόσωποι του ιατρικού χώρου διαβεβαιώνουν πως οι κύριες ομάδες πληθυσμού που είναι φορείς του ιού στη χώρα είναι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες και οι χρήστες ενδοφλέβιων ναρκωτικών³⁹.

Την καταγωγή τέτοιου είδους προκαταλήψεων ανέδειξε επιτυχώς η ανθρωπολόγος Jean Comaroff που εξετάζοντας τις αναπαραστάσεις της Νοτίου Αφρικής κατά το 19^ο αιώνα υποστήριξε πως οι Ευρωπαίοι φαντάστηκαν την Αφρική σαν ένα “θερμοκήπιο πυρετών και βασάνων”, κατοικημένο από πάσχοντα και εκφυλισμένα σώματα. Τα εμπύρετα σώματα που στέκονταν εμπόδιο στα τέλη του 18^{ου} αιώνα στην ίδρυση αποικιών στην Αφρική επιβεβαίωναν τη μυθολογία μιας ηπείρου επιβλαβούς για την πολιτισμένη ύπαρξη⁴⁰. Οι επιστήμες της ζωής και ειδικά η ιατρική είχαν σημαντικό ρόλο στο αποικιακό φαντασιακό του εκπολιτισμού. Το αφήγημα της διάσωσης των “πρωτόγονων” από την αμάθεια και τη νοσηρότητα είχε νομιμοποιητικό χαρακτήρα για την αποικιοκρατική κυριαρχία και υπήρξε σημαντική διάσταση του δυτικού νεωτερικού ανθρωπισμού κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα. Κατά την Αθανασίου “τα αποικιοκρατούμενα σώματα των “πρωτόγονων” έγιναν εμβληματικές μορφές του νοσούντος και του νοσηρού, της αναίσχυντα γυμνής και μιαρής σαρκικότητας, του απειλητικού και επίφοβου, του ανοίκειου, ρυπαρού και ζωώδους: με άλλα λόγια του κατώτερου ορίου του “ανθρώπινου είδους”, που δεν ήταν παρά το αντεστραμμένο είδωλο του πολιτισμένου ανθρώπου της Δύσης (...) το αποικιοκρατούμενο σώμα – μέσω της αναγωγής του σε μια οργανική ουσία – συνδέθηκε με την υποβάθμιση, τη βρωμιά, την αταξία, την εξαχρείωση, την ασθένεια και τον κίνδυνο της μολυσματικότητας, ενώ ιδιαίτερη θέση στο αποικιοκρατικό φαντασιακό κατείχε η εκφυλισμένη, σεξουαλικά αχαλίνωτη και αναπαραγωγικά οργιώδης μορφή του αφρικάνικου γυναικείου σώματος ”⁴¹.

³⁹ Ζ. Μαυρουδή(Σκηνοθέτης), *Ruins. Οροθετικές γυναίκες το Χρονικό μιας διαπόμπευσης*(Ντοκιμαντέρ), Ελλάδα, 2013.

⁴⁰ Α. Αθανασίου(2011), σ. 43.

⁴¹ Α. Αθανασίου(2011), σ. 42.

Στην πραγματικότητα, όπως το θέτει η Comaroff, η ανατέλλουσα ηγεμονία της βιολογίας στην Ευρώπη μπορεί να εντοπιστεί στον έλεγχο των πληθυσμών τόσο στην πατρίδα, όσο και εκτός αυτής και γενικότερα στη ρύθμιση των σχέσεων ανάμεσα στον “πολιτισμένο” και τον “αχαλίνωτο”⁴². Για μεγάλο μέρος του 18^{ου} αιώνα ο πολιτισμός ήταν αυτός που έθετε τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον “άγριο” και τον Ευρωπαίο, η έμφαση, δηλαδή ήταν περισσότερο στις πολιτικοοικονομικές περιστάσεις παρά στα φυσικά χαρακτηριστικά. Είναι, ωστόσο, το λεξιλόγιο των φυσικών επιστημών “που επρόκειτο να τυποποιήσει το συσχετισμό, που υπήρχε ήδη για την Ευρώπη ανάμεσα στις σκοτεινές ηπείρους και τα σκοτεινά μυαλά”⁴³. Είναι τα σχέδια και οι κλίμακες της συγκριτικής ανατομίας που εμφάνισαν τον Αφρικανό ως τον ανθρώπινο σύντροφο του Ευρωπαίου, τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στον άνθρωπο και το ζώο⁴⁴. Σύμφωνα με περιγραφές του διάσημου συγκριτικού ανατόμου των αρχών του 19^{ου} αιώνα, Georges Cuvier, ο “νέγρος βρίσκεται ανάμεσα στους “πιο θηριώδεις πιθήκους” και τους Ευρωπαίους”, ενώ τα κείμενα του εστίαζαν ιδιαίτερα στα πιθηκοειδή χαρακτηριστικά των γεννητικών οργάνων των μαύρων γυναικών, νομιμοποιώντας με το μανδύα της ιατρικής στερεότυπα σχετικά με το φλογισμένο ζώοδη ερωτισμό των έγχρωμων. Οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις και ο εξωτισμός του σαλονιού αποκτούσαν πλέον επιστημονικά διαπιστευτήρια. Τα γραπτά της εποχής ενίσχυαν την εικόνα του “λιπαρού άγριου της ερήμου”⁴⁵, με σωματική επιφάνεια που ήταν πορώδης, βρώμικη, υγρή και ανέδιδε μολύνσεις και μυρωδιές- τίποτε δε θα μπορούσε να απέχει περισσότερο από το συντηρητικό, διακριτικό, καθαρό άτομο που ήταν το ιδεώδες για τους ιεραπόστολους. Η νόσος, λοιπόν, υπήρχε η αντίληψη πως ήταν σωματικό αποτέλεσμα που πυροδοτείται από άλλα σώματα και από τα στοιχεία της φύσης⁴⁶. Η ασθένεια θεωρούνταν πως προκύπτει από τη βρωμιά και η βρωμιά από τη σύγχυση των σωμάτων και των σωματικών εκκρίσεων, καθώς στα θερμά κλίματα επικρατούσε η ιδέα πως οι πόροι ανοίγουν ευνοώντας μια διαδικασία οργανικής και ηθικής αποσύνθεσης – ωστόσο παράλληλα παρέμενε ζωντανό και το παλιό ρομαντικό όραμα του “υγιούς ιθαγενούς”. Στην περίπτωση των μαύρων γυναικών υπήρχε η αντίληψη πως η φυσιολογία τους ήταν ευνοημένη σε σχέση με εκείνη των λευκών ανδρών – που θεωρούνταν πιο ευάλωτοι στην ελονοσία – και αυτό οφειλόταν στην

⁴² J. Comaroff, *Η πάσχουσα καρδιά της Αφρικής. Ιατρική, αποικιοκρατία και το μαύρο σώμα* στο Α. Αθανασίου(επιμ.), *Βιοκοινωνικότητα Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας*, Αθήνα: Νήσος, 2011,σ. 117.

⁴³ J. Comaroff(2011),σ. 122.

⁴⁴ Ο. π.

⁴⁵ “Η έκφραση μάλλον προέκυψε από τη χρήση ζωικού λίπους, ιδίως στις πιο θερμές και ξηρές περιοχές της Αφρικής, ως ενυδατικού και καλλωπιστικού καλλυντικού”, J. Comaroff(2011), σ. 133.

⁴⁶ J. Comaroff(2011),σ. 135.

ασυνήθιστα μεγάλη εμμηνόρροια που λογιζόταν ως μια “φυσική” μορφή θεραπευτικής αιμορραγίας⁴⁷. Στο ευρωπαϊκό φαντασιακό η μαύρη γυναίκα εμφανιζόταν με την άμετρη σεξουαλικότητα και το ασυγκράτητο σώμα της ως σύμβολο μεταδιδόμενων ασθενειών και συνεπώς απτή απειλή για το λευκό άνδρα⁴⁸. Μάλιστα, εκείνοι την εποχή ορισμένοι γιατροί υποστήριζαν σχετικά με την σύφιλη πως πρόκειται για μια μορφή λέπρας που υπήρχε από παλιά στην Αφρική και είχε εξαπλωθεί στην Ευρώπη.

Η μόλυνση συνέχιζε να αναδύεται από το μαύρο γυναικείο σώμα που με το πέρασμα του χρόνου είχε βρεθεί στα πιο ιδιωτικά σημεία της αποικιακής ζωής, καθώς Αφρικανές γυναίκες έγιναν παραμάνες σε ευρωπαϊκές οικογένειες – “η πύλη εισόδου για τη μόλυνση είχε γίνει το αθώο και ευάλωτο νήπιο της Ευρώπης”⁴⁹. Είναι χαρακτηριστικό πως οι γιατροί δεν αναγνώριζαν την πιθανότητα η ασθένεια να μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή ανάμεσα στις φυλετικές τάξεις, αν και αυτό ήταν μια πραγματικότητα στην κοινωνία των εποίκων. Όμως στο σχετικό με τη σεξουαλικότητα λεξιλόγιο του 19ου αιώνα, η ανάμιξη των φυλών ήταν ανήθικη, μια ανησυχητική πηγή παθολογίας και αιτία παρακμής για τους λευκούς πληθυσμούς. Επομένως στη Νότια Αφρική στο όνομα του ελέγχου των ασθενειών επιχειρήθηκε η πειθάρχηση των ατόμων, καθώς οι μαύροι γίνονταν μέρος του λευκού βιομηχανικού κόσμου και η ιατρική καλούνταν να ρυθμίσει την αντίθεση φυσική τους παρουσία. Χαρακτηριστική ήταν η επιμονή με τις μεταδοτικές ασθένειες που διαμόρφωνε εθνικές πολιτικές και πρακτικές περί φυλετικού διαχωρισμού – αντίληψη που συμερίζονταν και άλλα αποικιοκρατικά καθεστώτα που είχαν επηρεαστεί από την ευρωπαϊκή ηγεμονική μεταρρύθμιση του 19^{ου} αιώνα και την πειθαρχία που είχε επιβληθεί στις φτωχές αστικές τάξεις στη μητρόπολη⁵⁰. Σύμφωνα με την Comaroff “πέρα από οτιδήποτε άλλο, η ιατρική του 19^{ου} αιώνα διέθετε μια ισχυρή οντολογία, η οποία κατάφερε να επιβεβαιώνει, σε σώματα τόσο στη μητρόπολη όσο και στο εξωτερικό, τους οικουμενικούς ισχυρισμούς του ευρωπαϊκού ορθού λόγου. Και ο ρόλος της από αυτή την άποψη δεν τελειώνει με την επίσημη αποικιοκρατία...”⁵¹. Άλλωστε στη Δύση παραμένουμε κάτι παραπάνω από πρόθυμοι να αναζητήσουμε την καταγωγή των μεταδοτικών ασθενειών στη μη ελεγχόμενη φύση των άλλων, όπως στην απείθαρχη σεξουαλικότητα της Αφρικής.

⁴⁷ J. Comaroff(2011),σ. 136.

⁴⁸ J. Comaroff(2011),σ. 136.

⁴⁹ J. Comaroff(2011),σ. 141.

⁵⁰ J. Comaroff(2011),σ. 142.

⁵¹ J. Comaroff(2011),σ. 146.

- **Το AIDS ως εισβολέας**

Οι επιδημίες θεωρήθηκαν πάντοτε ως καταδικαστικές αποφάσεις εναντίον μιας κοινωνίας και η μεταφορική διόγκωση του AIDS σε μια τέτοια καταδικαστική απόφαση, σημειώνει η Sontag, εξοικειώνει και αυτή τους ανθρώπους με το αναπόφευκτο της οικουμενικής εξάπλωσής του⁵². Υπάρχει μια παραδοσιακή χρήση των νόσων που μεταδίδονται με τη γενετήσια πράξη προκειμένου να θεωρηθούν ως τιμωρίες όχι μόνο ατόμων, αλλά μιας ομάδας. Τα αφροδίσια νοσήματα έχουν κατεξοχήν χρησιμοποιηθεί για να στιγματιστούν ως αμαρτωλές και διεφθαρμένες ομάδες του πληθυσμού. Στο τέλος του περασμένου αιώνα η ερμηνεία κάθε καταστροφικής επιδημίας ως ένδειξη πολιτικής παρακμής ή ηθικής χαλαρότητας υπήρξε κάτι τόσο συνηθισμένο, όσο και η συσχέτιση τρομακτικών νόσων με περιφρονημένες μειονότητες⁵³. Στις μέρες μας πιθανόν φαίνεται αδιανόητο η χολέρα ή μια ανάλογη νόσος να αντικρίζεται ως κατάρα των ρυπαρών και εκφυλισμένων. Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει μειωμένη ικανότητα για ηθικολογία σχετικά με τις νόσους, αλλά μια εναλλαγή στο είδος των νόσων που χρησιμοποιούνται διδακτικά⁵⁴. Στον εικοστό αιώνα έμοιαζε αδύνατο μια επιδημία να ικανοποιεί την κοσμική ανάγκη του πολιτισμού να ψέγει και να τιμωρεί, με εξαίρεση ωστόσο, τις επιδημίες εκείνες που συνδέονται με τη σεξουαλική επαφή. Το να κολλήσει κανείς μια νόσο μέσω σεξουαλικής πρακτικής θεωρείται από τον περισσότερο κόσμο εκούσιο και ως συμφορά για την οποία υπάρχει προσωπική ευθύνη. Μια μολυσματική ασθένεια που οι κύριοι τρόποι μετάδοσης της είναι σεξουαλικοί, αναγκαστικά θέτει σε μεγαλύτερο κίνδυνο εκείνους που έχουν έντονη σεξουαλική δραστηριότητα και είναι εύκολο να θεωρηθεί ως τιμωρία για αυτή την δραστηριότητα⁵⁵. Όταν μάλιστα αυτή η μολυσματική νόσος είναι θανάσιμη τότε οι “τιμωρητικές συνέπειες” για εκείνους που τη φέρουν είναι ακόμα βαρύτερες.

Όπως επισημαίνει η Sontag παρατηρώντας τη νόσο ως πολεμική μεταφορά: “όταν ο ιός εισβάλλει στο σώμα η νόσος περιγράφεται σαν να εισβάλλει στο σύνολο της κοινωνίας”⁵⁶. Είναι ενδεικτικό πως το 1986 ο Πρόεδρος Ρήγκαν διακήρυξε πως το AIDS εξαπλωνόταν ύπουλα σε όλο το μήκος και το πλάτος της κοινωνίας. Το AIDS, επίσης, αποτελεί συχνά πρόσχημα για τη διατύπωση υποτιμητικών υπαινιγμών σχετικά με το πολιτικό σώμα. Στη Γαλλία ο Λεπέν είχε χλευάσει κάποιους από τους αντιπάλους του επιλέγοντας να τους χαρακτηρίσει “εϊντζίδικούς”

⁵² S. Sontag(1993), σ. 148.

⁵³ S. Sontag(1993), σ. 148.

⁵⁴ S. Sontag(1993), σ. 150.

⁵⁵ S. Sontag(1993), σ. 120.

⁵⁶ S. Sontag(1993), σ. 160.

(sidatiques), ενώ ο, επίσης Γάλλος, αντιφιλελεύθερος λογομαχητής Louis Pauwels υποστήριξε πως οι καταληψίες μαθητές πάσχουν από πνευματικό AIDS, τέλος η σύμβουλος εξωτερικής πολιτικής του Ρήγκαν Jeane Kirkpatrick δεν μπόρεσε να αντισταθεί στον πειρασμό να συγκρίνει τη διεθνή τρομοκρατία με το AIDS⁵⁷. Ωστόσο, το AIDS έχει χρησιμοποιηθεί στον πολιτικό λόγο όχι μόνο μεταφορικά, αλλά και ως ο καθ' αυτό εισβολέας. Συχνά αυταρχικές πολιτικές ιδεολογίες έχουν επιχειρήσει να αξιοποιήσουν το φόβο που γεννούν οι επιδημικές νόσοι προκειμένου να κάνουν ελκυστική τη ξενόφοβη προπαγάνδα τους. Προκειμένου να απαγορευτεί η είσοδος σε μετανάστες, συχνά οι τελευταίοι έχουν παρουσιαστεί ως φορείς επιδημιών. Στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα το φόβητρο υπήρξαν η χολέρα, ο κίτρινος πυρετός και η φυματίωση, πλέον το AIDS διαδραματίζει αυτόν το ρόλο. Δεν είναι επομένως, περίεργο που πολιτικές φυσιογνωμίες όπως ο Ζαν Μαρί Λεπέν, που εκφράζουν στη Γαλλία τις πιο ακραίες και ρατσιστικές νοοτροπίες, έχουν κατ' επανάληψη επιχειρήσει να εκμεταλλευτούν και να υποδαυλίσουν το φόβο για το νέο ξένο κίνδυνο εμμένοντας στο ότι το AIDS δεν είναι απλά μια νόσος λοιμώδης, αλλά μια νόσος μεταδοτική. Τη ρητορική ευκαιρία που προσφέρεται από μια σεξουαλικά μεταδιδόμενη νόσο όταν είναι θανάσιμη για ρατσιστικές επιθέσεις, είχε αξιοποιήσει στο παρελθόν και ο υπουργός εξωτερικών της Νοτίου Αφρικής, όταν επικαλούμενος τη συχνότητα της νόσου μεταξύ μαύρων μεταλλωρύχων που έρχονται από γειτονικές χώρες, δήλωνε πως "οι τρομοκράτες έρχονται σε εμάς με ένα όπλο τρομερότερο από το μαρξισμό, το AIDS"⁵⁸. Η επιδημία του AIDS, συμπληρώνει η Sontag, εξυπηρετεί ως ιδανική προστασία για την πολιτική παράνοια του Πρώτου Κόσμου⁵⁹.

- **"BETTER WED THAN DEAD"**

Το AIDS ταυτίζεται με το "περιθώριο", με τον Άλλο – ομοφυλόφιλοι, ναρκομανείς, μαύροι ή ακόμα και ξένοι μετανάστες - ενώ η μόλυνση από τον ιό HIV θεωρείται πως συνδέεται με – θεωρούμενες ως – παραβατικές σεξουαλικές δραστηριότητες⁶⁰. Όπως επισημαίνει ο Simon Watney -ιστορικός τέχνης, συγγραφέας, αλλά και ακτιβιστής σε σχέση με το AIDS- από τις πρώτες μέρες της επιδημίας, αλλά ακόμα και στις μέρες μας και παρά την επιστημονική πρόοδο

⁵⁷ S. Sontag(1993), σ. 160.

⁵⁸ S. Sontag(1993), σσ. 155-157.

⁵⁹ S. Sontag(1993), σ. 157.

⁶⁰ Κ. Γιαννακόπουλος, *Πολιτικές σεξουαλικότητας και υγεία την εποχή του AIDS*, Σύγχρονα θέματα, τ. 66, 1998, σσ.76-78, σ. 77.

που έχει σημειωθεί, ακόμα και τα πιο βασικά ιατρικά δεδομένα σχετικά με την ασθένεια, παραμένουν αντικείμενο οικουμενικής παρερμηνείας και παρεξήγησης. Το θέμα του AIDS, θεωρεί ο Watney, ανέκαθεν πλαισιωνόταν από μια πολιτισμική ατζέντα ιατρικώς παραπληροφορημένη, κοινωνικά αποπροσανατολιστική και με σαφή πολιτικά κίνητρα⁶¹. Εσφαλμένες αναφορές σχετικά με τους θανάτους που μπορεί να προκαλέσει, αλλά και η εμμονική σύνδεσή του ιού – ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια εξάπλωσής του – με την κοινότητα των ομοφυλοφίλων και τον θεωρούμενο ως ομοφυλόφιλο τρόπο ζωής έχουν υπάρξει η κυρίαρχη, συχνή και συστηματική πρακτική, ενδεικτική των αξιών και των προτεραιοτήτων μιας διεθνούς βιομηχανίας πληροφοριών που, όπως συμπληρώνει ο Watney, συνεχίζει να κυμαίνεται μεταξύ επιτηδευμένης ενασχόλησης, με σαδιστική χαιρεκακία για τις τύχες των καταδικασμένων, αλλά και υπεύθυνων για την ατυχία τους, και της υποτιθέμενης απειλής μιας αληθινής επιδημίας⁶². Όπως επισημαίνεται και από τη Sontag, στις Η.Π.Α. και στη Δυτική Ευρώπη υπήρξαν στο παρελθόν επαναλαμβανόμενες διαβεβαιώσεις – ο απόηχος των οποίων παραμένει ακόμα ηχηρός – που αναπαράγουν την άποψη ότι “ο γενικός πληθυσμός είναι ασφαλής” - και η κωδική φράση “γενικός πληθυσμός” αφορά τους λευκούς ετεροφυλόφιλους⁶³. Τα τελευταία χρόνια οι ίδιοι εκείνοι που χρησιμοποίησαν το AIDS για να πλήξουν τους τρωτούς “άλλους” και να προκαλέσουν ιδεολογική κινητοποίηση εναντίον τους, είναι εκείνοι που υποστήριξαν πως η μόλυνση δε θα εξαπλωθεί σε όλον τον πληθυσμό κι έχουν στρέψει την προσοχή τους στην καταγγελία της υστερίας ή της μανίας γύρω από το AIDS, καθώς βλέπουν σε αυτήν την διάθεση για εξευμενισμό μιας μειονότητας. Σύμφωνα με τον Watney ο λόγος για την επιδημία έχει αντικατασταθεί από μια ηθική αιτιολογία της αρρώστιας που αποσκοπεί στην προστασία της εθνικιστικής φαντασίωσης περί ενός αδιαφοροποίητου “γενικού πληθυσμού”, υποθετικά ενιαίου, πάνω και πέρα από οποιεσδήποτε έμφυλες, φυλετικές, τοπικές και ταξικές διακρίσεις, ωστόσο, από αυτόν το “γενικό πληθυσμό” αποκλείονται όλοι όσοι βρίσκονται εκτός του θεσμού του γάμου – και γενικότερα όσοι δεν ασπάζονται το μοντέλο της ετεροφυλόφιλης μονογαμικής σχέσης⁶⁴.

Όταν έγινε σαφές πλέον πως το AIDS δε συνιστά αποκλειστική υπόθεση των ομοφυλοφίλων άρχισε να επανέρχεται και ένας λόγος περί μονογαμίας -που παρέπεμπε σε

⁶¹ S. Watney, *The Spectacle of AIDS*, October, Cultural Analysis / Cultural Activism, October, Vol. 43, Winter, 1987α, Vol. 143, σσ. 71-86, σ. 72.

⁶² Ο. π.

⁶³ S. Sontag(1993), σ. 120.

⁶⁴ S. Watney(1987α), σσ. 72-73

παλαιού τύπου ηθική- μασκαρεμένος σε προληπτική πρακτική σε σχέση με την υγεία. Όπως σημειώνει η Paula Treichler, ένα καινούργιο “σύνθημα”, που θα αντανakλά την κυρίαρχη λογική της εποχής, μπορεί πλέον να κρεμαστεί στον τοίχο κάθε κρεβατοκάμαρας: “Καλύτερα παντρεμένος, παρά νεκρός” (“Better wed than dead”)⁶⁵. Είναι σαν τη δεκαετία του ’50, παραπονιέται ένας γκέι άντρας σε εφημερίδα του San Fransisco, “οι άνθρωποι παντρεύονται ξανά για όλους τους λάθος λόγους”⁶⁶. Ο Micheal Foucault σχολιάζοντας αυτό το πισωγύρισμα σε συντηρητικές επιλογές, δήλωνε πως “η τραγωδία” του AIDS δεν είναι ο εγγενώς θανατηφόρος χαρακτήρας του, “αλλά πως η ομάδα αυτή – οι ομοφυλόφιλοι – που έχουν ρισκάρει τόσα πολλά καθοδηγούνται πλέον, σε μια εποχή κρίσης, από λόγους που προέρχονται από εκπροσώπους κατεστημένων εξουσιών, όπως η ιατρική και η εκκλησία”⁶⁷.

Στην παρουσίαση του AIDS από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μια ιερόδουλος, ένας ομοφυλόφιλος ή αμφιφυλόφιλος άνδρας ή κάποιος που κάνει χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών συχνά παρουσιάζονται ως ένοχοι, ενώ οι αιμοφιλικοί, οι πολυμεταγγιζόμενοι και τα βρέφη που μολύνθηκαν από τις μητέρες τους στην εγκυμοσύνη, περιγράφονται ως “αθώοι”⁶⁸. Το AIDS χρησιμοποιήθηκε και από την αγγλοσαξονική Ηθική Δεξιά⁶⁹ (Moral Right) ως δικαίωση της πολεμικής της εναντίον τόσο της ομοφυλοφιλίας, αλλά και θέσεων της για την παρακμή των οικογενειακών αξιών. Η επιθυμία για την ενίσχυση των “παραδοσιακών τρόπων ζωής” υπήρξε και το κίνητρο για την κυβέρνηση της Μάργκαρετ Θάτσερ, που τη δεκαετία του ’80, ακολουθούσε ομοφοβικές πολιτικές. Χαρακτηριστική είναι η “παράγραφος 28” (“Section 28”) του νόμου για την Τοπική Αυτοδιοίκηση του 1988 (1988 Local Government Act) της Βρετανίας, που στα πλαίσια προγραμμάτων εκπαίδευσης προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εξάπλωση του HIV, απαγόρευε οποιαδήποτε αναφορά που ενθαρρύνει “την προαγωγή της ομοφυλοφιλίας”.⁷⁰ Ένα ακόμη παράδειγμα υπήρξε η επέμβαση της Θάτσερ προκειμένου να σταματήσει την εθνική έρευνα που γινόταν για τη σεξουαλική συμπεριφορά προκειμένου να συγκεντρωθούν κρίσιμα στοιχεία για το σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής πολιτικής για το AIDS.⁷¹

⁶⁵ P. Treichler, *AIDS, homophobia and biomedical discourse: An epidemic of signification*, Cultural Studies , 1:3,2006,Αύγουστος, σσ.263-305,σ. 286.

⁶⁶ P.Treichler(2006), σ. 287.

⁶⁷ Ο.π.

⁶⁸ S. Nettleton(2002) , σ.102.

⁶⁹ Πολιτικό – ηθική κίνηση, παρούσα κυρίως στις αγγλοσαξωνικές χώρες (ΗΠΑ, Βρετανία).

⁷⁰ S. Nettleton(2002),σσ.102-103.

⁷¹ S. Watney(1987α), σσ. 72-73.

- **Το Θέαμα του AIDS**

Σύμφωνα με τον Watney, σε όλες τις μορφές του το θέαμα του AIDS είναι προσεκτικά και περίτεχνα διαχειρισμένο ως ένα εντυπωσιακό, σοκαριστικό και διδακτικό θέαμα, που παρέχει σε εμάς, το “ευρύ κοινό” δραματικές αποδείξεις, γι’ αυτό που ήδη ξέρουμε, σχετικά με το τεράστιο μέγεθος των κινδύνων που μας περιβάλλουν παντού και πάντα⁷². Λόγοι ιατρικοί, δημοσιογραφικοί, πολιτικοί, στο όνομα της υγείας, μας παρέχουν μια καθαρτική τελετουργία, όπου βλέπουμε “τους φορείς του κακού” να τιμωρούνται, ενώ την ίδια στιγμή επιδοκιμάζεται και προωθείται ο “οικογενειασμός” (familialism)⁷³. Οι θεωρούμενες υψηλού κινδύνου ομάδες στην περίπτωση του AIDS αποτελούν διαχρονικά ένα σοβαρό πρόβλημα για νόμους και κοινωνικές πολιτικές που σχεδιάζονται με όρους μιας υποτιθέμενης διάκρισης δημόσιου – ιδιωτικού, καθώς για τις επίσημες αρχές ομοφυλόφιλοι, τοξικόεξαρτημένοι, γυναίκες που εκδίδονται εξαιρούνται της σφαίρας του “κοινωνικού”⁷⁴.

Στο θέαμα του AIDS η εθνική οικογενειακή μονάδα γίνεται κατανοητή ως το μοναδικό καταφύγιο της ιδιωτικής ζωής, ενώ όλες οι πτυχές της δημόσιας ζωής υπόκεινται στους ηθικούς κανόνες και την εθιμοτυπία της ιδιωτικής ζωής⁷⁵. Ο γενικός πληθυσμός, στα πλαίσια του κυρίαρχου λόγου για το AIDS παρουσιάζεται ως ομοιογενές σύνολο οργανωμένο σε διακριτές μονάδες οικογενειών, πέρα και πάνω από ρωγμές και συγκρούσεις, ενώ από τη μικρογραφία της οικογένειας εξαιρούνται όλες οι ομάδες του πληθυσμού που θεωρούνται κοινωνικά αποκλίνοσες. Σύμφωνα με τον Simon Watney στο σύγχρονο κόσμο “είναι ακριβώς η έννοια της ιδιωτικής ζωής που είναι ο κεντρικός όρος του οικογενειασμού (familism)”, ο οποίος χρησιμοποιείται τώρα για να αμφισβητήσει την εξουσία της παραδοσιακής φιλελεύθερης διάκρισης ανάμεσα στο “δημόσιο” και στο ιδιωτικό⁷⁶. Επομένως το AIDS όλο και περισσότερο χρησιμοποιείται για να σβήσει η διάκριση δημόσιου και ιδιωτικού και στη θέση της να εδραιωθεί μια μονολιθική και νομικά δεσμευτική κατηγορία – “η οικογένεια”- που νοείται ως βασικό φίλτρο μέσω του οποίου γίνεται καταληπτός ο εαυτός και ο κόσμος⁷⁷. Είναι

⁷² S. Watney(1987α), σ. 82.

⁷³ Ο όρος οικογενειασμός (familialism) αναφέρεται σε μια ιδεολογία που προάγει την οικογένεια της Δυτικής παράδοσης σε θεσμικό όργανο. Ο οικογενειασμός βλέπει την πυρηνική οικογένεια του πατέρα, της μητέρας και του παιδιού ως κεντρική και πρωταρχική κοινωνική μονάδα για τη λειτουργία της κοινωνίας και του πολιτισμού. Κατά συνέπεια η μονάδα αυτή θεωρείται, επίσης, η βάση μιας πολλών γενεών διευρυμένης οικογένειας, που είναι ενσωματωμένη σε κοινωνικά, καθώς και γενετικά αλληλένδετες κοινότητες, έθνη κ.λ.π.

⁷⁴ S. Watney(1987α), σσ. 80-82

⁷⁵ Ο.π.

⁷⁶ S. Watney(1987α), σ. 80.

⁷⁷ S. Watney(1987α), σ. 86.

χαρακτηριστική δήλωση του πρώην υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου σύμφωνα με την οποία η αδήλωτη πορνεία είναι μείζον πρόβλημα για την ελληνική οικογένεια, καθώς η μετάδοση γίνεται “από την παράνομη μετανάστρια στον Έλληνα πελάτη, στην ελληνική οικογένεια” (Ελευθεροτυπία, 16/12/2011). Σύμφωνα, λοιπόν, με τη λογική του υπουργού κίνδυνο εξ’ ορισμού συνιστούν οι εκδιδόμενες γυναίκες και όχι οι οροθετικοί “οικογενειάρχες”.

Το AIDS θεωρείται πως χρησιμοποιείται αποτελεσματικά από τη Δύση ως “επιχείρημα” προκειμένου να δικαιολογηθούν οι αυξανόμενες νομοθετικές ρυθμίσεις σε βάρος εκείνων που θεωρούνται ως κοινωνικά μη επιθυμητοί⁷⁸. Υπάρχει πλήθος παραδειγμάτων που μπορεί κανείς να εντοπίσει στην κυβερνητική πολιτική των χωρών της Δύσης, στον τύπο και την τηλεόραση, όπου το AIDS λειτουργεί ως πρόσχημα ή άλλοθι για πρακτικές και λόγους που αποκλείουν εκείνους που νοσούν από οικονομικά και κοινωνικά προνόμια, αλλά και από βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Ας μην ξεχνάμε πως με αφορμή την υπόθεση των οροθετικών ο τότε υπουργός υγείας Ανδρέας Λοβέρδος με το πρόσχημα του περιορισμού της εξάπλωσης των λοιμωδών νοσημάτων εξέδωσε διάταξη που επέτρεπε την υποχρεωτική εξέταση ομάδων πληθυσμού που θεωρούνται επικίνδυνες, παραβιάζοντας την θεμελιώδη αρχή κάθε ιατρικής πράξης, που είναι η συναίνεση του ενδιαφερόμενου προσώπου και στοχοποιώντας τους χρήστες ναρκωτικών, τους μετανάστες και τις ιερόδουλες⁷⁹. Επίσης ενδεικτική είναι η περίπτωση, απ’ το εξωτερικό αυτή τη φορά, του Υπουργείου Δικαιοσύνης των Η.Π.Α., το οποίο κατά το παρελθόν άφησε να διαρρεύσει στη δημοσιότητα νομική άποψη που προασπιζόταν το δικαίωμα των εργοδοτών να απολύσουν κάποιον, έστω και με την υποψία – δίχως δηλαδή να απαιτούνται “ιατρικές αποδείξεις” – πως πάσχει από AIDS και μπορεί να το μεταδώσει στους υπόλοιπους εργαζόμενους⁸⁰. Άλλωστε ήταν πριν μερικές δεκαετίες που ο Αμερικάνος Γραμματέας για θέματα Υγείας επιχειρηματολόγησε στο Κογκρέσο ενάντια στην ανάγκη ενός ομοσπονδιακού νόμου που να εγγυάται τον εμπιστευτικό χαρακτήρα του αποτελέσματος της ιατρικής εξέτασης για την ύπαρξη αντισωμάτων HIV – αν και είναι σαφές πως τέτοιου είδους απόψεις θα αποθάρρυναν μέρος του πληθυσμού απ’ το να κάνει το τεστ για AIDS. Μοιάζει, επισημαίνει ο καθηγητής Leo Bersani, ο Γραμματέας Otis R. Bousen να βρίσκει πιο σημαντικό να έχει τα ονόματα εκείνων που το τεστ αποδείχτηκε θετικό, παρά να αποτραπεί η εξάπλωση της νόσου,

⁷⁸ S. Watney, *“Polising Desire”: Pornography, AIDS and the Media*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1987β, σ.3

⁷⁹ Ύστερα από αντιδράσεις η διάταξη αποσύρθηκε, αλλά την επανέφερε ο Άδωνης Γεωργιάδης το 2013 με την ιδιότητα του υπουργού Υγείας.

⁸⁰ L. Bersani, *Is the Rectum a Grave?*, AIDS: Cultural Analysis / Cultural Activism, 1987, October, Vol.43, σσ.197-222, σ.201.

στον “γενικό πληθυσμό”⁸¹. Στο πλαίσιο, λοιπόν, κάθε κυβερνητικής πολιτικής ανάλογης λογικής, εκείνο που έχει σημασία είναι ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων, παρά η προστασία της υγείας των ετεροφυλοφίλων που συνιστούν το γενικό πληθυσμό. Ενδιαφέρον έχει η μακάβρια, ίσως, άποψη του συγγραφέα Larry Cramer πως μόνο όταν το AIDS αποτελέσει πρόβλημα για το “γενικό πληθυσμό”, οποιοσδήποτε θεωρείται ως “το αντίθετό του” έχει ελπίδα να έχει την αρμόζουσα προσοχή και θεραπεία⁸².

Στο βιβλίο του *Policing Desire*⁸³ ο Simon Watney παραθέτει μια σειρά συμπεριφορών ενδεικτικών της θεσμικής και μη διαχείρισης της επιδημίας, γιατροί έχουν αρνηθεί να εγχειρήσουν ασθενείς με τον ιό HIV, σχολεία έχουν απαγορεύσει σε παιδιά με AIDS να παρακολουθήσουν τα μαθήματα, ενώ αναφέρεται ακόμα και σε ένα περιστατικό ακραίας βίας πολιτών, περιγράφοντας τον εμπρησμό, από κατοίκους πόλης της Φλόριντα των Η.Π.Α., σπιτιού οικογένειας με τρία αιμοφιλικά παιδιά, προφανώς μολυσμένα με τον ιό HIV. Τα Μέσα για τον Watney συνιστούν βασικούς μηχανισμούς διά των οποίων ένα θέαμα πόνου και θανάτου μοιάζει να νομιμοποιεί ακόμα και τη διάθεση για φόνο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της λονδρέζικης εφημερίδας Sun, που φιλοξενεί στο εξώφυλλό της την δήλωση Άγγλου εφημέριου “Θα σκότωνα το γιο μου αν είχε AIDS” συνοδευόμενα από φωτογραφία άνδρα που κρατά ένα όπλο και σημαδεύει ένα νέο αγόρι⁸⁴. Μπορεί η εικόνα του εφημέριου να μην είναι αντιπροσωπευτική των αντιλήψεων του συνόλου του πληθυσμού, αλλά η εμπειρία δείχνει πως η εξουσία βρίσκεται συνήθως στα χέρια εκείνων που είναι διατεθειμένοι να συμμεριστούν τη θανάσιμη ηθική του εφημέριου, παρά την αγωνία του ασθενή⁸⁵. Ενδεικτική σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των μέσων ως εκπαιδευτικών μηχανισμών στον “αγώνα” κατά του AIDS μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση της έρευνας που διεξήγαγε η βρετανική εφημερίδα “News of the World” σύμφωνα με τα αποτελέσματα της οποίας το 57% των αναγνωστών τάσσεται υπέρ της “χαλιναγώγησης” της σεξουαλικής όρεξης των φορέων του AIDS μέσω φαρμακευτικής αγωγής, ενώ ποσοστό 50% του κοινού της έρευνας τίθεται υπέρ της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας⁸⁶. Υπάρχουν και μέσα που φιλοξενούν προοδευτικές απόψεις σε σχέση με το AIDS, αλλά το κυρίαρχο κλίμα σε τηλεόραση και τύπο είναι ελλιπώς κατατοπιστικό σε σχέση με

⁸¹ Ο. π.

⁸² L. Bersani(1987), σ. 203.

⁸³ Στο βιβλίο *Policing Desire* ο Simon Watley αναφέρεται στην “κρίση” τη σχετική με το AIDS, αντλώντας μια σειρά παραδειγμάτων από την κυβερνητική πολιτική, τον τύπο και την τηλεόραση, στην Αγγλία και στις Η.Π.Α.

S. Watney, (1987β)

⁸⁴ S. Watney(1987β), σσ. 94-95.

⁸⁵ L. Bersani(1987),σσ. 201-202.

⁸⁶ S. Watney(1987β), σ.43.

τη νόσο. Κυρίως αναπαράγονται ανησυχίες ετεροφυλοφίλων, ενώ οι ομάδες υψηλού κινδύνου μοιάζουν σαν να μην αποτελούν μέλη του κοινού στο οποίο απευθύνονται τα μέσα. Και κατά μία έννοια ο Watney υποστηρίζει πως δεν αποτελούν, καθώς “τα μέσα απευθύνονται σε μια φανταστική εθνική οικογένεια που είναι λευκή και ετεροφυλόφιλη”⁸⁷. Αυτό δε σημαίνει πως η πλειοψηφία του πληθυσμού σε Ευρώπη και Αμερική είναι λευκοί και ετεροφυλόφιλοι, αλλά αφορά στις αναπαραστάσεις που παράγονται από το λόγο των μέσων. Όπως αναπτύσσεται στο έργο του Stuart Hall, η αναπαράσταση είναι μια έννοια πολύ διαφορετική από την αντανάκλαση “γιατί συνεπάγεται το ενεργητικό έργο της επιλογής και της παρουσίας, της δόμησης και της διαμόρφωσης · όχι απλά τη μετάδοση ενός προϋπάρχοντος νοήματος, αλλά το ενεργητικότερο έργο του να κάνεις τα πράγματα να παράγουν νόημα”⁸⁸

- **Γυναίκες και HIV.**

Το HIV ,λοιπόν, όταν πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, καθιερώθηκε στη δημόσια συνείδηση ως “η πανούκλα των ομοφυλοφίλων”. Η κρίση που προκάλεσε η εμφάνιση του AIDS, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα στο κείμενο, ενθάρρυνε αρχικά μια ηθική οπισθοδρόμηση στην πρόοδο που είχε κάνει το κίνημα της υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ομοφυλοφίλων και το AIDS χαρακτηριζόταν ως το “τίμημα της αμαρτίας”. Ωστόσο, ο ιός του HIV θεωρείται πως λειτούργησε και ως ένας άνευ προηγουμένου καταλύτης για την κατάρρευση των κανόνων που περιόριζαν τη δημόσια συζήτηση για την ομοφυλοφιλία. Αυτό μπορεί να αποδοθεί εν μέρει στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και 1990, ως αντίδραση στην αδιαφορία των επίσημων φορέων για το ζήτημα του HIV/ AIDS σε όλο τον δυτικό κόσμο οι ακτιβιστές που αγωνίζονταν για την απελευθέρωση των ομοφυλοφίλων ανέπτυξαν πλήθος πρωτοποριακών, αλλά και αποτελεσματικών στρατηγικών , που είχαν ως στόχο την ένταξη των αιτημάτων τους στα κυρίαρχα θέματα που απασχόλησαν τη δημόσια και την πολιτική ζωή⁸⁹. Μέλη των οργανώσεων ACT UP, Outrage και άλλων ομάδων ακολούθησαν στρατηγικές υπονόμησης του κοινωνικού φίλου και της ταυτότητας. Ομοφυλόφιλοι ακτιβιστές και καλλιτέχνες, με οικονομική και κοινωνική ισχύ και αναγνώριση, στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, συνέβαλαν

⁸⁷ S. Watney(1987β), σ. 43.

⁸⁸ S. Hall,, *Η Επανανακάλυψη της “ιδεολογίας”*: η επάνοδος του απωθημένου στις μελέτες για τα Μέσα στο Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής επικοινωνίας, επιμ. Μ. Κομνηνού, Χ. Λυριτζής, Αθήνα: Παπαζήσης, 1989, σ.102.

⁸⁹ B. McNair, *Η Κουλτούρα του Στριπτίζ Σεξ, Μέσα Ενημέρωσης και ο Εκδημοκρατισμός της Επιθυμίας*, Αθήνα: Σαββάλας, 2002, σσ. 65-67.

στο να δημιουργηθεί στις καπιταλιστικές οικονομίες μια γκέι πολιτιστική αγορά. Το ακτιβιστικό αυτό κίνημα των ομοφυλόφιλων δεν στρεφόταν τόσο εναντίον της αστικής τάξης όσο εναντίον λόγων και πρακτικών ετεροφυλόφιλων και ο πολιτιστικός καπιταλισμός του τέλους του 20^{ου} αιώνα είχε ωριμάσει αρκετά ώστε να μπορεί να διακρίνει την παραπάνω πραγματικότητα και να κερδίσει από αυτήν⁹⁰.

Στην περίπτωση, λοιπόν, των ομοφυλόφιλων ανδρών η εκπροσώπηση τους από εκείνους που είχαν το οικονομικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό κεφάλαιο επηρέασε την αντιμετώπιση τους ως μέρος του πολιτικού σώματος, εξασφάλισε έλεγχο στον τρόπο που αναπαρίστανται συλλογικά σε σχέση με το HIV και τους έκανε “ορατούς” και υπολογίσιμους στις σχεδιαζόμενες πολιτικές σχετικά με τον ιό. Κάτι ανάλογο δε συνέβη στην περίπτωση των γυναικών, αν και η σύνδεσή τους με το AIDS συνεπάγεται βέβαιο στιγματισμό και περιθωριοποίηση. Η μόλυνση από τον HIV συχνά αποκαλύπτει συγκαλυμμένες σεξουαλικές δραστηριότητες που απ’ τον κυρίαρχο λόγο κρίνονται ως “παραβατικές”. Κι ενώ η συναισθηματική και εγκεφαλική σεξουαλικότητα είναι η αποδεκτή στην περίπτωση των γυναικών, η διάγνωση του HIV θεωρείται πως αποκαλύπτει μια σεξουαλικότητα που γίνεται αντιληπτή ως παράνομη και άγρια, μιας και είναι αντίθετη στον επίσημο κανόνα της μονογαμίας και ορίζεται κύρια ως ανδρική – αφού οι άνδρες σύμφωνα με το κυρίαρχο επιχείρημα, που παραπέμπει σε προ-επιστημονικούς βιολογισμούς, έχουν “από τη φύση τους” ακόρεστη και συχνά εκτός ελέγχου σεξουαλική ορμή που επείγεται άμεσης ικανοποίησης⁹¹. Για τις γυναίκες επομένως η μόνη “νόμιμη” μορφή ερωτικής σχέσης, όπου μπορούν να εκφράσουν τη σεξουαλικότητά τους είναι η ετεροφυλόφιλη μονογαμική σχέση, καθώς η συναισθηματικότητα θεωρείται ότι αμβλύνει τη σεξουαλική καθαρά διάσταση της ερωτικής σχέσης⁹². Με αυτόν τον τρόπο οι γυναίκες δεν επισύρουν το στίγμα της “σεξουαλικής γυναίκας” με τις συνέπειες που αυτό συνεπάγεται. Άλλωστε όπως η Αμερικανίδα φιλόσοφος Judith Butler επισημαίνει, διευρύνοντας την παραδοσιακή φεμινιστική θέση πως το φύλο κατασκευάζεται κοινωνικά και δεν είναι κάτι το φυσικό, “ανδρικές” και “γυναικείες ταυτότητες” δεν συνιστούν οντότητες, αλλά έννοιες ρευστές που επιβεβαιώνονται δημόσια με επαναλαμβανόμενες, παραστασιακές επιτελέσεις συγκεκριμένων ενεργειών και σύμφωνα με τους πολιτισμικούς κανόνες που ορίζουν τον “ανδρισμό” και τη “θηλυκότητα”⁹³. Στην περίπτωση δε των γυναικών που είναι φορείς του AIDS οι

⁹⁰ B. McNair(2002), σ. 67.

⁹¹ Κ. Γιαννακόπουλος(1998), σσ. 77-80.

⁹² Κ. Γιαννακόπουλος(1998), σ. 78.

⁹³ J. Butler, *Αναταραχή φύλου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2009.

τιμωρητικές συνέπειες της μη συμμόρφωσης με τις κοινωνικές προσδοκίες σχετικά με το φύλο τους μπορούν εμμέσως να τους στοιχίσουν ακόμα και τη ζωή τους.

Πρόσφατα στοιχεία αναδεικνύουν πως ενώ οι θάνατοι ανδρών στο δυτικό κόσμο παρουσιάζουν σταδιακή μείωση, οι θάνατοι των γυναικών από τον ιό αυξάνονται⁹⁴. Αξίζει να σημειωθεί πως τα πρώτα χρόνια εμφάνισης του AIDS οι γυναίκες δεν αναγνωρίζονταν ως φορείς ή ακόμα και ως πιθανά θύματα του ιού, ενώ ακόμα και αργότερα ο HIV θεωρήθηκε ως ένας αρσενικός ιός σε ένα θηλυκό σώμα⁹⁵. Πιο συγκεκριμένα οι γυναίκες χαρακτηρίστηκαν ως αναποτελεσματικοί μεταδότες του AIDS καθώς σύμφωνα με κάποιες αντιλήψεις, που υπήρξαν ιδιαίτερα ισχυρές στο παρελθόν, το γυναικείο σώμα δεν έχει την ικανότητα διείσδυσης που έχει το πέος ή μια σύριγγα – για την περίπτωση των φορέων του ιού που είναι χρήστες ενδοφλέβιων ναρκωτικών⁹⁶. Το ότι οι γυναίκες μοιάζουν να παραμερίζονται στην ιατρικό-πολιτική κρίση που δημιούργησε το AIDS έχει να κάνει μεταξύ άλλων με την τάση της βιοϊατρικής να υποθέτει ως δεδομένη την οικουμενικότητα του λευκού Ευρω-Αμερικανικού ετεροσεξουαλικού σώματος και να το χρησιμοποιεί ως το βασικό μοντέλο στη σχετική με τον ιό έρευνα⁹⁷.

Οι γυναίκες, βέβαια, δε συνιστούν μια ομογενοποιημένη κατηγορία, καθώς προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, έχουν διαφορετικά εισοδήματα, μόρφωση, επαγγέλματα, σεξουαλικές προτιμήσεις, φυλή, εθνότητα, θρησκεία, σωματική κατάσταση, ηλικία κλπ. Και είναι αυτοί οι προσδιορισμοί που αποβαίνουν καθοριστικοί για τον κίνδυνο έκθεσης στον ιό, αλλά και την περαιτέρω αντιμετώπιση των γυναικών ως φορέων του ιού. Βέβαια οι ταξικές, έμφυλες και φυλετικές σχέσεις παρότι έχουν η κάθε μία τη δική τους ξεχωριστή ιστορία μπορούν εντούτοις να είναι τόσο συνυφασμένες που να είναι πολύ δύσκολο να διαχωριστούν μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες⁹⁸. Στην περίπτωση του AIDS η σημασία της ταξικής διάστασης της ταυτότητας των γυναικών που νοσούν ή που είναι πιθανόν να νοσήσουν, θεωρείται πως έχει υποτιμηθεί συστηματικά ή έχει παραβλεφθεί τόσο στην έρευνα όσο και στο σχεδιασμό πολιτικών για τη διαχείριση της ασθένειας. Είναι χαρακτηριστικό πως στη Δύση οι καμπάνιες που αφορούν το ασφαλέστερο σεξ και απευθύνονται σε γυναίκες τις παρακινούν “απλά να πουν όχι” στο σεξ χωρίς προφυλακτικό, λαμβάνοντας, δηλαδή, ως δεδομένη την ετεροσεξουαλικότητά τους, αλλά και ένα

⁹⁴ C. Patton, *Women, Write, Aids* στο N. L. Roth & K. Hogan (επιμ.), *Gendered Epidemic: Representations of Women in the Age of AIDS*, New York: Routledge, 1998, σ.11.

⁹⁵ N. Goldstein, *Εισαγωγή* στο N. Goldstein & J. L. Manlowe(επιμ.), *The Gender Politics of HIV/ AIDS in Women, Perspectives on the Pandemic in the United States*, New York: N. Y. University Press, 1997, σσ. 1-3.

⁹⁶ P. Treichler(2003), σ. 285.

⁹⁷ N. Goldstein, *Εισαγωγή* στο N. Goldstein & J. L. Manlowe(επιμ.)(1997), σ.8

⁹⁸ H. Arnot, *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου εκπαιδευτική Θεωρία και Φεμινιστικές Πολιτικές*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006.

βαθμό φυσικής, πολιτικής και οικονομικής ισοτιμίας, που ωστόσο, δεν χαρακτηρίζει την πλειονότητα των γυναικών που έχουν ετεροσεξουαλικές σχέσεις – είτε ως μορφή απόλαυσης, εργασίας ή υπό την απειλή άσκησης βίας⁹⁹. Ετεροβαρείς διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, αλλά και η κυρίαρχη αντίληψη του ετεροσεξουαλικού ρομάντζου, που απαιτεί οι γυναίκες να μην αμφισβητούν ποτέ την αξιοπιστία του αρσενικού – συντρόφου ή να έχουν απαιτήσεις - όπως η χρήση προφυλακτικού – που μπορεί να δυσχεραίνουν το προνόμιο των αντρών να απολαύσουν το σεξ, καθιστούν τις γυναίκες ιδιαίτερα ευάλωτες, όχι μόνο στην πιθανότητα μόλυνσης, αλλά και στις συνέπειές της¹⁰⁰. Είναι χαρακτηριστικό πως μόλις μολυνθούν οι γυναίκες αρρωσταίνουν ταχύτερα και πεθαίνουν γρηγορότερα¹⁰¹.

Η απουσία “ορατότητας” των γυναικών με AIDS στο δημόσιο λόγο και διάλογο συνδέεται άμεσα με τις συνιστώσες που συγκροτούν την ταυτότητα τους. Φορείς του ιού HIV είναι κυρίως γυναίκες που ανήκουν σε τμήματα του πληθυσμού με ελάχιστη πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση και χωρίς το απαραίτητο “κεφάλαιο” που απαιτείται για θέσεις κύρους σε επαγγέλματα σχετικά με την έρευνα και την πολιτική¹⁰². Αυτή είναι και η βασική διαφοροποίηση με το κίνημα των ομοφυλοφίλων, σε σχέση με τον ιό, καθώς στην περίπτωσή τους, η εκπροσώπηση γίνεται από μέλη της κοινότητας που κατέχουν θέση ισχύος σε κοινωνικούς και θεσμικούς χώρους και ο λόγος τους έχει αναγνώριση και επιρροή. Ιδιαίτερα, στο χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών αρκετοί ομοφυλόφιλοι ερευνητές χρησιμοποιούν και αξιοποιούν την εμπειρία τους, ως φορέων του ιού, προκειμένου να παράγουν έργο στον τομέα που δραστηριοποιούνται. Στην περίπτωση των γυναικών με AIDS, ωστόσο, στην πλειοψηφία τους χρήστριες ενδοφλέβιων ναρκωτικών, η εκπροσώπηση επαφίεται σε άλλες γυναίκες, συνήθως μεσοαστές, που μιλούν εκ μέρους τους¹⁰³. Επιπλέον, είναι ενδεικτικό πως γυναίκες της μεσαίας τάξης που νοσούν αντιμετωπίζονται ως θύματα, ενώ εκείνες που ανήκουν σε ομάδες που θεωρούνται περιθωριακές – τοξικοεξαρτημένες ή εκδιδόμενες ή και τα δύο – κρίνονται ως άτομα με εγκληματικές προθέσεις, καθώς υποτίθεται πως θέτουν σε κίνδυνο “αθώες” γυναίκες και παιδιά, μολύνοντας άντρες που δε φέρουν καμία ευθύνη¹⁰⁴.

⁹⁹ N. Goldstein(1997), σ. 4.

¹⁰⁰ Ό. π.

¹⁰¹ N. Goldstein(1997), σ. 5.

¹⁰² C. Patton(1998), σ.11.

¹⁰³ N. Goldstein(1997), σσ. 12-13.

¹⁰⁴ Ό. π.

- **Στίγμα: Μια δεύτερη επιδημία**

Μόλυνση από τον HIV σημαίνει αποτυχία στους προσδοκώμενους “παραδοσιακούς” για τις γυναίκες ρόλους ως εκείνες που γεννούν και έχουν τη φροντίδα για το μεγάλωμα των παιδιών. Η αντίληψη αυτή επιδεινώνεται από την κατασκευή του θετικού στον HIV σώματος ως μολυσμένου, με αποτέλεσμα γυναίκες που νοσούν να αντιμετωπίζονται ως “εν δυνάμει πηγές μόλυνσης για το γενικό πληθυσμό και τις μελλοντικές γενιές”¹⁰⁵. Οι συνέπειες δε για εκείνες που είναι γνωστό πως έχουν ιστορικό χρήσης ενδοφλέβιων ναρκωτικών ή κάνουν σεξουαλική εργασία είναι πολύ-επίπεδες, καθώς μπορεί να βιώσουν αρκετές δυσκολίες στην πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική φροντίδα και υποστήριξη, καθώς και στην παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών χωρίς επικριτική διάθεση. Ωστόσο, ακόμα και αν δεν ανήκουν στις παραπάνω περιθωριοποιημένες κατηγορίες πληθυσμού, η διάγνωση του ιού στις γυναίκες οδηγεί στο εύκολο συμπέρασμα, ακόμα και από επαγγελματίες του χώρου της υγείας, πως είναι μέλη ομάδων υψηλού κινδύνου. Αντίστοιχα, υπάρχουν μητέρες που ανήκουν στη μεσαία τάξη οι οποίες αποθαρρύνονται ακόμα και από ιατρικό προσωπικό να κάνουν το τεστ για AIDS, καθώς οι περισσότεροι δυσκολεύονται να πειστούν πως οι γυναίκες φορείς του ιού ενδέχεται να έχουν εμπλακεί σε δραστηριότητες υψηλού κινδύνου¹⁰⁶. Η προσδοκία, επομένως, πως στον ιατρικό χώρο οι γυναίκες φορείς θα ήταν περισσότερο αποδεκτές διαψεύδεται από σχετικές έρευνες.

Οι γυναίκες βρίσκονται αντιμέτωπες με παράλογους φόβους μετάδοσης και προκαταλήψεις που επηρεάζουν την αυτοεικόνα τους, τις αποξενώνουν, στερώντας τους ευκαιρίες απασχόλησης και κοινωνικοποίησης και συχνά αφαιρώντας τους τη δυνατότητα να βελτιώσουν την κατάσταση της υγείας τους¹⁰⁷. Συνήθως, οι γυναίκες φορείς θεωρούνται χαοτικές, χωρίς τον έλεγχο της ζωής τους, ακατάλληλες για την ευθύνη οποιουδήποτε άλλου, ανάξιες εμπιστοσύνης, ανώριμες, αφύσικες, ακατάλληλες μητέρες και χειριστικές¹⁰⁸. Δεν είναι τυχαίο που ο στιγματισμός θεωρείται μια δεύτερη επιδημία, στην περίπτωση, μάλιστα, των γυναικών που εκδίδονται και των τοξικοεξαρτημένων τα στερεότυπα εντείνονται, με αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις οι λόγοι που αρθρώνουν να αντιμετωπίζονται ως μη αξιόπιστοι. Είναι ενδεικτικό πως πολλές φορές

¹⁰⁵ S. Lawless, S. Kippax, J. Crawford, *Dirty diseased and undeserving: the positioning of HIV positive women*, Social Science and Medicine, Vol. 43, No 9, 1996: σσ. 1373-1374.

¹⁰⁶ S. Lawless, S. Kippax, J. Crawford(1996), σ. 1373.

¹⁰⁷ R. L. Carr & L. F. Gramling, *Stigma: A Health Barrier for Women with HIV/AIDS.*, Journal of the Association of Nurses in AIDS Care, Vol.15, Is.9, 2004,October,σσ.30-39.

¹⁰⁸ S. Lawless,-S. Kippax, J. Crawford(1996), σσ. 1372-1374 & R. L. Carr – L. F. Gramling(2004), σσ. 31-36.

μαρτυρίες γυναικών – με ιστορικό χρήσης ναρκωτικών – πως πονούν δε γίνονται πιστευτές, μιας και ο πόνος αυτός αποδίδεται στη χρήση¹⁰⁹. Αλλά και η φωνή των οροθετικών γυναικών όπως αυτή προβάλλεται στα κυρίαρχα μέσα, έχει χαρακτήρα προσωπικό και μάλλον παθητικό και αφελή, καθώς απουσιάζει εντελώς η ένταξη των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν στο ευρύτερο κοινωνικό – πολιτικό πλαίσιο¹¹⁰.

- **Ναρκωτικά, πορνεία και AIDS.**

Το 1982, όταν εντοπίστηκαν οι πρώτες γυναίκες φορείς του ιού, η προσοχή στράφηκε σε εκείνες που βρίσκονται στο χώρο της σεξουαλικής εργασίας, καθώς θεωρήθηκαν αγωγοί του ιού για τον ετεροφυλόφιλο πληθυσμό. Μάλιστα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρέθηκαν οι γυναίκες αφρικανικής καταγωγής, καθώς παρουσίαζαν υψηλά ποσοστά αφροδίσιων νοσημάτων, που είναι παράγοντας κινδύνου στην ετεροφυλοφιλική μετάδοση του HIV. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως οι περισσότερες μελέτες, που σχολιάζουν τη σχέση πορνείας με την εξάπλωση σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών, αναφέρονται κυρίως σε γυναίκες που εκδίδονται στο δρόμο, μια μορφή πορνείας, δηλαδή, που συνιστά αστικό φαινόμενο, συνδέεται με τη χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών και πολύ συχνά καταλήγει σε σύλληψη των γυναικών, καθώς είναι η πιο ορατή¹¹¹. Οι γυναίκες που “κάνουν πεζοδρόμιο”, σύμφωνα με τη συνηθισμένη ελληνική έκφραση, ανταλλάσσουν σεξ για χρήματα ή ναρκωτικά και θεωρούνται πιο επικίνδυνες να μεταδώσουν τον ιό, όχι μόνο εξαιτίας των άγνωστων πολλαπλών σεξουαλικών συντρόφων που έχουν, αλλά και γιατί είναι πιο πιθανό να τους ζητηθεί από πελάτες να συμμετάσχουν σε επικίνδυνες σεξουαλικές πρακτικές. Ωστόσο, πολλά από τα δεδομένα για το ρόλο της πορνείας στη διάδοση του AIDS βασίστηκαν σε μαρτυρίες ανδρών που ανέφεραν επαφή με ιερόδουλες και η αξιοπιστία των λεγομένων τους αμφισβητείται εξαιτίας της απροθυμίας συχνά των ανδρών-φορέων να παραδεχτούν την ομοφυλόφιλη συμπεριφορά τους ή τη χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών. Άλλωστε έρευνες

¹⁰⁹ S. Lawless & S. Kippax, J. Crawford, σ. 1372.

¹¹⁰ N. L. Roth στο N. L. Roth & K. Hogan (επιμ.), (1998) , σ. 12.

¹¹¹ C. Cambell, *Prostitution, Aids and Preventative Health Behavior*, Social Science and Medicine, Vol. 32, Is. 12, 1991, σσ. 1367-1378, & M. Epele, *Gender, Violence and HIV: Women's Survival in the Streets*, Cultural Medicine and Psychiatry, Vol. 26, 2002, σσ. 33-54.

δείχνουν πως η χρήση ναρκωτικών είναι πιο σημαντική για τη διάδοση του ιού από το σεξ με κάποιον χρήστη ή με πολλαπλούς συντρόφους¹¹².

Η συνεύρεση των γυναικών που εκδίδονται στο δρόμο είναι σύντομη, καθότι παράνομη, ενώ πρέπει γρήγορα να αναζητήσουν νέους πελάτες, γι' αυτό και συνήθως προσεγγίζονται από άντρες που αναζητούν μια γρήγορη επαφή με λίγα χρήματα¹¹³. Το παράνομο καθεστώς εργασίας τις κάνει ευάλωτες σε κινδύνους και καθιστά δύσκολο να ζητήσουν βοήθεια σε περίπτωση που απειληθούν. Επίσης η σχέση τους με το σύστημα υγείας συνδέεται με εκείνη που έχουν με το νομικό σύστημα, μιας και ο κίνδυνος της σύλληψης και της καταδίκης λειτουργεί αποτρεπτικά για την πιθανότητα προσφυγής σε οποιονδήποτε θεσμικό φορέα. Ένας ακόμα παράγοντας που λειτουργεί επιβαρυντικά για την προστασία της υγείας των ιερόδουλων είναι οι κυρίαρχες αντιλήψεις του “γενικού πληθυσμού”, που ενδεχομένως υιοθετούν και οι πελάτες των εν λόγω γυναικών. Σύμφωνα με αδημοσίευτα στοιχεία ο σχετικά χαμηλός – σε σχέση με το σύνολο – αριθμός περιπτώσεων φορέων του AIDS μεταξύ ετεροφυλόφιλων ανδρών γεννά στους άνδρες–πελάτες τη βεβαιότητα πως δε διατρέχουν κίνδυνο μόλυνσης. Άλλωστε ο κύριος λόγος που δε χρησιμοποιείται κάποιο μέτρο προφύλαξης είναι η αντίσταση ή η άρνηση του πελάτη – παρά την αντίθετη λογική της ελληνικής Πολιτείας που φυλάκισε και στοχοποίησε τις οροθετικές γυναίκες δίχως να αναγνωρίσει πως ευθύνη για τη χρήση του προφυλακτικού βαραίνει κυρίως τους πελάτες των οίκων ανοχής, στο βαθμό που η μη χρήση μέσων προφύλαξης τίθεται ως όρος από τους πελάτες των εκδιδόμενων γυναικών για τη συνεύρεσή τους. Στην περίπτωση των γυναικών που εκδίδονται είναι πιο πιθανό να μη χρησιμοποιούν προφυλακτικό στις προσωπικές τους στιγμές – κάτι που έχει να κάνει με την κυρίαρχη αντίληψη του ετεροσεξουαλικού ρομάντζου, όπως αυτή αναλύθηκε νωρίτερα στην ενότητα “Γυναίκες και HIV” – παρά στις επαγγελματικές. Μοιάζει να υπάρχει, επομένως, ένας σαφής διαχωρισμός προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, γεγονός που επίσης στέκεται εμπόδιο στην πρόληψη του ιού¹¹⁴.

Η υποχρεωτική εξέταση των γυναικών που εκδίδονται παράνομα ως μέτρου πρόληψης κατά της μετάδοσης του ιού έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις σε χώρες - που το υιοθετούν ή όχι – σε σχέση με την αποτελεσματικότητά του. Αρχικά το μέτρο είναι φανερό πως είναι μονομερές, μιας και αφορά μόνο στην προστασία του πελάτη και όχι της ιερόδουλης, γεγονός

¹¹² C. Cambell(2002), σσ. 1367 – 1372.

¹¹³ C. Cambell(2002), σ. 1372.

¹¹⁴ C. Cambell(2002), σσ. 1372-1373.

που προδίδει πως οι περισσότερες πολιτικές πρόληψης σχεδιάζονται με κριτήριο την προστασία του γενικού πληθυσμού, εξαιρώντας απ' αυτόν περιθωριακές ομάδες. Επίσης είναι ένα μέτρο που μοιάζει να καλλιεργεί στους πελάτες τη βεβαιότητα πως δεν υπάρχει κίνδυνος, οπότε αποθαρρύνεται και η χρήση ασφαλών πρακτικών στη σεξουαλική επαφή. Τέλος, η υποχρεωτική εξέταση, μάλλον, εξαλείφει την πιθανότητα οι γυναίκες να εγκαταλείψουν την πορνεία, καθώς το οροθετικό τους στάτους αυξάνει την εξάρτησή τους από προαγωγούς – που παρέχουν οικονομική και συναισθηματική υποστήριξη όταν εκτίουν τις ποινές τους – αλλά και τις στιγματίζει και με τρόπο που εξανεμίζει τις πιθανότητες να τους δοθεί κάποια διαφορετική εργασιακή ευκαιρία μελλοντικά¹¹⁵.

Γράφει η Cindy Patton πως “είμαστε σώματα φοβισμένα, σημαδεμένα από αλληλοδιασταυρούμενους θεσμικούς ορισμούς, αλλά και προσωπικές κατηγορίες. Κάποια σώματα είναι υπέρ-ορατά στο πλέγμα της έρευνας και της πολιτικής γιατί οι πολλαπλοί τους ορισμοί ευθυγραμμίζονται, συμμαχούν και δημιουργούν την αίσθηση ενός ενιαίου σώματος με κοινοτική και θεσμική αναγνώριση. Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες μοιάζουν να είναι πλέον εκείνα τα ορατά σώματα, έστω κι αν η δημόσια εικόνα τους, ως κοινότητας, ελάχιστα χωρά την ποικιλία των ιδιωτικών ζωών. Αλλά είναι και άλλα σώματα που εξαφανίζονται, ακριβώς, γιατί δεν υπάρχει τρόπος να συνδεθεί ο θραυσματικός τους ορισμός σε κάτι που μπορεί να χωρέσει σε μια πολιτική αναπαράσταση”¹¹⁶. Η “γυναίκα”, λοιπόν, είναι πολλά πράγματα στην επιδημία, είναι η “δημογραφική εξαίρεση”, το πιο ευάλωτο τμήμα του “γενικού πληθυσμού”, τα παθητικά αθώα θύματα, τα τέρατα, τα μολυσμένα σεξουαλικά όργανα, οι επικίνδυνες, εκτός νόμου, οι σεξουαλικά ανεξέλεγκτες που εκμεταλλεύονται και παρασύρουν άνδρες δίχως βούληση.

---

¹¹⁵ C. Cambel (2002), σσ. 1372-1376.

¹¹⁶ C. Patton (1998), σσ. 12-13.

Β' ΜΕΡΟΣ

- **Το χρονικό....**

Όσα θεωρητικά διατυπώθηκαν ως τώρα συνδέονται με την υπόθεση που έγινε γνωστή πριν δύο χρόνια στο ελληνικό κοινό μέσα από δημοσιεύματα, αλλά κυρίως από εκτεταμένες αναφορές στα δελτία ειδήσεων και σε ενημερωτικές – ειδησεογραφικές εκπομπές. Αναλυτικότερα, στα τέλη Απριλίου του 2012, κατά η διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, γίνεται γνωστή η είδηση πως Ρωσίδα ιερόδουλη, που εργαζόταν σε παράνομο οίκο ανοχής στο κέντρο της Αθήνας, βρέθηκε οροθετική. Με αφορμή το περιστατικό η αστυνομία προχώρησε σε συλλήψεις με τη συμμετοχή του ΚΕΕΛΠΝΟ (Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων) που κάνει “υποχρεωτικούς” – χωρίς συναίνεση δηλαδή – ελέγχους για HIV στη διάρκεια των οποίων από τις 96 γυναίκες που συλλαμβάνονται να εργάζονται σε παράνομους οίκους ανοχής στην Αττική, έντεκα βρίσκονται θετικές στον ιό. Οι φωτογραφίες και τα προσωπικά δεδομένα των γυναικών δίνονται στη δημοσιότητα και προβάλλονται σχεδόν καθημερινά από δελτία και εκπομπές, ακόμα και ψυχαγωγικού περιεχομένου, ενώ παραμένουν μέχρι και στις μέρες μας αναρτημένα σε εκατοντάδες ιστοσελίδες. Οι επιχειρήσεις της αστυνομίας συνεχίζονται και γίνονται προσαγωγές εκατοντάδων γυναικών – η αστυνομία αναφέρει 2.160 γυναίκες – σε βάρος των οποίων ασκήθηκαν άλλοτε μηνύσεις, για κάποιες κινήθηκε η διαδικασία απέλασης, ενώ τελικά τριάντα δύο οροθετικές γυναίκες με απόφαση της εισαγγελίας προφυλακίζονται. Οι συλληφθείσες κατηγορούνται για “το κακούργημα της βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης τετελεσμένης και σε απόπειρα κατά συρροή” μιας και θεωρήθηκε πως μετέδωσαν με δόλο τον ιό – αν και κανείς δεν είχε καταγγείλει πως είχε μολυνθεί. Τις επόμενες μέρες δηλώσεις πολιτικών, κυρίως του τότε υπουργού Υγείας, Ανδρέα Λοβέρδου και του υπουργού Προστασίας του Πολίτη Μιχάλη Χρυσοχοΐδη, όπου μιλούν για “εκδιδόμενες μετανάστριες¹¹⁷ που αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία”¹¹⁸ αναπαράγονται και ενίοτε υιοθετούνται από τα κυρίαρχα μέσα. Οι εκλογές της 6ης Μαΐου, ωστόσο, συντελούν στην απόσυρση του θέματος από τα φώτα της δημοσιότητας. Παράλληλα συγκροτείται πρωτοβουλία αλληλεγγύης για τις διωκόμενες οροθετικές, ενώ ομάδα δικηγόρων για τα δικαιώματα των προσφύγων και των μεταναστών προσφέρει νομική στήριξη σε

¹¹⁷ Οι περισσότερες ήταν Ελληνίδες και όχι μετανάστριες όπως είχε αρχικά ακουστεί, αλλά παρ’ όλα αυτά στο δημόσιο λόγο κυριάρχησαν οι αναφορές για “μετανάστριες ιερόδουλες”.

¹¹⁸ Αντιδράσεις για τη δημοσιοποίηση των στοιχείων της οροθετικής ιερόδουλης, 30/04/2012, <http://tvxs.gr/news/ellada/profylakistea-i-rosida-orothetiki-ierodoyli>

όσες δεν έχουν νομικό παραστάτη και οργανώσεις που ασχολούνται – μεταξύ άλλων – με την προστασία των δικαιωμάτων των οροθετικών – Praksis Act Up – Δράσε Hellas, Κέντρο Ζωής, Θετική Φωνή, Σύλλογος Οροθετικών – προσφέρουν υποστήριξη προωθώντας επιθετικές νομικές ενέργειες για την αναζήτηση των ευθυνών σχετικά με τη δίωξη. Σταδιακά οι κατηγορίες αποδυναμώνονται στα βουλεύματα, κάποιες γυναίκες αποφυλακίζονται – πολλές ύστερα από πολύμηνη κράτηση – και οι κατηγορίες στο ακροατήριο καταρρίπτονται.

- **MME και Ετερότητα.**

Εκλαμβάνοντας ως δεδομένο πως τα μέσα μαζικής επικοινωνίας γενικότερα – επομένως και τα έντυπα μέσα – δε συνιστούν καθρέφτη της πραγματικότητας, αλλά δομούν τα ίδια μια “άλλη πραγματικότητα” με στόχο την υπολανθάνουσα πίεση προς τον αναγνώστη να κατανοήσει τον κόσμο κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο, στόχος μου είναι να μεταφέρω τις ποικίλες εκδοχές της “παραμορφωτικής” αντανάκλασης των γεγονότων της δίωξης και φυλάκισης των οροθετικών γυναικών από διαφορετικές εφημερίδες. Ωστόσο, για την πληρέστερη κατανόηση του πρόσφατου “τοπίου” στις εφημερίδες κρίνω απαραίτητη την σύντομη αναφορά στο ρόλο που έχουν διαδραματίσει τα μέσα στην κατασκευή της εικόνας του άλλου, του διαφορετικού, του παρεκκλίνοντος.

Στις σύγχρονες συνθήκες ο ρόλος και ο λόγος των μέσων μαζικής επικοινωνίας συγκροτούν, συνεχώς, ταυτότητες και επιδρούν σημαντικά στα συστήματα γνώσης και ιδεολογίας. Αποτελούν τον κύριο διαμεσολαβητικό μηχανισμό μεταξύ της κοινωνικής πραγματικότητας και της ερμηνείας της, της πρόσληψης, καθώς και της νοηματοδότησης των κοινωνικών συμβάντων. Η δραστηριότητά τους εκκινεί από το πραγματικό κοινωνικό πεδίο, καταγράφοντας στοιχεία του κοινωνικού γίνεσθαι, αλλά στη συνέχεια συμβάλλει δευτερογενώς και σημαντικά στη διαμόρφωση αντιλήψεων, στάσεων και ιδεολογικών προσλήψεων του κοινωνικού σώματος, για να αποτελέσει τελικά ένα δημόσιο λόγο παρεμβατικό και ηγεμονικό¹¹⁹. Άλλωστε, όπως σημειώνουν οι Golding και Murdock η ιστορική δημόσια σφαίρα αποτελούσε στην ουσία μια αστική σφαίρα, η οποία ως επί το πλείστον απέκλειε την εργατική τάξη, τις γυναίκες και τις εθνικές μειονότητες¹²⁰. Πολλά, ωστόσο, εξαρτώνται από τη θέση των μέσων στην οικονομική δομή (για παράδειγμα αν

¹¹⁹ Α. Κουκουτσάκη, Χρήση ναρκωτικών, Ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου, Αθήνα: Κριτική, 2002.

¹²⁰ P. Golding & G. Murdock, *Κουλτούρα, Επικοινωνίες και Πολιτική Οικονομία* στο J. Curran & M. Gurevitch, *MME και Κοινωνία* Αθήνα: Πατάκη, 2009, σ.36.

είναι εμπορικά ή δημόσια), από τα γνωρίσματά τους (αν είναι έντυπα ή ηλεκτρονικά), από το είδος (αν είναι σαπουνόπερες ή ειδήσεις), από το κοινό στο οποίο απευθύνονται και από τη θέση τους στην καθημερινή ζωή του κοινού. Είναι πάντως προφανές πως τα μέσα, ανεξαρτήτως είδους, είναι από τους κύριους χώρους στους οποίους διεξάγεται η πάλη του νοήματος¹²¹.

Οτιδήποτε έχει ειδησεογραφικό περιεχόμενο στα μέσα αξιώνει μια αναμφίλεκτη σχέση με την πραγματικότητα. Άλλωστε η καταγραφή των ειδήσεων είναι μια πράξη καταγραφής της πραγματικότητας, καθώς “αν μια κατάσταση ορίζεται ως πραγματική είναι πραγματική ως προς τις συνέπειές της”¹²². Αν ο κόσμος πιστεύει ότι η ειδησεογραφική απόδοση ενός γεγονότος είναι ακριβής, φέρεται ανάλογα και από μερικές απόψεις, η είδηση λειτουργεί ως πραγματικότητα. Σ’ ένα πολύ γνωστό τους άρθρο ο Harvey Molotch και η Marilyn Lester (1974) διατυπώνουν πως οι ειδήσεις προσφέρουν μια “πραγματικότητα” που αποτελεί την πολιτική διεργασία μέσω της οποίας συγκροτούνται τα συμβάντα από τους κατέχοντες την εξουσία¹²³. Κατά τους Molotch και Lester, οι εφημερίδες παρουσιάζοντας τα γεγονότα δεν αντικατοπτρίζουν τον κόσμο που “υπάρχει”, αλλά “τη δραστηριότητα εκείνων που έχουν τη δύναμη να καθορίζουν την εμπειρία των άλλων”¹²⁴. Στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτισμικής θεώρησης ο ανθρωπολόγος Marshall Sahlins γράφει πως “το γεγονός δεν είναι απλώς κάτι που συμβαίνει στον κόσμο, αλλά μια σχέση ανάμεσα σε ένα ορισμένο συμβάν και ένα δεδομένο συμβολικό σύστημα”¹²⁵. Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο ο κοινωνιολόγος Frank Pearce, καθώς μελετά τη στάση των Βρετανικών μέσων απέναντι στους ομοφυλόφιλους παίρνει ως θεωρητική αφετηρία την άποψη της ανθρωπολόγου Mary Douglas, πως όλες οι κοινωνίες θέλουν να διατηρούν ανέπαφες και καθαρές τις πολιτισμικές αντιλήψεις τους και θορυβούνται από ενδεχόμενες “ανωμαλίες που δεν εντάσσονται στις προδιαγεγραμμένες κατηγορίες κουλτούρας”¹²⁶. Έτσι, σύμφωνα με τον Pearce, οι αφηγήσεις των μέσων που αποβλέπουν στη διατήρηση ή την ενίσχυση της ηθικής τάξης της κοινωνίας και των εννοιολογικών ή συμβολικών θεμελίων της βρίσκουν σε οτιδήποτε “παρεκκλίνον” ένα αρνητικό σημείο αναφοράς, μια αφορμή για να ενδυναμωθούν παραδοσιακές ηθικές αξίες μέσω ενός διδακτικού μύθου. Με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίζονται οι εντάσεις του κοινωνικού συστήματος και επιτυγχάνεται η συναίνεση.

¹²¹ Ο. π., σ.71.

¹²² J. Lichtenberg, *Υπέρ της αντικειμενικότητας* στο J. Curran & M. Gurevitch, (2009), σ.328.

¹²³ H. Molotch & M. Lester, όπως αναφέρεται στο M. Shudson, *Η κοινωνιολογία της παραγωγής ειδήσεων* στο J. Curran & M. Gurevitch, (2009), σ.212.

¹²⁴ Ο.π., σ. 218

¹²⁵ M. Sahlins όπως αναφέρεται στο M. Shudson, (1998), σ. 219.

¹²⁶ F. Pearce, όπως αναφέρεται στο M. Shudson, (1998), σ. 219.

Σύμφωνα με τις σχετικές αναλύσεις¹²⁷ ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας είναι κεντρικός στις ιδεολογικές πρακτικές εδραίωσης και αναπαραγωγής του κυρίαρχου λόγου για τις κατηγορίες της παρέκκλισης, του εγκλήματος και του κοινωνικού ελέγχου.¹²⁸ Όπως αναφέρει ο Stuart Hall, η στιγμή της κατασκευής της είδησης είναι η στιγμή της εγγραφής της σε έναν πολιτισμικό χάρτη, σ' έναν χάρτη κοινωνικών νοημάτων, στον οποίο προϋποτίθεται ότι το ευρύ κοινό έχει ενιαία πρόσβαση και συμμερίζεται. Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, λοιπόν, διαχέουν τις δεσπόζουσες ερμηνείες για τα φαινόμενα παρέκκλισης και τους παρεκκλίνοντες διαμέσου ευανάγνωστων προκατασκευασμένων στερεότυπων εικόνων¹²⁹. Μέσω, λοιπόν, των γνωσιακών επιδράσεων της πληροφορίας ο έντυπος τύπος επιδρά στη νομιμοποίηση κάποιων δρώντων και στον αποκλεισμό άλλων, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της ατζέντας, στην ανάδειξη, δηλαδή, των προβλημάτων και των εναλλακτικών τους ορισμών στη δημόσια σφαίρα, γεγονός που δρα καταλυτικά τόσο στις δημόσιες αντιλήψεις περί της σημασίας των προβλημάτων αυτών όσο και στις πολιτικές πρακτικές και τις δημόσιες πολιτικές.

Στην περίπτωση των οροθετικών γυναικών ένα “σπειροειδές κύκλωμα” πολιτικών-αστυνομίας- δικαστικής εξουσίας, αλλά και μέσων μαζικής επικοινωνίας αναπτύσσεται θέτοντας στο επίκεντρο λόγων και πρακτικών τις παρεκκλίνουσες ταυτότητες των διωκόμενων γυναικών. Διόλου ευκαταφρόνητος σε αυτή την διαδικασία απεικόνισης και ερμηνείας των γεγονότων υπήρξε ο ρόλος του Τύπου.

- **Μεθοδολογία**

Στόχος στα πλαίσια αυτού του δεύτερου μέρους της εργασίας μου είναι η ανάδειξη και διεύρυνση των πολλαπλών ερμηνειών της υπόθεσης των οροθετικών μέσα από την ανάλυση δημοσιευμάτων του Τύπου. Προς αυτή την κατεύθυνση θα αντλήσω από την έννοια του λόγου όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από το Γάλλο θεωρητικό, Michel Foucault. Από τα γραπτά του τελευταίου συνάγονται μια σειρά από ουσιαστικά συμπεράσματα που αμφισβητούν παλαιότερες ιδέες για το χαρακτήρα της εξουσίας, της υποκειμενικότητας και της γνώσης στις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά προκύπτει και ένα σημαντικό σύνολο μεθοδολογικών οδηγιών για τη διεξαγωγή της ανάλυσης λόγου.

¹²⁷ S. Hall, *Η Επανανακάλυψη της “ιδεολογίας”*: η επάνοδος του απωθημένου στις μελέτες για τα Μέσα στο Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής επικοινωνίας, επιμ. Μ. Κομνηνού, Χ. Λυριτζής, Αθήνα: Παπαζήσης, 1989.

¹²⁸ Α. Κουκουτσάκη, (2002), σ.50.

¹²⁹ Α. Κουκουτσάκη, (2002), σ.50.

Η αντίληψη του Foucault για το λόγο παρουσιάζει σχετική αμφισημία. Αφενός στο έργο του οι λόγοι αποτελούν αυτόνομα συστήματα κανόνων που συγκροτούν αντικείμενα, έννοιες, υποκείμενα, στρατηγικές και με αυτόν τον τρόπο ρυθμίζουν την παραγωγή γνώσης. Έτσι η “προλεκτική πραγματικότητα” υποκαθίσταται από τον σχηματισμό αντικειμένων που εμφανίζονται μόνο μέσα στο λόγο¹³⁰. Ωστόσο, ο Foucault θεωρεί, επίσης, ότι οι λόγοι είναι συνασπισμοί τακτικής στο πεδίο των σχέσεων δύναμης. Από αυτή τη στρατηγική οπτική προκύπτει πως οι λόγοι αποτελούν το μέσο για την προώθηση συμφερόντων διαφορετικών δυνάμεων και την ίδια στιγμή διαμορφώνουν σημεία αντίστασης για την ανάπτυξη αντίθετων στρατηγικών. Έτσι οι λόγοι εμφανίζονται διακριτοί από τους θεσμούς και τις πρακτικές¹³¹. Οι αμφισημίες αυτές αντικατοπτρίζουν και τα διαφορετικά στάδια στο έργο του Γάλλου διανοητή. Η πιο στενή, ωστόσο, αντίληψη για το λόγο, αλλά και εκείνη με τη μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση των μετέπειτα ιδεών του είναι εκείνη που προκύπτει από την “αρχαιολογική περίοδο” – καθώς ο Foucault δεν εγκαταλείπει την αρχαιολογική δομιστική προσέγγιση ακόμα όταν κατασκευάζει τις μετέπειτα γενεαλογίες του, επηρεασμένος περισσότερο απ’ το Νίτσε.

Στο έργο του *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*¹³², όπου και τυποποιεί τα αποτελέσματα προγενέστερων μελετών του, ο Foucault μας παρέχει μια περιγραφή των βασικών στοιχείων που συγκροτούν λόγους. Αρχικά ο Γάλλος διανοητής αναφέρεται στα αντικείμενα σχετικά με τα οποία οι λόγοι διατυπώνονται υπογραμμίζοντας το συστατικό ρόλο των ρηματικών πρακτικών στο σχηματισμό τους¹³³. Επίσης ο Foucault επισημαίνει πως τα κοινωνικά υποκείμενα είναι αποτέλεσμα του λόγου και δεν παράγουν λόγους αυτόνομα. Τονίζει την ανάγκη να διερευνήσουμε τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους αποδίδεται στα υποκείμενα το δικαίωμα να μιλήσουν, αλλά και ενισχύονται με εγκυρότητα τα λεγόμενά τους, εξαιτίας των “θεσμικών τόπων” στους οποίους εκφέρουν λόγο, αλλά και των “θέσεων υποκειμένου” από τις οποίες γίνονται νομιμοποιημένες και δεσμευτικές δηλώσεις¹³⁴. Η παραγωγή του λόγου για το Foucault αφορά και μια σειρά κανόνων που ρυθμίζουν την παραγωγή εννοιών. Εδώ στο επίκεντρο της προσοχής βρίσκονται οι λογικές σχέσεων μεταξύ δηλώσεων, οι κανόνες που ορίζουν εάν τάξεις δηλώσεων πρέπει να γίνουν αποδεκτές ή να απορριφθούν και ο τρόπος με τον οποίο “αναπτύσσονται οι

¹³⁰ M. Foucault, *Η Αρχαιολογία της γνώσης*, Αθήνα: Εξάντας, 1987, σσ. 75-76 όπως αναφέρεται στο D. Howarth, *Η Έννοια του Λόγου*, Αθήνα: Πολύτροπο, 2008, σ. 76.

¹³¹ M. Foucault, *Ιστορία της Σεξουαλικότητας*, τόμος 1: *Η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα: Ράππας, (1978), σ. 126 όπως αναφέρεται στο D. Howarth, (2008), σ. 76.

¹³² M. Foucault, *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, Αθήνα: Εξάντας, 1987.

¹³³ M. Foucault, (1987), σ. 75 όπως αναφέρεται στο D. Howarth (2008), σ. 81.

¹³⁴ M. Foucault, (1987), σσ. 78-86 όπως αναφέρεται στο D. Howarth (2008), σ. 82.

αποφάνσεις [...] υποβάλλονται σε κριτική, σχολιάζονται, ερμηνεύονται ήδη διατυπωμένες αποφάνσεις κ.τ.λ.”¹³⁵. Τέλος, ο Γάλλος διανοητής επισημαίνει πως οι λόγοι συμμετέχουν σε συγκεκριμένες στρατηγικές. Εδώ ο Foucault αναφέρεται σε θεωρίες ή θεματικές που εμφανίζονται μέσα στους λόγους, ωστόσο, το κεφάλαιο που αφορά στις στρατηγικές¹³⁶ παραμένει “υπό κατασκευή” και υπό τη μορφή γενικών κατευθύνσεων¹³⁷.

Η μετατροπή της φουκωικής κατανόησης του λόγου σε μέθοδο που θα εφαρμοστεί στην ανάλυση κειμένου σημαίνει την αναζήτηση, στο κείμενο, απαντήσεων για μια σειρά ερωτημάτων, τα σημαντικότερα των οποίων διατυπώνονται σχηματικά παρακάτω:

- Τί αναπαρίσταται στο κείμενο ως αλήθεια ή ως κανόνας;
- Πώς αυτή η αλήθεια κατασκευάστηκε; Ποιά “αποδεικτικά στοιχεία” χρησιμοποιήθηκαν; Τί αναδεικνύεται και τι αποσιωπάται;
- Τί καθίσταται “προβληματικό” και ποιές εναλλακτικές σημασίες αγνοούνται;
- Τί συμφέροντα εξυπηρετούνται από μια συγκεκριμένη αναπαράσταση της πραγματικότητας;
- Ποιές ταυτότητες, δράσεις, πρακτικές ενισχύονται από τον εκάστοτε λόγο; Τί δεν επιτρέπεται, τί κανονικοποιείται και τί καθίσταται παθολογικό;

• Το δείγμα

Στην υπόθεση των οροθετικών γυναικών που διώχθηκαν και φυλακίστηκαν το 2012, λοιπόν, επέλεξα το δείγμα, προκειμένου να ελέγξω τις αναπαραστάσεις των γυναικών και των γεγονότων στον ελληνικό τύπο, με κριτήριο την εκπροσώπηση σε αυτό όσο το δυνατόν περισσότερων εκδοχών πολιτικού λόγου, αλλά και τη δυνατότητα παρουσίασης διαφορετικών κατηγοριών τύπου (“ποιοτικού”, tabloid κ.τ.λ.). Κατέληξα, λοιπόν, στις εξής τρεις εφημερίδες – ημερήσιες και Κυριακάτικες εκδόσεις – το Πρώτο Θέμα, την Καθημερινή και την Αυγή, ενώ το υπό μελέτη χρονικό διάστημα εκτείνεται από τις 28/4/2012, ημερομηνία που εντοπίζω και το πρώτο δημοσίευμα έως τις 15/5/2012, οπότε και το ενδιαφέρον για την υπόθεση έχει εξασθενήσει – κάτι που ισχύει κυρίως για την Αυγή, καθώς για την Καθημερινή και το Πρώτο Θέμα αυτό έχει συμβεί πολύ νωρίτερα.

¹³⁵ M. Foucault, (1987), σ. 93.

¹³⁶ M. Foucault, (1987), σσ. 100-110.

¹³⁷ M. Foucault, (1987), σ. 102.

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί πως ο τύπος πάντα στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα πολιτικοποιημένος. Οι περισσότερες, λοιπόν, πολιτικές εφημερίδες έχουν επιλέξει στρατόπεδο το οποίο δεν είναι μόνο με γενικούς όρους προσδιορισμένο (Αριστερά, Κέντρο, Δεξιά), αλλά και κομματικά. Στην περίπτωση της Καθημερινής υπάρχει θα λέγαμε μια παραταξιακή και όχι κομματική αντίληψη. Θεωρείται το έγκυρο φύλο του συντηρητικού χώρου. Πρωτοκυκλοφόρησε το 1919 και υπήρξε το δημοσιογραφικό όργανο της αντιβενιζελικής παράταξης κατά τον Μεσοπόλεμο, ενώ μετά από ένα διάστημα διακοπής της κυκλοφορίας της κατά την επταετία της χούντας, επανεκδόθηκε το 1974, όμως δεν επανέκτησε την πολιτική σημασία που είχε παλαιότερα¹³⁸. Είναι καθημερινή πρωινή εφημερίδα και θεωρείται έντυπο της Κεντροδεξιάς με σημαντική επιρροή στους κύκλους της φιλελεύθερης παράταξης. Η ιδεολογική ή μη συμπόρευση της με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας έχει περάσει από διαφορετικές φάσεις, που σχετίζονταν με το εκάστοτε ιδιοκτησιακό καθεστώς και την κοινωνικό-πολιτική συγκυρία¹³⁹. Σε γενικές γραμμές διακρίνεται για τους ήπιους, ως προς το περιεχόμενο, και λογικούς, ως προς τις διαστάσεις, τίτλους, με ειδησεογραφία και σχόλια αντίστοιχων τόνων και περιορισμένη χρήση φωτογραφιών ώστε να αναδεικνύεται το κείμενο, ενώ τα τελευταία χρόνια για ένα διάστημα “υπέκυψε” στη μόδα των γυαλιστερών ένθετων. Πάντως ο δημοσιογράφος και καθηγητής Δημήτρης Ψυχογιός, σε βιβλίο του αφιερωμένο στα έντυπα μέσα και την ιστορία τους, επισημαίνει πως μόνιμα η ειδησεογραφία και κυρίως η αρθογραφία μέρους των συντακτών και συνεργατών της Καθημερινής διακρίνονταν και διακρίνονται “για δόσεις ελληνορθόδοξης κατήχησης, λαϊκίστικου εθνικισμού και συντηρητικού αντιμπεριαλισμού σε δόσεις αταίριαστες για φιλελεύθερη εφημερίδα”¹⁴⁰. Παρ’όλα αυτά θεωρείται πως συνιστά σαφή υφολογική εξαίρεση σε σχέση με το σύνολο του ελληνικού τύπου και ιδίως στο χώρο των εντύπων του κεντροδεξιού χώρου, ενώ κατά καιρούς φιλοξενεί απόψεις δημοσιογράφων και προσωπικοτήτων του χώρου της κεντροαριστεράς ή ακόμα και τις αριστεράς.

¹³⁸ Δ. Ψυχογιός, *Τα Έντυπα Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2003, σ. 484.

¹³⁹ Για παράδειγμα μετά την πολιτική σύγκρουση του ιδιοκτήτη της – από το 1988 – με τον πρόεδρο της Ν.Δ. και πρωθυπουργό (1990-1993) Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, η εφημερίδα είχε αρχίσει να παίρνει αποστάσεις από τη Ν.Δ. και να στρέφεται προς το χώρο του Κέντρου. Η σύγκρουση φαίνεται να προήλθε από το γεγονός ότι ο εκδότης Αλαφούζος ήθελε να ιδρύσει και τηλεοπτικό σταθμό, αλλά η κυβέρνηση Μητσοτάκη αρνήθηκε τη σχετική άδεια. Όταν το φθινόπωρο του 1993 ανατράπηκε η κυβέρνηση Μητσοτάκη, ο τελευταίος κατήγγειλε τον εκδότη της Καθημερινής πως είχε “χρηματοδοτήσει” την ανατροπή του. Η απόσταση της Καθημερινής από τη Ν.Δ. έγινε ακόμα μεγαλύτερη μετά το 1996, αφ’ότου πρωθυπουργός της χώρας έγινε ο Κώστας Σημίτης, αν και από το 2002 άρχισε να τον εγκαταλείπει και να επαναπροσεγγίζει τη Ν.Δ., Δ. Ψυχογιός, *Τα Έντυπα Μέσα Επικοινωνίας Από τον πηλό στο Δίκτυο*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2003, σ. 487.

¹⁴⁰ Δ. Ψυχογιός, (2003), σ. 487.

Στην περίπτωση της Αυγής έχουμε να κάνουμε με μια ιστορική πρωινή εφημερίδα της Αριστεράς, που πριν από τη δικτατορία ουσιαστικά αποτελούσε και το μόνο όργανο της Αριστεράς στην Ελλάδα – στην πραγματικότητα υποκαθιστούσε το Ριζοσπάστη, το απαγορευμένο όργανο του ηττημένου στον Εμφύλιο και επίσης απαγορευμένου βέβαια Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος. Έγινε καθημερινή για να ενισχύσει την Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ), ενώ κατά τη δικτατορία κλείνει και πολλοί συντάκτες της συλλαμβάνονται. Τη δεκαετία του 1970 η Αυγή είναι πλέον το επίσημο όργανο του ΚΚΕ Εσωτερικού, ενώ με την κυριακάτικη έκδοση της συνεργάζονται πολλοί αριστεροί διανοούμενοι και καλλιτέχνες – όσοι δεν είχαν προσχωρήσει στο ΠΑΣΟΚ ή στο ΚΚΕ. Μετά από μια μεγάλης διάρκειας πτώσης της κυκλοφορίας της που χρονικά τοποθετείται στο διάστημα 1978 – 1993 και αντανακλά μάλλον τις εσωτερικές πολιτικές συγκρούσεις που γνώρισε το ΚΚΕ εσωτερικού και εν συνεχεία ο Συνασπισμός – τα τελευταία χρόνια διατηρεί μια σταθερή πορεία¹⁴¹. Το 1987 πέρασε στο μικρό σχήμα και έκτοτε στις λίγες σελίδες της (20 -24 τις καθημερινές, 44-48 τις Κυριακές) φιλοξενεί όλες τις σημαντικές ειδήσεις της ημέρας¹⁴². Παρά τις προσπάθειες να πείσει ως ανεξάρτητη και να προσελκύσει αναγνώστες απ' τον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς, αντιμετώπιστηκε πάντα ως κομματικό φύλο. Δεν ακολούθησε τα εθνικιστικά και λαϊκιστικά ρεύματα που διέτρεχαν τον ελληνικό τύπο και αναδεικνυε θέματα που είχαν να κάνουν με νέα κινήματα, όπως η οικολογία και φεμινισμός, ενώ ήταν πάντα στραμμένη προς την Ευρώπη και ενταγμένη στο ευρύτερο ρεύμα της κομμουνιστικής αριστεράς που ονομάστηκε ευρωκομμουνισμός (σε αντιδιαστολή με τον σοβιετικό κομμουνισμό) και εν συνεχεία στο ρεύμα της δημοκρατικής πλουραλιστικής Αριστεράς, παρά το γεγονός πως το περιεχόμενό της είχε ισχυρές δόσεις αντιπαγκοσμειτικής ρητορικής¹⁴³. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, με την αύξηση των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ άρχισε να αποκτά περισσότερο παρεμβατικό χαρακτήρα στα πολιτικά, αλλά και στα πολιτιστικά πράγματα με την οργανωμένη αρθρογραφία στο ειδικό ένθετο της εφημερίδας που έχει τον τίτλο “Ενθέματα”. Τέλος δεν προσχώρησε ποτέ στην πρακτική των κουπονιών και των δώρων, ενώ η οικονομική της επιβίωση εξαρτάται κυρίως από τη δημοσίευση ισολογισμών εταιριών.

Σε πλήρη αντίθεση με Αυγή και Καθημερινή, το Πρώτο Θέμα είναι μια κυριακάτικη εφημερίδα που στο εξώφυλλο τα εκπτωτικά κουπόνια και οι προσφορές CD και DVD καταλαμβάνουν σημαντικό χώρο. Πρόκειται για ένα έντυπο με τηλεοπτική αισθητική, μιας και η

¹⁴¹ Δ. Ψυχογιός, (2003), σσ. 460-463.

¹⁴² Δ. Ψυχογιός, (2003), σ. 462.

¹⁴³ Δ. Ψυχογιός, (2003), σσ. 463-464.

έμφαση είναι στη γυαλιστερή εικόνα των ένθετων σε βάρος του κειμένου. Είναι από τις πιο νέες εφημερίδες που κυκλοφορούν, μιας και πρωτοεκδόθηκε το 2005 από το δημοσιογράφο και παρουσιαστή τηλεοπτικών εκπομπών Θέμο Αναστασιάδη και τον επίσης δημοσιογράφο Μάκη Τριανταφυλλόπουλο. Το 2008 ο Τριανταφυλλόπουλος αποχωρεί μετά από διαφωνία με το Θέμο Αναστασιάδη για τον τρόπο κάλυψης της υπόθεσης αυτοκτονίας του Ζαχόπουλου και μέχρι σήμερα η εφημερίδα εκδίδεται μόνο από το Θέμο Αναστασιάδη¹⁴⁴. Το κύριο σώμα της εφημερίδας καλύπτουν εγχώριες και διεθνείς ειδήσεις, ενώ αρκετό χώρο καταλαμβάνουν και ένθετα (Thema People, Big Fish) με θέματα life – style. Ωστόσο και η προσέγγιση των πολιτικών και κοινωνικών ειδήσεων γίνεται με τρόπο που παραπέμπει στη λογική ταμπλόιντ εντύπων, καθώς η έμφαση είναι στις λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής δημόσιων και μη προσώπων. Πρόκειται για μια εφημερίδα, που όπως και τα περισσότερα ταμπλόιντ έντυπα, συχνά επικαλείται το δημόσιο συμφέρον προκειμένου να προβεί σε αποκαλύψεις που μπορεί να παραβιάζουν το ιδιωτικό απόρρητο, να θίγουν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και να ξεπερνούν τα όρια της δημοσιογραφικής δεοντολογίας¹⁴⁵. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της δημοσίευσης τον Σεπτέμβρη το 2013 στο εξώφυλλο της εφημερίδας φωτογραφίας του δολοφονηθέντος Παύλου Φύσσα από μέλος της Χρυσής Αυγής, παρά τις εκκλήσεις της οικογένειάς του για το αντίθετο, καθώς και το θόρυβο που ξεσήκωσε η συγκεκριμένη δημοσίευση¹⁴⁶. Ως απάντηση στην κριτική που δέχτηκε από μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ιστότοπους, αλλά και την Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθήνας, ο εκδότης Θέμος Αναστασιάδης, σε ανακοίνωσή του, παραλλήλισε το πρωτοσέλιδό του με πρωτοσέλιδα της εποχής της δολοφονίας του βουλευτή της Αριστεράς Γρηγόρη Λαμπράκη, αλλά και του θανάτου του Αλέκου Παναγούλη, καθώς και της εκτέλεσης του νεαρού Μιχάλη Καλτεζά από αστυνομικό, ενώ αναφέρθηκε και σε φωτογραφίες ντοκουμέντα από το διεθνή Τύπο, όπως εκείνες των παιδιών θυμάτων των βομβών Ναπάλμ στο Βιετνάμ και του νεκρού σώματος του Τσε Γκεβέρα. Το επιχείρημα του εκδότη ήταν πως το εξώφυλλο του εντύπου του συνιστά μοναδικό φωτογραφικό και δημοσιογραφικό ντοκουμέντο και “την πλέον ηχηρή καταγγελία της

¹⁴⁴ Εκτός της εφημερίδας “Πρώτο Θέμα” ο Μάκης Τριανταφυλλόπουλος, www.greekmoney.gr/index.php?news=4435

¹⁴⁵ Ενδεικτική, από το διεθνές τοπίο, είναι η περίπτωση των News of the World, εφημερίδα ιδιοκτησίας Ρούπερτ Μερντοχ – που δεν υπάρχει πλέον μετά από σκάνδαλο τηλεφωνικών υποκλοπών – όπου οι υπεύθυνοι του εντύπου επικαλέστηκαν την ανάμνηση του ολοκαυτώματος προκειμένου να υποβάλουν την ιδέα ότι υπήρχε γνήσιο δημόσιο συμφέρον, στις (αναπόδεικτες) αποκαλύψεις για ναζιστικά σύμβολα σε ιδιωτικό όργιο με τη συμμετοχή του Μαξ Μόσλι, ο οποίος τότε ήταν επικεφαλής του διεθνούς διοικητικού σώματος των αγώνων της Φόρμουλα 1. T. Garton Ash, *Η τυραννία των ταμπλόιντ*, Το Βήμα, 27/11/2011, www.tovima.gr/opinions/article/?aid+432264

¹⁴⁶ Εμφύλιος στα ΜΜΕ. Τι απαντά το “Πρώτο Θέμα” για τη φωτογραφία – σοκ. Επίθεση από τον left.gr στο Θέμα για στημένα ρεπορτάζ υπέρ της Χρυσής Αυγής, kourdistoportocali online opinion magazine, 21/9/2013. <http://kourdistoportocali.com/post/23925/ti-apanta-to-prwto-thema-gia-th-fwtografia-sok-gt-epithesh-apo-to-left-gr-ston-themo-gia-sthmena-reportaz-yper-ths-x-a>

δολοφονικής φασιστικής βίας με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η ελληνική κοινωνία”¹⁴⁷. Ωστόσο η ανακοίνωση αντιμετώπιστηκε μάλλον με δυσπιστία, καθώς η εφημερίδα στη σύντομη πορεία της έχει δεχθεί επανηλειμένα κριτική για προσπάθειες εξευμενισμού της εικόνας της Χρυσής Αυγής μέσα από εξώφυλλα και σχετικά ρεπορτάζ που “διαφημίζουν” την κοινωφελή δράση της οργάνωσης¹⁴⁸. Η εφημερίδα, παρ’όλα αυτά, είναι η πρώτη σε κυκλοφορία, κάτι που ίσως δε θα πρέπει να μας ξαφνιάζει σύμφωνα με το δημοσιογράφο της Guardian Charlie Beckett, μιας και τα νέα της κλειδαρότρυπας για την εργατική τάξη είναι ένα ευπρόσδεκτο αποκούμπι και για τη μεσαία μια έντονη ευχαρίστηση, “μια λιχουδιά βασισμένη στην ωμή απόλαυση και την τελετουργική σκληρότητα”¹⁴⁹.

- **Το Πρώτο Θέμα**

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας στην προσπάθεια κατασκευής “εντυπωσιακών” ειδήσεων παραδοσιακά δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στα συμβάντα που γίνονται αντιληπτά ως παραβίαση των κοινωνικών κανόνων είτε σε επίπεδο δικαιοσύνης είτε σε επίπεδο ηθικοπλαστικό¹⁵⁰. Το συγκεκριμένο συμβάν της σύλληψης και διαπόμπευσης των οροθετικών γυναικών σίγουρα πληρούσε τις προϋποθέσεις για να καταλάβει προνομιακή θέση στην ειδησεογραφία μιας εφημερίδας με τα χαρακτηριστικά του Πρώτου Θέματος – οι συνιστώσες της ταυτότητας των γυναικών έμοιαζαν να παραβιάζουν μια σειρά κυρίαρχων κανονιστικών προτύπων περί ταυτότητας και αυτού του είδους η παρέκκλιση και η διαφορετικότητα με όρους παραδειγματικής στοχοποίησης της-συχνά “βρίσκει θέση” στην ειδησεογραφία των κυρίαρχων μέσων. Ωστόσο, η καθημερινή απασχόληση με το θέμα από τα ηλεκτρονικά μέσα, η εβδομαδιαία έκδοση της εφημερίδας, αλλά και η προεκλογική και εκλογική συγκυρία πιθανόν περιόρισαν την ενασχόληση με το θέμα σε ένα και μόνο φύλλο της

¹⁴⁷ *Αποδοκιμασία για τη δημοσίευση φωτογραφίας του Φύσσα την ώρα που ξεψυχά*, in.gr, 21/9/2013

www.newsin.gr/Greece/article/?aid=123+266048

¹⁴⁸ Την 1^η Απριλίου του 2012, λίγο πριν τις βουλευτικές εκλογές, στο εξώφυλλό της η εφημερίδα Πρώτο Θέμα έχει κύριο θέμα με τίτλο “Πέτα τη γιαγιά ...στη Χρυσή Αυγή”, όπου παρουσιάζονται μέλη της Χρυσής Αυγής να βοηθάνε ηλικιωμένες γυναίκες ώστε να κάνουν αναλήψεις από ATM τραπεζών. Το ρεπορτάζ χαρακτηρίστηκε στημένο μιας και η εικονιζόμενη ηλικιωμένη ήταν η μητέρα του χρυσαυγίτη τοπάρχη και υποψήφιου στις βουλευτικές εκλογές. Στις 5/7/2012 νέο ρεπορτάζ με τίτλο “Άρχισε περιπολίες με τρεις εταιρείες σκειούριτι η Χρυσή Αυγή” παρουσίασε τάγματα εφόδου της Χρυσής Αυγής ως ομάδες περιφρούρησης και ασφάλειας των πολιτών, ενώ στις 29/7/2012 σε πρωτοσέλιδο υπήρχε το άρθρο ρεπορτάζ με τίτλο “Το κάμπινγκ της Χρυσής Αυγής” το οποίο διαφήμιζε την παραστρατιωτική λειτουργία των μελών της Χρυσής Αυγής ως κάμπινγκ εκγύμνασης του σώματος και του πνεύματος. “Έτσι στήθηκε το ρεπορτάζ με τις γριούλες, Εφημερίδα των Συντακτών, 23/09/2013”, www.efsyn.gr/?q=118424

¹⁴⁹ C. Beckett, *Τα βρετανικά ταμπλόιντ: μια εθνική λιχουδιά*, Η Καθημερινή, 13/08/2011.

¹⁵⁰ Χ. Κωνσταντινίδου *Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2001.

έντυπης έκδοσης του Πρώτου Θέματος. Πρόκειται για ένα τετρασέλιδο που δημοσιεύτηκε την ημέρα των εκλογών (6/5/2012), στα πλαίσια του οποίου τις δύο πρώτες σελίδες καταλαμβάνει άρθρο με τίτλο “Ο Χάρτης της Πορνείας”, που αφορά στα “στέκια” ιερόδουλων, παράνομων ή μη, στο κέντρο της Αθήνας, ενώ στις δύο επόμενες σελίδες φιλοξενούνται φωτογραφίες γυναικών που έχουν συλληφθεί, καθώς και δηλώσεις μελών του οικείου περιβάλλοντός τους. Η παρουσίαση του τετρασέλιδου ρεπορτάζ γίνεται κύρια μέσα από πληροφορίες του υπεύθυνου Δίωξης Οργανωμένου Εγκλήματος Γιώργου Βανικιώτη, δηλώσεων του Υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου και ανακοινώσεων του Κέντρου Ελέγχου Πρόληψης και Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠΝΟ).

Οι λεπτομέρειες του χρονικού της υπόθεσης παραλείπονται μιας και ο αναγνώστης θεωρείται ενήμερος, εφόσον, έχει μεσολαβήσει σχεδόν ένα δεκαήμερο από την πρώτη σύλληψη στη διάρκεια του οποίου τα γεγονότα αναπαράγονται από δελτία ειδήσεων, διαφορετικής θεματολογίας τηλεοπτικές εκπομπές και από καθημερινές εφημερίδες. Με εφιαλτήριο, λοιπόν, την υπόθεση των οροθετικών ένα ρεπορτάζ ξετυλίγεται, όπου αρχικά σκιαγραφείται σύμφωνα με το δημοσιογράφο “μια εφιαλτική πραγματικότητα για τη δημόσια υγεία που κανείς ως πρόσφατα δε μπορούσε να φανταστεί”, ενώ η Αθήνα χαρτογραφείται ως ένα “ανεξέλεγκτο πεδίο μετάδοσης του ιού”, όπου “χιλιάδες αλλοδαπές και Ελληνίδες πουλούν το κορμί τους και σπέρνουν το θάνατο”. Το εν λόγω ρεπορτάζ οργανώνεται με βάση τις παρεχόμενες πληροφορίες του επικεφαλής του τμήματος Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων (Antitrafficking) της Ελληνικής Αστυνομίας και της Δίωξης Οργανωμένου Εγκλήματος Γιώργου Βανικιώτη, μιας και όπως αναφέρεται εισαγωγικά “οι νέες μορφές πορνείας οδήγησαν τους επιτελείς της Αστυνομίας στην κατάργηση του Τμήματος Ηθών, το οποίο πλέον εντάχθηκε στη Δίωξη Οργανωμένου Εγκλήματος”(6/5/2012). Προκύπτει από τα λεγόμενα του Βανικιώτη πως η παράνομη διακίνηση αλλοδαπών γυναικών και η διάδοση του AIDS είναι ένα συνεχές που θα πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο. Όπως υποστηρίζει η Λιόπη Αμπατζή¹⁵¹ σε εργασία της σχετική με το trafficking, στην ελληνική πραγματικότητα κυριαρχεί η αστυνομοκεντρική προσέγγιση και διαχείριση της διακίνησης προσώπων με σκοπό τη σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση, παρά το γεγονός πως η αντιμετώπιση του φαινομένου με νομοθέτηση που κινείται πρωτίστως στον άξονα καταστολής και δίωξης, στερεί από μια συστηματική προσπάθεια κατανόησης της πολυπλοκότητάς του – μιας και το trafficking είναι ένα πρόβλημα σύνθετο που συνδέεται με διαφορετικά πεδία (επιστημονικά, αναλυτικά, πολιτικά) και συμφέροντα (κρατικά, επιχειρηματικά, ατομικά): μετανάστευση, οργανωμένο έγκλημα, πορνεία,

¹⁵¹ Λιόπη Αμπατζή, *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2008.

ανθρώπινα δικαιώματα, βία κατά των γυναικών, θηλυκοποίηση της φτώχειας, εμφύλος καταμερισμός της διεθνούς αγοράς εργασίας, άνισες διεθνείς οικονομικές σχέσεις κ.λ.π.).

Σύμφωνα, πάλι, με δηλώσεις του Υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου – που έγιναν στο περιθώριο της σύλληψης των οροθετικών γυναικών και φιλοξενούνται από την εφημερίδα – “το στέλεχος του ιού που ευθύνεται για την έκρηξη του AIDS στη χώρα μας προέρχεται από περιοχές, όπου υπάρχει ροή παράνομων μεταναστών όπως η Ασία, η Αφρική και οι χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ”(6/5/2012). Το ρεπορτάζ της εφημερίδας συμπληρώνει τη λογική του υπουργού μιας και επισημαίνεται πως τα λόγια του Λοβέρδου συνιστούν “ισχυρή απόδειξη για το πώς λειτουργούν ως συγκοινωνούντα δοχεία η λαθρομετανάστευση και η επιδημία του AIDS”(6/5/2012). Παρά το γεγονός πως δεν επιβεβαιώθηκε ποτέ το σενάριο της απειλής από την “αδήλωτη-πόρνη-μετανάστρια”, ο κρατικός λόγος στοχοποιεί τις “ξένες” ως φορείς του κακού, ενώ “η ελληνική υπηκοότητα των περισσότερων οροθετικών εκδιδόμενων γυναικών που συνελήφθησαν και διαπομπεύτηκαν παρέμεινε ασήμαντη λεπτομέρεια της σαρωτικής επιχείρησης καθαρότητας και ακεραιότητας του εθνικού κορμού”¹⁵². Ουσιαστικά ουδέποτε υπήρξε στη νεότερη Ελλάδα ανεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα και τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους φορείς της, παρά τη ρητορική περί Ξένιου Δία¹⁵³. Είναι μάλιστα ενδεικτικό της εγχώριας πολιτικής νοοτροπίας των τελευταίων χρόνων, πως με αφορμή την κοινωνικο – οικονομική συνθήκη της κρίσης, Ξένιος Δίας βαπτίζονται επιχειρήσεις – σκούπα σε βάρος μεταναστών. Ο Τύπος δε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του ’90, όταν και ήρθαν μαζικά μετανάστες από τη γειτονική Αλβανία, νομιμοποίησε επιφυλάξεις και προκαταλήψεις σε σχέση με την οικονομική μετανάστευση. Σύμφωνα με την Κωνσταντινίδου, τα δημοσιεύματα του συντηρητικού κυρίως Τύπου διαμορφώνουν μια εικόνα του ξένου ως απειλή για κάθε Έλληνα πολίτη – υποψήφιο - θύμα ή και γενικότερα για την κοινωνική συνοχή¹⁵⁴. Ο ξένος και ιδιαίτερα ο οικονομικός μετανάστης ταυτίζεται με το λαθρομετανάστη, τον παράνομο, τον πανούργο κ.ο.κ. Συγκροτείται, ευρύτερα, λοιπόν, η εικόνα μιας εθνικής απειλής που η αντιμετώπισή της απαιτεί εθνική συναίνεση έναντι του “κοινού εχθρού”.

Οι δηλώσεις του Λοβέρδου πλαισιώνονται στην εφημερίδα από στοιχεία του ΚΕΕΛΠΝΟ που επιβεβαιώνουν την αύξηση των κρουσμάτων, χωρίς ωστόσο, να παρατίθενται ποιοτικά δεδομένα

¹⁵² Α.Αθανασίου, *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης”*. Κριτικές και αντιστάσεις, Αθήνα: Σαββάλας, 2012, σσ. 33-34.

¹⁵³ Β. Καρύδης, *Όψεις Κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκουλα, 2010, σ. 64.

¹⁵⁴ Χ. Κωνσταντινίδου, (2001)

που να συνδέουν άτομα συγκεκριμένης εθνικής προέλευσης με τον ιό, ενώ σχετικά με το φύλο σημειώνεται πως τα κρούσματα του AIDS αφορούν κυρίως στον ανδρικό πληθυσμό. Ωστόσο και παρά την αδυναμία επικύρωσης των λεγόμενων του υπουργού από ιατρικά δεδομένα, η εφημερίδα προς επίρρωση των ισχυρισμών του Λοβέρδου προχωρά σε μίνι αφιερώματα των “επικίνδυνων φυλών το αγοραίου έρωτα” όπου εξέχουσα θέση κατέχουν σύμφωνα με το ρεπορτάζ “οι 500 μαύρες του κέντρου (...) που έρχονται σε επαφή με εκατοντάδες άντρες καθημερινά χωρίς καμία προφύλαξη”(6/5/2012) ενώ επισημαίνεται πως “το γεγονός πως ήρθαν στην Ελλάδα από χώρες όπου θερίζει το AIDS τις καθιστά ακόμα πιο επικίνδυνες για τη δημόσια υγεία”(6/5/2012). Επομένως σύμφωνα με τον υπουργό, αλλά και το ρεπορτάζ, η αύξηση του AIDS αποδίδεται σε συγκεκριμένες σεξουαλικές σχέσεις και πιο συγκεκριμένα εκείνες που συνάπτουν επί πληρωμή οι Αθηναίοι με τις αδήλωτες πόρνες του ιστορικού κέντρου της Αθήνας οι οποίες είναι κυρίως έγχρωμες μετανάστριες. Δεν είναι, ωστόσο, πρώτη φορά που το AIDS αποδίδεται στη λεγόμενη κακή και άγρια σεξουαλικότητα σύμφωνα με το ιεραρχικό σύστημα σεξουαλικών αξιών που επικρατεί στις δυτικές κοινωνίες. Όπως επισημάνθηκε και νωρίτερα στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, η κακή αυτή σεξουαλικότητα περιλαμβάνει όλες τις μη αναπαραγωγικές, ομοφυλοφιλικές, πολυγαμικές, εμπορευματοποιημένες μορφές σεξουαλικότητας οι οποίες θεωρούνται από τη φύση τους “ανώμαλες”, “αφύσικες”, “αρρωστημένες” και ως εκ τούτου τρόποι μετάδοσης του AIDS και αφροδίσιων νοσημάτων. Αξίζει να σημειωθεί, σχετικά με την έμφαση που αποδίδεται στις μαύρες πόρνες του κέντρου της Αθήνας – και εμμέσως στο ρόλο τους στη μετάδοση του ιού – πως στη μόνη περίπτωση που στον κυρίαρχο λόγο η ετεροφυλοφιλία συνδέθηκε με το AIDS ήταν σε εκείνη των ετεροφυλοφιλικών σχέσεων στην Αφρική. Η σύνδεση αυτή- όπως έχει αναφερθεί και στο πρώτο μέρος της εργασίας στην ενότητα για το “αποικιακό σώμα”- έχει τις ρίζες της σε μια ρατσιστική και αποικιοκρατική αντίληψη για την Αφρική σύμφωνα με την οποία η αφρικανική σεξουαλικότητα εμπεριέχει “ανώμαλες”, “πρωτόγονες”, “ζώδεις” πρακτικές, όπως το πρωκτικό σεξ που είναι ανύπαρκτο στον δυτικό λόγο. Είναι προφανές πως στη Δύση παραμένουμε κάτι παραπάνω από πρόθυμοι, ακόμη και μετά το τέλος της επίσημης αποικιοκρατίας, να αναζητήσουμε στη μαύρη γυναίκα και την υποτιθέμενη άμετρη, απείθαρχη και ασυγκράτητη σεξουαλικότητα της το σύμβολο μεταδιδόμενων ασθενειών και την απτή απειλή για το λευκό άνδρα.

Σύμφωνα με μέρος του ρεπορτάζ, σχετικά με το “χάρτη της πορνείας” που αφορά στα “επικίνδυνα στέκια” των ιεροδούλων και στηρίζεται στα λεγόμενα του αστυνομικού υπεύθυνου Γιώργου Βανικιώτη “το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι αυτές οι γυναίκες εξαιτίας της καταγωγής

τους πιστεύουν ακόμα στη μαγεία του βουντού ή τζουτζού, όπως το λένε στη γλώσσα τους. Τους κάνουν μάγια πριν έρθουν εδώ, τις “δένουν” πνευματικά ως σκλάβες και έτσι αυτές βγαίνουν στο δρόμο χωρίς να χρειάζεται να τις ελέγχουν”(6/5/2012). Στο λόγο του υπεύθυνου της αστυνομίας οι γυναίκες παρουσιάζονται ως “υποχείρια” δεισιδαιμονιών, αφελείς υπάρξεις χωρίς κοινή λογική, ενώ απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στις συνθήκες που πιθανόν να ευνοούν την εκμετάλλευση των γυναικών, το περιθωριακό τους στάτους, τη σχέση οικονομικής εξάρτησης από τους προαγωγούς, τον ρόλο της κρατικής πολιτικής – ή της απουσίας της – σε σχέση με την πορνεία, αλλά και τον ρόλο πελατών στη άσκηση επικίνδυνων σεξουαλικών πρακτικών. Η παραδοσιακή προσέγγιση του trafficking, επισημαίνει η Αμπατζή, είναι η ηθική καταδίκη της πορνείας σύμφωνα με την οποία η παράνομη διακίνηση των γυναικών αποτελεί απλά ένα μέρος του γενικού κακού, ενώ παραγνωρίζονται εντελώς οι συνθήκες εξαναγκασμού ή ακόμα και συγκατάθεσης από την πλευρά των γυναικών¹⁵⁵. Ο αντίκτυπος στις γυναίκες αφορά σε ένα συνδυασμό στιγματισμού και απομόνωσης που τις καθιστούν ευάλωτες σε περαιτέρω κινδύνους κακοποίησης και εκμετάλλευσης εξαιτίας της παράνομης φύσης της εργασίας. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, οι γυναίκες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες τις “αθώες” και τις τίμιες, δηλαδή μη πόρνες, που αξίζουν προστασία, και τις “ένοχες”, δηλαδή πόρνες, των οποίων η κακοποίηση δεν τιμωρείται στο βαθμό που θεωρούνται εκείνες υπεύθυνες για ό,τι τους συμβαίνει¹⁵⁶. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ωστόσο, πως αν οι γυναίκες θύματα του εμπορίου προέρχονται από χώρες του Τρίτου Κόσμου, η κοινή γνώμη στην Ευρώπη αντιμετωπίζει μάλλον με ανοχή το φαινόμενο, όπως με σχετική ανοχή αντιδρούσε στον σεξοτουρισμό, όπου η πορνεία και το εμπόριο ανήλικων παιδιών συνηθίζεται¹⁵⁷. Ανησυχία και προβληματισμός άρχισαν να αναπτύσσονται όταν οι χώρες της Ε.Ε. άρχισαν από τα τέλη της δεκαετίας του '80 να κατακλύζονται από λευκές γυναίκες που έρχονται από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Και είναι αυτές οι Ανατολικοευρωπαϊκές γυναίκες που στιγματίζονται, στα πλαίσια του ρεπορτάζ, από τον υπεύθυνο σχεδιασμού της εγχώριας antitrafficking πολιτικής ως μία ακόμα “εστία μόλυνσης”. Οι Ανατολικοευρωπαϊκές γυναίκες, λόγω της ξενικότητας, ετερότητας από τη μία και της μη αναγνωρισιμότητας από την άλλη, αποτελούν ταυτόχρονα εσωτερικές – ως παράνομες μετανάστριες – και εξωτερικές – ως λευκές γυναίκες – απειλές για τη συνοχή της πολιτικής κοινότητας. “Ως παράνομες μετανάστριες” διατυπώνει η Αμπατζή “έχουν παραβιάσει σύνορα

¹⁵⁵ Λ. Αμπατζή, (2008), σ.37.

¹⁵⁶ Λ. Αμπατζή, (2008), σ.38.

¹⁵⁷ Κ. Γιαννάτου, *Εμπορία ανθρώπων: Ένα διεθνές οργανωμένο έγκλημα*, Ελευθεροτυπία, 22/05/2001.

εθνικής κυριαρχίας ως λευκές γυναίκες και πόρνες, παραβιάζουν την ευρωπαϊκή ηθική τάξη στην οποία η γυναικεία σεξουαλικότητα, παίζει καθοριστικό ρόλο και πηγάζει από την ιστορική τοποθέτηση των γυναικών ως μυθικών συμβόλων του έθνους (η μητέρα πατρίδα). Οι θηλυκές φιγούρες έχουν παραδοσιακά εξυπηρετήσει την εγκαθίδρυση και οργάνωση κεντρικών όψεων της εθνικής, εθνοτικής και πολιτισμικής ταυτότητας¹⁵⁸. Οι γυναίκες υπήρξαν σημαντικές για την αστική κοινωνία, επισημαίνει η Ann Stoler, όχι, ωστόσο, ως συμμετοχικοί πολίτες στη δημόσια σφαίρα, αλλά ως εκείνες που διασφαλίζουν ότι ο γάμος, η σεξουαλική ηθική και η οικογένεια παρέχουν τους φυσικούς πόρους για την αστική ζωή¹⁵⁹. Ειδικά στους εθνικιστικούς λόγους είναι εκείνες που χρησιμεύουν ως το “σύνορο” που οριοθετεί το χώρο ανάμεσα στον οίκο και την πολιτική κοινότητα, την οικογένεια και το έθνος. Ειδικότερα οι Ευρωπαϊές συγκροτήθηκαν ως προστάτιδες της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ευγένειας και ηθικές διαχειρίστριες ταγμένες να προστατεύουν τους άνδρες και τα παιδιά στον οίκο και κατά προέκταση την κοινότητα και το έθνος¹⁶⁰. Ιστορικά, μάλιστα, ο φόβος για την απείθαρχη γυναικεία σεξουαλικότητα οδήγησε στη νομοθέτηση ενάντια στους φυλετικά μεικτούς γάμους, επομένως, όποτε οι γυναίκες παραβιάζουν τα σύνορα που κλήθηκαν να φυλάσσουν η αγωνία για τα σύνορα γίνεται και πιο οξεία. Αυτές, λοιπόν, που παρεκκλίνουν από τους προσδοκώμενους παραδοσιακούς ρόλους παύουν να θεωρούνται “καλές μητέρες και πραγματικές Ευρωπαϊές”, καθώς η ευρωπαϊκή τους καταγωγή δε θα επέτρεπε τέτοια συμπεριφορά.

Σύμφωνα με το ρεπορτάζ είναι “Ρωσίδες κυρίως, που ως θύματα εγκληματικών οργανώσεων που συνεργάζονται με κυκλώματα αλλοδαπών, έρχονται παράνομα στη χώρα μας και αναγκάζονται να εκδίδονται σε σπίτια και ξενοδοχεία με τιμές σχετικά υψηλές, ενώ αλλοδαπές κυρίως από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία έχουν καταλάβει την παραλιακή λεωφόρο”(6/5/2012). Ωστόσο, έστω και αν αποτελούν “θύματα απαγωγής” οι διακινούμενες γυναίκες, αλλά και όσες μεταναστεύουν για σεξουαλική εργασία κυρίαρχα θεωρείται πως συμβάλλουν στο έγκλημα του ηθικού εκφυλισμού, καθώς το σεξ που δεν εμπίπτει στην ετεροκανονική τάξη πραγμάτων (ετεροφυλόφιλο, αναπαραγωγικό και εντός γάμου) συνιστά εθνική απειλή και άρα “η διαχείριση της σεξουαλικότητας πριμοδοτείται στο όνομα της υγείας του έθνους”. “Είναι η συμβολική θέση των γυναικών” διατυπώνει η Αμπατζή “ως φρουρών του έθνους και προστατών της ηθικής που μετατρέπει το γυναικείο σώμα – ειδικά σε στιγμές εθνικής κρίσης

¹⁵⁸ Λ. Αμπατζή, (2008), σ. 48

¹⁵⁹ A. Stoler, *Race and the Education of Desire: Foucault's History of Sexuality and the Colonial Order of Things*. Durham, NC, Duke University Press, 1995, σσ. 131-132.

¹⁶⁰ A. Stoler, (1995), σσ. 34-35.

και πολιτικής αβεβαιότητας – σε πεδίο αυξανόμενης επιτήρησης μέσα από την οποία η “ιερότητα” της κοινότητας διαφυλάσσεται και η (κρατική) εξουσία επανεγκαθιδρύεται”¹⁶¹. Σε μια τέτοια συγκυρία κρίσης ο υπουργός και ο εκπρόσωπος για τη δημόσια τάξη, αλλά και η εν λόγω εφημερίδα μέσω της προνομιακής θέσης και μεταχείρισης των λόγων τους, “διαβάζουν” τις αλλοδαπές που εκδίδονται ως απειλή για το γενικό πληθυσμό, για το έθνος, ενώ η μη συμβατική σεξουαλικότητά και η ενδεχόμενη οροθετικότητα τους μοιάζει να παρέχει στο κράτος ένα αδιαμφισβήτητο επιχείρημα για την απομάκρυνση τους.

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, είναι εντυπωσιακό πως το αφιέρωμα στο “χάρτη της πορνείας” που ξετυλίγεται με αφορμή τη σύλληψη οροθετικών γυναικών, αλλά και ο λόγος των επίσημων φορέων του κράτους στοχοποιεί ξεκάθαρα τις επικίνδυνες “αλλοδαπές” που εκδίδονται ως απειλή για τη δημόσια υγεία τη στιγμή που το σενάριο της αλλοδαπής – παράνομης – πόρνης – οροθετικής δεν εκπληρώθηκε ποτέ στην πράξη. Αξίζει να σημειωθεί πως αν και η πρώτη σύλληψη αφορούσε γυναίκα ρωσικής καταγωγής, οι υπόλοιπες που διαγνώσθηκαν ως οροθετικές αποδείχθηκαν τελικά Ελληνίδες. Παρ’ όλα αυτά ελάχιστος χώρος αφιερώνεται στις Ελληνίδες που εκδίδονται, νόμιμα ή παράνομα, ενώ τους αναγνωρίζεται το “ελαφρυντικό” της ανάγκης για επιβίωση – κάτι που δε συμβαίνει για τις αλλοδαπές. “Ελληνίδες φοιτήτριες, νοικοκυρές, ακόμα και άνεργες μητέρες”(6/5/2012), σύμφωνα με το ρεπορτάζ, “που πουλούν το κορμί τους για να επιβιώσουν”, “από στόμα σε στόμα και από πελάτη σε πελάτη αναζητούν άνδρες για να αποκομίσουν λίγα ευρώ για να ζήσουν τα παιδιά τους”(6/5/2012) συμπληρώνει ο Βανικιώτης, καθώς πρόκειται, σύμφωνα με την δημοσιογράφο, για ένα νέο είδος πορνείας που έφερε στην Ελλάδα η οικονομική κρίση. Η επόμενη αναφορά σε Ελληνίδες, που πιθανολογείται πως ανήκουν στην κατηγορία εκείνων που “πουλούν το κορμί τους για λίγα ευρώ και σπέρνουν το θάνατο”(6/5/2012) αφορά, σύμφωνα με το άρθρο, τις νεαρές τοξικομανείς που συχνάζουν στις πλατείες Βάθη, Καραϊσκάκη και γύρω από την Ομόνοια. Σύμφωνα με τον υπεύθυνο της Δίωξης Οργανωμένου Εγκλήματος “γι’ αυτές προαγωγός τους είναι η ηρωίνη” και “το γεγονός ότι είναι φθηνές κάνει τους αλλοδαπούς μετανάστες να τις προτιμούν”(6/5/2012). Επομένως και σε αυτήν τη περίπτωση ο “ξένος” γίνεται ο αγωγός της μόλυνσης.

Στο επόμενο δισέλιδο συναντάμε τον τίτλο “Τα πρόσωπα πίσω από τον εφιάλτη του AIDS” και τον υπότιτλο “Εκεί που εμείς είδαμε ανθρώπινα ερείπια να κατηγορούνται ότι διέσπειραν εν γνώσει τους τον ιό του HIV, εκείνοι είδαν τα παιδιά τους. Οι γονείς δύο εκ των κοριτσιών που

¹⁶¹ Λ. Αμπατζή, (2008), σ. 47.

σόκαραν την Ελλάδα μιλούν στο “Θέμα””. Είναι σε αυτό το χώρο που φιλοξενούνται, όπως γίνεται σαφές από τα παραπάνω, συνεντεύξεις και δηλώσεις συγγενικών προσώπων των οροθετικών γυναικών που συνοδεύονται από τις ολόσωμες φωτογραφίες των γυναικών από το αστυνομικό τμήμα. Κι ενώ το αφιέρωμα στο “χάρτη της πορνείας” συνοδεύεται από αισθησιακές φωτογραφίες γυναικών, προκλητικά ντυμένων, αλλά και με εμφανή σύμβολα χλιδής και πολυτέλειας πάνω τους, όπως γούνες και κοσμήματα – εικόνα που πιθανώς ανταποκρίνεται στην κυρίαρχη αντίληψη των μέσων για τις αλλοδαπές ιερόδουλες ως επικίνδυνων και σκοτεινών, σέξυ και πρόστυχων γυναικών – στην περίπτωση των συλληφθέντων οροθετικών, η εικόνα διαφέρει αρκετά, καθώς εδώ αντικρύζουμε δύο ταλαιπωρημένα σώματα με εμφανή τα σημάδια της χρήσης. Ο τοξικομανής, υποστηρίζει η Κουκουτσάκη, έχει το σημάδι του Κάιν που τον καθιστά ιδιαίτερο, αναγνωρίσιμο και απωθητικό¹⁶². “Οι τοξικομανείς, συνήθως, έχουν καλή και ευγενική εμφάνιση και συμπεριφορά μέχρις ότου γίνουν τοξικομανείς (...). Μετά την απόκτηση της ιδιότητας του τοξικομανούς, προκαλείται, σιγά σιγά αισθητή αλλοίωση όχι, φυσικά, των χαρακτηριστικών, αλλά της όλης εμφάνισης και κυρίως της συμπεριφοράς. Η δυσμενής επίδραση των ναρκωτικών προκαλεί πρόωρο γέρασμα, ασπρίζουν τα μαλλιά πολλών, στην κυριολεξία παιδιών. Ακόμη και οι ρυτίδες τους προσθέτουν δεκαετίες, παραμελούν την εμφάνιση τους και κάποιοι και την καθαριότητα του σώματος και των ενδυμάτων τους και των χώρων διαμονής τους”¹⁶³. Η ανάδειξη αυτής της ηθικής απαξίας της εξάρτησης, όπως συνοψίζεται και στο παράθεμα, εντάσσεται προφανώς και στις προθέσεις των συντακτών της εφημερίδας που συνοδεύουν τις φωτογραφίες με κείμενα που ευνοούν το στερεοτυπικό προφίλ, που έχει κυριαρχήσει στο δημόσιο λόγο για τα άτομα που κάνουν χρήση ενδοφλέβιων ναρκωτικών. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τις κυρίαρχες υποθέσεις που δεσπόζουν στο συλλογικό φαντασιακό ο χρήστης ναρκωτικών συνδέεται με έναν τρόπο ζωής, ο οποίος συμπεριλαμβάνει τη συνολική απόρριψη των κανόνων που απορρέουν από μια κυρίαρχη ηθική, ενώ ταυτίζεται και με εγκληματικούς ρόλους –άλλωστε ο χρήστης θεωρείται ήδη σύμφωνα με τον ποινικό νόμο, εγκληματίας, δεδομένου ότι η χρήση συνιστά ποινικό αδίκημα.

Στο πλαίσιο του ρεπορτάζ η εφημερίδα δεν εξετάζει το δίκαιο της σύλληψης των οροθετικών γυναικών με την κατηγορία της βαριά σκοπούμενης βλάβης, αντ’ αυτού σκιαγραφεί τη ζωή των γυναικών με τρόπο που η φυλάκισή τους να μοιάζει για το αναγνωστικό κοινό ως η “φυσική κατάληξη”. Η έμφαση στην περίπτωση της πρώτης γυναίκας βρίσκεται στο

¹⁶² Α. Κουκουτσάκη, (2002), σ. 73.

¹⁶³ Λ. Καράμπελας, “Ο σύγχρονος Έλληνας τοξικομανής” (πρώτη προσέγγιση από τη μελέτη, κυρίως διακοσίων περιπτώσεων που απασχόλησαν την ελληνική δικαιοσύνη), στο Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 1991, σ. 243.

“προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον” που ευνόησε σύμφωνα με το δημοσίευμα τις “κακές της συνήθειες”. “Όπως σημειώνει η δημοσιογράφος, “τα προβλήματα ξεκίνησαν όταν έφυγε η μάνα από το σπίτι και πήγε να μείνει μαζί της”(6/5/2012), αλλά σημαντικό ρόλο θεωρείται πως έχει παίξει και ο πατέρας, καθώς σύμφωνα με πηγές του ρεπορτάζ “πρόκειται για έναν άνθρωπο που είχε κατά καιρούς ανοιχτούς λογαριασμούς με την αστυνομία”, ενώ “άλλοι τον χαρακτηρίζουν επικίνδυνο και λένε πως είναι αλκοολικός, άλλοι απλώς ιδιότροπος (...) που ζει απομονωμένος, στο βουνό”(6/5/2012). Η φυλάκιση της 18χρονης οροθετικής μοιάζει να συμπληρώνει ένα συνεχές, μια πορεία με προδιαγεγραμμένη εξέλιξη, μιας και σύμφωνα με τη δημοσιογράφο “όλοι γνώριζαν το δράμα που ζούσε μέσα σε μια οικογένεια διαλυμένη, ανήμπορη να της προσφέρει τη στοργή και την αγάπη που είχε ανάγκη μια παιδική ψυχή (....) το δράμα αυτό που οδήγησε τη 18χρονη στη φυλακή”(6/5/2012). Στην περίπτωση της δεύτερης οροθετικής το σκηνικό ελαφρώς αλλάζει, μιας και εδώ φιλοξενούνται δηλώσεις της γυναίκας που έχει συλληφθεί, όσο και των γονιών της, όπου επισημαίνεται πως δεν είναι ιεροδόουλη. Μάλιστα το ρεπορτάζ ξεκινά με τη φράση της μητέρας “η κόρη μου δεν είναι πόρνη”(6/5/2012), ενώ συνεχίζει με την αναφορά της δημοσιογράφου πως “η είδηση έπεσε σαν κεραυνός στο Ελληνικό που κατοικεί η οικογένεια, σοκάροντας φίλους, γνωστούς και συγγενείς της νεαρής κοπέλας που είδαν τις φωτογραφίες της στα μέσα ενημέρωσης”(6/5/2012). Το “σοκ ” προκύπτει σύμφωνα με την εφημερίδα από το γεγονός πως η γυναίκα προέρχεται από μια οικογένεια για την οποία “όλοι έχουν να πουν μια καλή κουβέντα”(6/5/2012), ενώ μέχρι τα δώδεκα επισημαίνεται από το ρεπορτάζ η γυναίκα μεγάλωσε με τη γιαγιά της που “ήταν άνθρωπος της εκκλησίας, όπου και την έπαιρνε μαζί της”(6/5/2012). Είναι επομένως άξια απορίας, σύμφωνα με το περιεχόμενο του κειμένου, η σχέση της εν λόγω γυναίκας με τα ναρκωτικά και κατ’ επέκταση με το AIDS, μιας και σύμφωνα με τη συλλογιστική του ρεπορτάζ, ένα συνετό οικογενειακό περιβάλλον δε συνάδει με την τοξικοεξάρτηση και τη μόλυνση από τον HIV.

Όλα τα παραπάνω βεβαιώνουν τη διαπίστωση του Watney(1987) πως οι ομάδες υψηλού κινδύνου, σε σχέση με σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες, όπως το AIDS, μοιάζουν να μην αποτελούν μέλη του κοινού των μέσων. Είναι σαφές πως στο θέαμα που οργανώνεται με εφιαλτήριο το AIDS η εθνική οικογενειακή μονάδα γίνεται αντιληπτή ως το βασικό φίλτρο μέσω του οποίου γίνεται αντιληπτός ο εαυτός και ο κόσμος, ενώ όλες οι πτυχές της δημόσιας ζωής υπόκεινται στους ηθικούς κανόνες και την εθιμοτυπία της ιδιωτικής ζωής. Στο όνομα λοιπόν της υγείας του γενικού πληθυσμού, τα προσωπικά δεδομένα των οροθετικών γυναικών εκτίθενται στο αναγνωστικό κοινό, ενώ οι συλληφθείσες μετατρέπονται σε παραδείγματα προς αποφυγήν. Το

ποινικό στάτους των οροθετικών γυναικών ερμηνεύεται με όρους προσωπικής και οικογενειακής ευθύνης, ενώ απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά ζητημάτων, όπως η τοξικοεξάρτηση και η εξάπλωση του ιού HIV.

- **Αυγή**

Στην περίπτωση της Αυγής οι αναφορές στα γεγονότα των τελευταίων ημερών του Απρίλη είναι σαφώς περισσότερες σε σχέση με το Πρώτο Θέμα. Με εξαίρεση κάποιες μέρες πριν από τις 6 Μαΐου, αλλά και ένα πενθήμερο μετά, που το εσωτερικό της εφημερίδας καταλαμβάνουν σχεδόν αποκλειστικά θέματα που συνδέονται με τα αποτελέσματα των εκλογών και τη θεαματική αύξηση των εκλογικών ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ, τις υπόλοιπες μέρες του Μαΐου το ρεπορτάζ είναι εκτενές, ενώ δε λείπουν και τα άρθρα γνώμης. Εξαιρετικά μεγάλο μέρος του ρεπορτάζ καταλαμβάνει η αναπαραγωγή ανακοινώσεων μη κυβερνητικών οργανισμών, συλλόγων, αλλά και θεσμικών φορέων (ΚΕΘΕΑ, ΟΚΑΝΑ, Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών, Φεμινιστική Πρωτοβουλία, Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας, Θετική Φωνή, Κέντρο Ζωής, Praksis, Δίκτυο για το δικαίωμα στη στέγη και την κατοικία κ.α.) όπου το ύφος που κυριαρχεί είναι καταγγελτικό και οι κατηγορίες που αρθρώνονται αφορούν κυρίως στην πολιτική διαχείριση του θέματος, αλλά και το ρόλο του ΚΕΕΛΠΝΟ και της αστυνομίας στην εξέλιξη της όλης υπόθεσης. Ενδεικτική είναι η ανακοίνωση της Αριστερής Συνεργασίας Ιατρών, που δημοσιεύει η εφημερίδα, όπου εμφατικά και με ειρωνικό τόνο διατυπώνεται μεταξύ άλλων: “Πόσες ακόμα εικόνες φρίκης θα πρέπει να ζήσουμε για να εθιστούμε στην κόλαση; Κλιμάκια του ΚΕΕΛΠΝΟ συνοδεύουν αστυνομικούς σε επιχειρήσεις κάθαρσης “μιασμάτων” – φτωχών, απόκληρων, πεινασμένων παιδιών ενός κατώτερου θεού (...). Καλή αρχή κ. Λοβέρδο και κ. Χρυσοχοΐδη! Εντοπίσατε, συλλάβατε και στείλατε σε δημόσια διαπόμπευση και στην πυρά το μίasma!” (2/5/2012) ενώ στο ίδιο ύφος ο δημοσιογράφος αυτήν τη φορά, συμπληρώνει “Ίδού η μάγισσα! Στη δημόσια διαπόμπευση! Στη φυλακή! Στην πυρά!” (2/5/2012). Η εφημερίδα στο υπό μελέτη διάστημα φιλοξενεί συχνά δηλώσεις τόσο του Υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου, όσο και του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, Μιχάλη Χρυσοχοΐδη, αλλά και εκπροσώπων του ΚΕΕΛΠΝΟ, οι οποίες ωστόσο πλαισιώνονται από τις ανακοινώσεις, που λειτουργούν ως έμμεσο σχόλιο στα λεγόμενα των εκπροσώπων των υπουργείων, της αστυνομίας και των υπηρεσιών υγείας. (2/5/2012, 2/5/2012, 5/5/2012, 6/5/2012). Η εφημερίδα αναδεικνύει και προβάλλει όχι μόνο το λόγο των κοινωνικών οργανώσεων, αλλά και τη δράση των μελών τους, αντιπαραθέτοντάς την με το λόγο και τις πρακτικές των κρατικών εκπροσώπων και των κυρίαρχων

μέσων. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα: “την ίδια στιγμή ωστόσο που οι άτυχες γυναίκες ρίχνονταν στο Κολοσσαίο της δημόσιας διαπόμπευσης για λίγα ψηφαλάκια, την ίδια ώρα που σχεδόν το σύνολο των ΜΜΕ καταδίκάζαν στον πιο βαθύ Καιάδα τις δυστυχημένες ναρκομανείς, μέλη κοινωνικών οργανώσεων και φορέων βρέθηκαν από νωρίς στα δικαστήρια (...)τα μέλη των οργανώσεων απέδειξαν ότι η ανθρωπιά και η αλληλεγγύη είναι το αντίδοτο στη βαρβαρότητα” (5/6/2012).

Οι γυναίκες – πρωταγωνίστριες της υπόθεσης, χαρακτηρίζονται ως “πραγματικά ερείπια της ζωής” (5/5/2012), “ευάλωτες” (2/5/2012), “τα θύματα” (6/5/2012), “οι γκετοποιημένες, οι κακοποιημένες, τα θύματα εκμετάλλευσης” (6/5/2012), “τα κακοποιημένα γυναικεία πρόσωπα από το τράφικινγκ, τα ναρκωτικά, την πορνεία, γεμάτα σημάδια και ουλές” (6/5/2012), “οι δυστυχημένες ναρκομανείς” (8/5/2012), “τα 20χρονα παιδάκια” (2/5/2012). Σε αντίθεση οι πελάτες είναι εκείνοι που “εγκληματούν, ενώ οι γυναίκες φυλακίζονται” (8/5/2012). Σύμφωνα με το λόγο που κυριαρχεί στην εφημερίδα οι γυναίκες που εκπορνεύονται καθίστανται αυτόματα θύματα εκμετάλλευσης, χαρακτηριστικό αυτής της οπτικής είναι το απόσπασμα – ερώτημα: “Ποιος ανέχθηκε, αδιαφόρησε, υπέθαλψε το τράφικιν, το στυγνό δουλεμπόριο ψυχών και σωμάτων σε αυτήν τη χώρα; Από πότε η “οροθετική ιερόδουλος” – το 20χρονο παιδάκι – είναι είδος προς διαπόμπευση και τα κτήνη – πελάτες είδος προς προστασία;” (2/5/2012), ενώ σε φύλλο διαφορετικής ημέρας γίνεται λόγος για “μαστροπούς - διακινητές” και “νταβατζήδες που τις έφεραν εδώ [τις γυναίκες – μετανάστριες – ιερόδουλες] τάζοντάς τους μια καλύτερη ζωή” (6/5/2012), καθώς και για πελάτες, “Έλληνες οικογενειάρχες που συχνάζουν σε οίκους ανοχής” και “που πλήρωναν παραπάνω για να μη χρησιμοποιούν προφυλακτικό” (6/5/2012). Ο λόγος που επικρατεί επομένως στην “Αυγή” μοιάζει να ταυτίζει την πορνεία στο κέντρο της Αθήνας με την καταναγκαστική πορνεία, δηλαδή το trafficking. Η ταύτιση αυτή συνδέεται για πολλούς θεωρητικούς με τη θυματοποίηση των ιερόδουλων, αντί της ενοχοποίησης τους, όπως αυτή επιχειρείται στις δηλώσεις Λοβέρδου, όπου οι εκδιδόμενες γυναίκες παρουσιάζονται ως “υγειονομική βόμβα”. Ωστόσο, όπως προκύπτει από μελέτες που έχουν γίνει κυρίως από φεμινίστριες ερευνήτριες ο καταναγκασμός και η έλλειψη επιλογής των γυναικών δεν ταυτίζονται με την πορνεία¹⁶⁴. Σε αρκετές περιπτώσεις η δυνατότητα εκ μέρους των γυναικών καθορισμού της τιμής, επιλογής των πελατών, καθώς και των παρεχόμενων υπηρεσιών, συνιστά μια μορφή

¹⁶⁴ P. Tobet, “Τα δόντια της πόρνης. Ανταλλαγή, διαπραγμάτευση στις οικονομικό-σεξουαλικές σχέσεις” στο Κ. Γιαννακόπουλος (επιμ.), Σεξουαλικότητα, θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006, σσ. 375-400.

επανιδιοποίησης των γυναικών, από τις ίδιες, της αντικειμενικής τους υπόστασης ως κοινωνικών υποκειμένων.

Λόγοι εγκλωβισμένοι σε ένα ηθικού χαρακτήρα δίπολο θύμα – θύτη, θεωρείται σύμφωνα με ένα σύγχρονο ρεύμα κριτικής, πως υποβιβάζουν τις μετανάστριες αναπαριστώντας τις ως αθώες, άβουλες, σκιάδεις υπάρξεις, παρασυρμένες από τους “κακούς” τράφικερς, εγκλωβισμένες σε μια άθλια, πρόστυχη ζωή, όπου η διαφυγή μοιάζει αδύνατη. Τέτοιοι λόγοι αντλούν από την πεποίθηση πως η πορνεία συνιστά την απόλυτη έκφραση της ανδρικής κυριαρχίας, ενώ το σεξ σε αυτό το πλαίσιο θεωρείται απάνθρωπο και επίπονο, ανεξάρτητα από το αν υπάρχει συναίνεση ή όχι, μιας και υποβαθμίζει τις γυναίκες ταυτίζοντάς τις με το σώμα. Ωστόσο, θα πρέπει να ανατρέξουμε στους προηγούμενους αιώνες για να εντοπίσουμε τις απαρχές αντιλήψεων σύμφωνα με τις οποίες η πορνεία θεωρήθηκε ο ακρογωνιαίος λίθος όλων των μορφών σεξουαλικής εκμετάλλευσης, που καθιστά τις γυναίκες ευάλωτες, εκτεθειμένες στον κίνδυνο. Είναι στα τέλη του 19^{ου} αι., περίοδο ηθικού πανικού για την Αγγλία και τις ΗΠΑ, που δυναμικά κοινωνικά κινήματα επικεντρώνουν σε διαστροφές όλων των ειδών, εκπαιδευτικές και πολιτικές καμπάνιες ενθαρρύνουν την αγνότητα και την εξάλειψη της πορνείας, ενώ σταυροφόροι της ηθικής επιτέθηκαν στην “αισχροί” λογοτεχνία, σε πίνακες με γυμνά και σε αίθουσες μουσικής¹⁶⁵. Αποτέλεσμα μιας μακράς περιόδου κινητοποιήσεων υπήρξε η παγίωση της Βικτωριανής ηθικής που παρήγαγε την πόρνη ως περιθωριοποιημένη σεξουαλική κατηγορία. “Η νεωτερική υποκειμενικότητα της πόρνης κατασκευάστηκε ως η αρνητική ταυτότητα του αστικού θηλυκού υποκειμένου, το οποίο ενσωματώνει οτιδήποτε καρναβαλικό. Το καρναβαλικό ως η τελετουργική αντιστροφή των κοινωνικών ιεραρχιών, ενσωματώθηκε στην πόρνη, τη λαϊκή γκροτέσκα στείροτητα”¹⁶⁶. Μέσα από τη συστηματοποίηση των επιστημονικών λόγων και την ιατρικοποίηση του σώματος η πόρνη κατέστη αντικείμενο μελέτης και ορίστηκε ως το διακριτό γυναικείο σώμα, ενώ παράλληλα παράχθηκε το “πρόβλημα της πορνείας” και η επικρατούσα γνώμη για την πόρνη. Οι επιπτώσεις, λοιπόν, των ηθικών παροξυσμών του 19^{ου} αι., έχουν στιγματίσει βαθιά τόσο τις σημερινές αντιλήψεις μας σε σχέση με τη σεξουαλικότητα, όσο και τη σύγχρονη νομοθεσία που την αφορά¹⁶⁷. Άλλωστε αρκετοί νόμοι που χρησιμοποιήθηκαν στις Η.Π.Α. για τη σύλληψη πορνών

¹⁶⁵ Λ. Αμπατζή (2008), σ.45.

¹⁶⁶ Λ. Αμπατζή, (2008), σ.39.

¹⁶⁷ Στις Η.Π.Α. υπάρχουν νόμοι ήδη από το 1875 που απαγορεύουν την είσοδο σε γυναίκες ανύπαντρες, Ασιάτισσες φτωχές, οι οποίες θεωρούνται ότι μπαίνουν στη χώρα με “ανήθικους σκοπούς”. Αυτή η εχθρότητα απέναντι στις φτωχές γυναίκες, μη – λευκές, μη – γηγενείς και μη σεξουαλικά περιορισμένες δια του γάμου, είναι ένα θέμα που επανέρχεται συχνά με διάφορες όψεις., W. Chapkis, Trafficking, Migration and the Law. Protecting Innocents, Punishing immigrants, Gender and Society, Vol. 17, No. 6, (December),2003, σσ. 923-937.

και ομοφυλοφίλων προέρχονται από τη Βικτωριανή καμπάνια για τη λευκή δουλειά¹⁶⁸, που παρήγαγε πολλές απαγορεύσεις αναφορικά με την άγρα πελατών, την ασελή συμπεριφορά, το “καμάκι”, την παρενόχληση ανηλίκων, τους οίκους ανοχής, απαγορεύσεις που ισχύουν μέχρι σήμερα¹⁶⁹.

Επομένως, οι αναφορές στο “δουλεμπόριο γυναικών” (2/5/2012) καθώς και η αναπαράσταση των γυναικών ως θύματα της ανδρικής βίας, αλλά και ως υπάρξεις ευάλωτες, ανίκανες να κάνουν τις δικές τους επιλογές μοιάζουν να ακουμπούν στους μύθους σχετικά με τη “λευκή δουλειά”, που εξέφραζαν βαθύτερους φόβους σχετικά με την εθνική ταυτότητα, τη γυναικεία επιθυμία, τη μετανάστευση και τους αποικιοκρατούμενους πληθυσμούς, με σκοπό τον έλεγχο της γυναικείας σεξουαλικότητας στο όνομα της προστασίας των γυναικών. Αν και από τη δεκαετία του 1980 υπήρξε μια μετατόπιση της συζήτησης για την πορνεία και η έμφαση πλέον από την ηθική διάσταση μετακινήθηκε στο ζήτημα των εργασιακών σχέσεων και των συνθηκών, οι συχνά ηθικολογικές ρητορικές παραμένουν ισχυρές. Επομένως αν και η σεξουαλική εργασία ενδέχεται να λειτουργεί σε πλαίσια εκμεταλλευτικών εργασιακών σχέσεων, ακόμα και δουλειάς, όπου κάποιος με διαρκή εξουσία πάνω στην εργαζόμενη καθιστά αδύνατη οποιαδήποτε διαπραγματευτική δύναμη, δεν είναι απαραίτητο κάθε σεξουαλική εργασία να ταυτίζεται με τη δουλειά.

Στο πλαίσιο της ενασχόλησης με το θέμα η Αυγή παρουσιάζει συνέντευξη Τύπου του Ανδρέα Λοβέρδου όπου σύμφωνα με το δημοσίευμα “διατύπωσε τη σκέψη για ποινικοποίηση της σεξουαλικής επαφής με παρανόμως εκδιδόμενες, ακόμη και της απροφύλακτης σεξουαλικής επαφής με ιερόδουλες” (5/5/2012). Είναι αξιοσημείωτο, λοιπόν, πως η εφημερίδα προβάλλει μια εκδοχή φεμινιστικού λόγου που παρουσιάζει συνάφειες με τον κρατικό λόγο, όπως αυτός διατυπώνεται δια στόματος του τότε υπουργού Υγείας, ως προς τα αιτήματα που διατυπώνονται σε σχέση με τις πορνικές υπηρεσίες. Αν και οι λόγοι εκφέρονται από πρόσωπα και φορείς που ο πολιτικός τους προσανατολισμός απέχει και με σαφώς διαφορετικά κίνητρα - αναγνώριση και ανάδειξη της ευάλωτης, μη προνομιακής θέσης των γυναικών εκ μέρους της Αυγής, στοχοποίηση τους ως υγειονομικών κινδύνων για τον γενικό πληθυσμό για τον Ανδρέα Λοβέρδο - μοιάζει σε κάθε περίπτωση να διατυπώνεται ένας λόγος που προωθεί την εγκληματοποίηση τόσο των πελατών των ιεροδούλων όσο και εκείνων που μεσολαβούν στη μετανάστευσή τους. Και στις δύο

¹⁶⁸ Ευφημισμός που επικράτησε για την πορνεία μετά την εξάπλωσή της το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. σε όλο τον κόσμο. Πορνεία που θεωρήθηκε αποτέλεσμα της αυξανόμενης φτώχειας των γυναικών στην Ευρώπη την εποχή της εκβιομηχάνισης.

¹⁶⁹ Λ. Αμπατζή, (2008), σ.46.

περιπτώσεις, κρατικού και μη λόγου για την πορνεία και το AIDS, μοιάζουν να αναπαράγονται πουριτανικές αντιλήψεις περί “καλού” και “κακού” σεξ που δεν αναγνωρίζουν το ενδεχόμενο συναινετικής διαμόρφωσης των σεξουαλικών σχέσεων. Όσον αφορά στην εγκληματοποίηση της ζήτησης πορνικών υπηρεσιών υπάρχει ισχυρός αντίλογος από φεμινίστριες, που προέρχονται από διάφορα θεωρητικά φεμινιστικά ρεύματα όπως κυρίως τις φιλελεύθερες/ ελευθεριακές, αλλά και ριζοσπάστριες, από τις οποίες έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες για την πορνεία και οι οποίες επισημαίνουν ότι η ζήτηση πορνικών υπηρεσιών αφορά στον ερωτικό πολιτισμό μιας κοινωνίας και συνδέεται με τη συγκρότηση του κοινωνικού φύλου και τις εννοιολογήσεις του ανδρισμού και της θηλυκότητας. Σε αυτό το πλαίσιο υποστηρίζεται πως η παραπάνω ποινικοποίηση δε θα οδηγήσει στην κατάργηση της πορνείας, αλλά και στη μεγαλύτερη περιθωριοποίηση των πορνών και σε χειρότερες, επισφαλείς συνθήκες παράνομης άσκησης του επαγγέλματός τους.

- **Η Καθημερινή**

Σε γενικές γραμμές η Καθημερινή, όπως αναφέρθηκε στα πλαίσια της παρουσίασης των εφημερίδων που συνιστούν το δείγμα στην εν λόγω εργασία, διαθέτει ένα πληροφοριακό προφίλ που διατηρεί επί χρόνια, δίχως ιδιαίτερες υπερβολές στον τρόπο παρουσίασης των θεμάτων και στις γλωσσικές εκφορές. Στην περίπτωση της υπόθεσης των οροθετικών η ενασχόληση με το θέμα υπήρξε καθημερινή, αλλά περιορίστηκε στην πρώτη και μόνο εβδομάδα του Μαΐου, καθώς μετά από εκείνες τις ημέρες δεν εντοπίζεται καμία σχετική αναφορά. Πιθανόν η ιδεολογική συγγένεια της εφημερίδας με το χώρο της κεντροδεξιάς να συνέβαλε στη μονοπώληση του εσωτερικού της, μετά τις 7 Μαΐου, από θέματα που αφορούν στις μετεκλογικές εξελίξεις-που πυροδότησε η πτώση των εκλογικών ποσοστών της Νέας Δημοκρατίας- και στις διεργασίες αναζήτησης συνεργασιών για το σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού.

Ωστόσο, παρά το γεγονός πως στην Καθημερινή συνήθως επικρατεί λόγος χαμηλών τόνων, πρόκειται επίσης για ένα έντυπο που χαρακτηρίζεται από τις αντιφάσεις του αστικού λόγου, καθώς αρκετά συχνά η ανθρωπιστική διάθεση και οπτική, για ομάδες που θεωρούνται περιθωριακές, συνυπάρχει με την υιοθέτηση ενός συντηρητικού πολιτικού λόγου. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω υπόθεση προνομιακή είναι η θέση, σε σχέση με το περιεχόμενο και τη δομή του συνόλου των δημοσιευμάτων, του λόγου των θεσμικών φορέων, αλλά δε λείπουν και τα άρθρα γνώμης, όπου καυτηριάζεται η πολιτική και μιντιακή επιλογή διαπόμπευσης των γυναικών, καθώς

και οι συνοπτικές αναφορές στον αντίλογο που διατυπώνουν μη κυβερνητικές οργανώσεις, σε σχέση με τη διαχείριση του θέματος από κρατικούς φορείς. Αναλυτικότερα, στις αρχές Μαΐου η εφημερίδα παρουσιάζει τα γεγονότα στο αναγνωστικό κοινό με δημοσίευμα που εκκινεί με τη φράση “Έναν εφιάλτη για τη δημόσια υγεία αποκαλύπτουν οι υγειονομικοί έλεγχοι σε παράνομα εκδιδόμενες γυναίκες στο κέντρο της Αθήνας” (2/05/ 2012). Στο ρεπορτάζ που ακολουθεί αποκαλύπτονται λεπτομέρειες της υπόθεσης δια στόματος του υπουργού Υγείας Ανδρέα Λοβέρδου, καθώς και των εκπροσώπων του ΚΕΕΛΠΝΟ. Η άποψη, που κύρια προκύπτει από τις δηλώσεις του υπουργού και ανακοινώσεις των κρατικών υγειονομικών υπηρεσιών, για έναν “μεγάλο κίνδυνο για τη δημόσια υγεία” (7/05/2012), που αποκαλύπτεται με τον εντοπισμό των οροθετικών, που συνέλαβαν στη συνέχεια οι αστυνομικές αρχές, συνιστά και την κυρίαρχη λογική που διατρέχει την πλειονότητα της, σχετικής με το θέμα, αρθογραφίας. Δια στόματος Λοβέρδου γίνεται λόγος για “ένα φαινόμενο που πλέον ξέφυγε από το γκέτο των παράνομων αλλοδαπών” (2/05/2012), ενώ οι συστάσεις, που γίνονται και χαίρουν προβολής από την εφημερίδα, σχετικά με την προστασία του γενικού πληθυσμού, αφορούν στην προώθηση πολιτικών που ευνοούν την ποινικοποίηση της σεξουαλικής πράξης με παράνομες αλλοδαπές, καθώς και την ποινικοποίηση του πελάτη, την ίδια στιγμή που προτείνεται ως μέσο προφύλαξης για τον αστικό πληθυσμό “η πιστή μονογαμική σχέση” (02/05/2012).

Είναι εντυπωσιακό ότι ενώ εδώ και δύο σχεδόν δεκαετίες η αναφορά σε ομάδες υψηλού κινδύνου έχει αντικατασταθεί από ένα λόγο για τις επικίνδυνες σεξουαλικές πρακτικές, δηλαδή χωρίς προφυλάξεις, στα δημοσιεύματα της Καθημερινής η λογική που επικρατεί για τον περιορισμό της διάδοσης του AIDS, μέσω της προνομιακής προβολής του επίσημου πολιτικού και ιατρικού λόγου, είναι εκείνη της κατάργησης συγκεκριμένων σεξουαλικών σχέσεων, αντί εναλλακτικών τρόπων προφύλαξης, όπως η διανομή και χρήση προφυλακτικών ή η νομιμοποίηση των αδήλων πορνών. Συνάγεται, λοιπόν, πως η επίσημη ρητορική για το AIDS, που και η εφημερίδα μοιάζει να υιοθετεί, αποσκοπεί στην “προστασία” της σεξουαλικής πράξης, παρά της υγείας. Το AIDS χρησιμοποιείται ως μεταφορά για την “καλή” και “κακή” σεξουαλικότητα, τη φυλή και την εθνότητα – συμπέρασμα που αποδεικνύεται και από τα λεγόμενα του υπουργού περί μεταφοράς του AIDS από τις “επικίνδυνες αλλοδαπές” στα ελληνικά σπίτια μέσω των Ελλήνων ανδρών. Με τα λόγια του υπουργού να ενισχύονται από τις συστάσεις των υπεύθυνων του ΚΕΕΛΠΝΟ για αποφυγή “από τον ανδρικό πληθυσμό μη ενδεδειγμένων πρακτικών” (02/05/2012) και τη “ψήφο εμπιστοσύνης” στην πιστή μονογαμική σχέση ως μέτρο προφύλαξης, ενισχύεται η ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι η ετεροφυλοφιλική, αναπαραγωγική σεξουαλικότητα στο

πλαίσιο του γάμου ή μιας μακροχρόνιας σταθερής ζευγαρωτής σχέσης, αποτελεί το κατ' εξοχήν καλό, φυσιολογικό, υγιές σεξ που βρίσκεται στη Δύση στην κορυφή της κλίμακας της σεξουαλικής ιεραρχίας¹⁷⁰. Το ζευγάρι και η οικογένεια, επομένως, στους λόγους που κυρίαρχα αναδεικνύει η Καθημερινή, είναι η ασφαλής κοινότητα με την προϋπόθεση να παραμείνει κλειστή και να μην υπάρχουν αναμείξεις με τη θεωρούμενη ως κακή σεξουαλικότητα που στη συγκεκριμένη περίπτωση συνδέεται με την πορνεία. Μας επισημαίνει η ανθρωπολόγος Gayle Rubin πως “το όριο φαίνεται να στέκεται ανάμεσα στη σεξουαλική τάξη και το χάος. Εκφράζεται επίσης φόβος σε οτιδήποτε επιτρέπει να υπερβεί την ερωτική κανονικότητα, το προστατευτικό όριο από το τρομακτικό σεξ θα καταρρεύσει και κάτι ακατανόμαστο θα συμβεί”¹⁷¹. Έτσι η πατρίδα μετατρέπεται στον καθημερινό, δημόσιο λόγο σε μια προστατευμένη κοινότητα από μολυσματικές ασθένειες, όπως το AIDS, μιας και “εδώ δεν υπάρχουν ξένοι, δε μπαίνουν ξένοι για να μπερδευτεί ο κόσμος”¹⁷². Συνεπώς μιας και η έννοια της υγείας ταυτίζεται με την κανονιστική σεξουαλικότητα, που διασφαλίζεται με τη μονογαμία στην περίπτωση του ζευγαριού και την ενδογαμία σε εκείνη της πατρίδας, θα ήταν αδιανόητη μια προτροπή από τους φορείς του επίσημου λόγου για χρήση προφυλακτικού στις σχέσεις των ανδρών με τις συντρόφους – συζύγους, μιας και θα αντιστοιχούσε αυτόματα αναγνώριση της ποικιλίας των σεξουαλικών σχέσεων και πρακτικών.

Παράλληλα, ωστόσο, με την προνομιακή προβολή και αναπαραγωγή του λόγου των επίσημων αρχών, διατυπώνεται και ένας λόγος, στο πλαίσιο κυρίως άρθρων γνώμης, όπου οι γυναίκες αναπαρίστανται ως οι τραγικές φιγούρες των γεγονότων που εκτυλίχθηκαν. Στο πλαίσιο άσκησης κριτικής στη διαχείριση της υπόθεσης από τις επίσημες αρχές οι γυναίκες είναι “οι τσαλακωμένες ζωές” (02/05/2012), “οι απελπισμένες” (02/05/2012), αλλά και εκείνες που αντιμετώπιστηκαν από την πολιτική εξουσία ως “μια χούφτα τελειωμένες γυναίκες” (06/05/2012), “οι ανεξέλεγκτες ασθενείς [...] οι ληγμένες κονσέρβες [...] ένα αλλοιωμένο εμπόρευμα που πρέπει να κατασχεθεί και να καταστραφεί” (06/05/2012), ενώ την ίδια στιγμή καυτηριάζεται και η ανεύθυνη και απρόσεκτη συμπεριφορά των πελατών, καθώς με δόση ειρωνείας χαρακτηρίζονται ως “οι ανυποψίαστοι αγοραστές σεξουαλικών υπηρεσιών” (06/05/2012). Στην Καθημερινή, λοιπόν, ο ανθρωπιστικός λόγος, που ξετυλίγεται με κίνητρο την υπεράσπιση των γυναικών που διαπομπεύτηκαν με τη δημοσιοποίηση προσωπικών τους δεδομένων, συνυπάρχει με έναν λόγο

¹⁷⁰ G. Rubin , *Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα: Σημειώσεις για μια ριζοσπαστική θεωρία των πολιτικών της σεξουαλικότητας* στο Κ. Γιαννακόπουλο (επιμ.) *Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της Ανθρωπολογίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.

¹⁷¹ G. Rubin (2006), σ. 425.

¹⁷² Κ. Γιαννακόπουλος (1987), σ. 77.

που επιζητά περισσότερο “νόμο και τάξη”, εμπεριέχει προτροπές για την εντατικοποίηση των ελέγχων και την περιφρούρηση των συνόρων, πριμοδοτώντας εμμέσως την επίσημη κρατική ρητορική που ενοχοποιεί και στοχοποιεί τη λαθρομετανάστευση και την πορνεία ως πηγές του κακού της εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών όπως το AIDS.

- **Συμπερασματικά...**

Επισημαίνει η Gayle Rubin πως “έφτασε ο καιρός να σκεφτούμε για τη σεξουαλικότητα. Για κάποιους, η σεξουαλικότητα μπορεί να φαίνεται ασήμαντο θέμα, μια επιπόλαια παράκαμψη φλέγοντων προβλημάτων, όπως η φτώχεια, ο πόλεμος, η αρρώστια, ο ρατσισμός, η πείνα, ο πυρηνικός αφανισμός. Αλλά ακριβώς σε τέτοιους καιρούς, όταν ζούμε με την απειλή αδιανόητων καταστροφών οι άνθρωποι παθιάζονται επικίνδυνα με τη σεξουαλικότητα. Σύγχρονοι διαξιφισμοί γύρω από τον καθορισμό των σεξουαλικών αξιών και την ερωτική συμπεριφορά εν γένει έχουν πολλά κοινά με τις θρησκευτικές διαμάχες προηγούμενων αιώνων. Αποκτούν τεράστιο συμβολικό βάρος. Οι διαμάχες σχετικά με τις σεξουαλικές συμπεριφορές συχνά γίνονται το όχημα για την αποσιώπηση των κοινωνικών ανησυχιών και την αποφόρτιση των επακόλουθων συναισθηματικών εντάσεων”¹⁷³.

Στην συντηρητική εκδοχή του Τύπου, όπως αυτή εκπροσωπείται στο δείγμα από την Καθημερινή και το Πρώτο Θέμα, οι λόγοι περί “καλής” και “κακής” σεξουαλικότητας,, συντείνουν στην υιοθέτηση μιας ηθικής αιτιολογίας της αρρώστιας και προωθούν την προστασία της εθνικιστικής φαντασίωσης περί ενός αδιαφοροποίητου “γενικού πληθυσμού”, υποθετικά ενιαίου, πάνω και πέρα από οποιεσδήποτε έμφυλες, τοπικές και ταξικές διακρίσεις. Ωστόσο, από το “γενικό πληθυσμό” αποκλείονται όλοι όσοι βρίσκονται εκτός του θεσμού του γάμου – και γενικότερα όσοι δεν ασπάζονται το μοντέλο της ετεροφυλόφιλης μονογαμικής σχέσης. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Πρώτου Θέματος το θέαμα του AIDS οργανώνεται αποκρουστικό και σοκαριστικό, , καθώς παρέχονται στο αναγνωστικό κοινό όλες οι δραματικές αποδείξεις για τους κινδύνους που το περιβάλλουν. Οι γυναίκες πρωταγωνίστριες της υπόθεσης παρουσιάζονται στο κοινό μέσα από τη χρήση οπτικών ντοκουμέντων, αλλά και τη γλαφυρή περιγραφή των πιο δραματικών στοιχείων της οικογενειακής τους ζωής, και μοιάζουν να μετέχουν μιας καθαρτικής διαδικασίας, όπου οι φορείς του κακού τιμωρούνται με την έκθεση και τη διαπόμπευσή τους στα

---

¹⁷³ G. Rubin (2006), σσ. 401-402

μάτια του αναγνωστικού κοινού. Οι αλλοδαπές πόρνες στοχοποιούνται ως ο αγωγός μετάδοσης του AIDS στην ελληνική οικογένεια, τη στιγμή που οι ανυποψίαστοι πελάτες των οίκων ανοχής ταυτίζονται με το κοινωνικό σύνολο που η πολιτεία πρέπει να προστατεύσει – η ελληνική υπηκοότητα των περισσότερων οροθετικών εκδιδόμενων γυναικών που συνελήφθησαν και διαπομπεύτηκαν παρέμεινε ασήμαντη λεπτομέρεια, που αποσιωπείται στην αναπαράσταση αυτής της σαρωτικής επιχείρησης διατήρησης της καθαρότητας του εθνικού κορμού. Παράλληλα, για το οροθετικό στάτους των γυναικών που έχουν συλληφθεί, το οποίο και επιβαρύνεται από την τοξικοεξάρτηση και τη σεξουαλική εργασία, οι “ευθύνες” αποδίδονται είτε στο προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, είτε στην “ατίθαση” προσωπικότητά τους, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται ως χαοτικές, χωρίς τον έλεγχο της ζωής τους, ανάξιες για εμπιστοσύνη, αλλά και αξιολύπητες. Συνεπώς η σύνδεση ζητημάτων όπως η τοξικοεξάρτηση, η πορνεία και οροθετικότητα με την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα παραγνωρίζεται και η σύλληψη των γυναικών ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα λανθασμένων προσωπικών επιλογών.

Τόσο η Καθημερινή, όσο και το Πρώτο Θέμα δίνουν σαφέστατη προτεραιότητα στους επίσημους λόγους, όπως αυτοί εκφέρονται από πολιτικές, επιστημονικές και υγειονομικές αρχές, καθιστώντας δεδομένη την εγκυρότητα και την αξιοπιστία τους. Στην περίπτωση της Καθημερινής κρατικοί λόγοι συνυπάρχουν με τον ανθρωπιστικό λόγο. Ωστόσο, η αναπαράσταση των σωμάτων των οροθετικών γυναικών ως τραυματισμένων και παγιδευμένων μέσα στη διαδικασία της παράνομης πορνείας και της λαθρομετανάστευσης ευνοεί, συνειδητά ή όχι, τον έλεγχο της γυναικείας σεξουαλικότητας που συμβαδίζει με τον έλεγχο της γυναικείας κινητικότητας. Με άλλα λόγια, υπονοείται πως μόνο η κρατικά σχεδιασμένη μετανάστευση και πορνεία είναι απαλλαγμένη από την εκμετάλλευση¹⁷⁴, ενώ απενοχοποιείται η καπιταλιστική οργάνωση των εργασιακών σχέσεων. Στην περίπτωση της εφημερίδας Αυγή οι κρατικοί λόγοι αποδοκιμάζονται, ενώ κυρίως πριμοδοτούνται και αναπαράγονται εναλλακτικοί λόγοι μη κυβερνητικών φορέων. Οι εναλλακτικές αυτές φωνές που επιδιώκουν την ανάδειξη της μη προνομιακής θέσης των γυναικών με την παράλληλη καταδίκη της πολιτικής διαχείρισης του θέματος από τους επίσημους φορείς, κυριαρχούνται στα λεγόμενά τους από ένα ηθικού χαρακτήρα δίπολο θύμα – θύματος, όπου οι γυναίκες αναπαρίστανται ως τα παθητικά αθώα θύματα, σκιώδεις υπάρξεις, ευάλωτες, ανίκανες να κάνουν δικές τους επιλογές. Η εκπροσώπηση, επομένως, των οροθετικών γυναικών -στους λόγους που επικρατούν στην εφημερίδα- επαφίεται σε άλλες γυναίκες, συνήθως, με το

¹⁷⁴ Ας μη ξεχνάμε, ωστόσο, πως ακόμη και στην περίπτωση της νόμιμης πορνείας βασικά εργασιακά δικαιώματα, όπως είναι η ασφάλιση και το ωράριο, παραβλέπονται.

απαραίτητο εκπαιδευτικό και κοινωνικό κεφάλαιο, που, με κίνητρο το γνήσιο ενδιαφέρον, μιλούν εκ μέρους τους ως μέλη φορέων σε ρόλο προστατευτικό και υπερασπιστικό. Δεν είναι σπάνιο, ωστόσο, εκπρόσωποι φορέων υπεράσπισης των δικαιωμάτων ομάδων που υφίστανται ετεροβαρείς διακρίσεις, παρασυρμένοι από μία ρητορική πίεση, αλλά και από πραγματικές συνθήκες βίας και κακοποίησης να αγωνίζονται για διαφορετικά πράγματα από τα αιτήματα των ίδιων των γυναικών

Στο λόγο που επικρατεί στην Αυγή προωθείται η ιδέα της εγκληματοποίησης τόσο των πελατών των ιερόδουλων, όσο και εκείνων που μεσολαβούν στη μετανάστευσή τους, λαμβάνοντας ως δεδομένο πως η σεξουαλική εργασία λειτουργεί πάντα σε πλαίσια εκμεταλλευτικών εργασιακών σχέσεων, ακόμα και δουλείας, όπου καθίσταται αδιανόητη οποιαδήποτε διαπραγματευτική δύναμη των γυναικών. Και στην περίπτωση της Αυγής αναπαράγονται πουριτανικές αντιλήψεις για τη σεξουαλικότητα που αντλούν την καταγωγή τους από μια συντηρητική ηθική που κορυφώθηκε στη βικτωριανή εποχή, όπου ο εγκλωβισμός της σεξουαλικότητας γινόταν συστηματικά μέσα από κατασταλτικούς μηχανισμούς που προωθούσαν τη συζυγική οικογένεια και – μεταξύ άλλων – ποινικοποιούσαν την πορνεία, που αντιμετωπιζόταν ως πρόβλημα το οποίο έπρεπε να λυθεί ή να εξαλειφθεί. Αν και τα δημοσιεύματα της Αυγής, λοιπόν, εστιάζουν κύρια στις εκμεταλλευτικές σχέσεις που μπορεί να πλαισιώνουν τις πορνικές υπηρεσίες και οι εμπλεκόμενοι φορείς (ΜΚΟ) – ο λόγος των οποίων αναπαράγεται κυρίως απ’ την εν’ λόγω εφημερίδα – διαπνέονται από γνήσιο ενδιαφέρον για την τρωτή θέση γυναικών που εκπορνεύονται, δεν αποφεύγονται τα ρητορικά σχήματα που εγκλωβίζουν τον αναγνώστη στο δίπολο “εγκληματίας - θύμα”, αγνοώντας την πολυπλοκότητα ζητημάτων, όπως το τράφικινγκ και συσκοτίζοντας όψεις που η ανάγνωση και η κατανόηση τους μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των δυσβάστακτων συνθηκών που τα διακινούμενα πρόσωπα αντιμετωπίζουν.

Κοινή συνισταμένη και στα τρία έντυπα συνιστά η απουσία του λόγου των οροθετικών γυναικών, ή ακόμα και γυναικών που βιώνουν μια ανάλογη πραγματικότητα. Σε κάθε περίπτωση, δηλαδή, είτε της αναπαράστασης των γυναικών ως τα παθητικά θύματα – όπως κυρίως αναπαραστάθηκαν από την Αυγή, αλλά και την Καθημερινή – είτε ως επικίνδυνες και απειλητικές εκτός νόμου και σεξουαλικά ανεξέλεγκτες – όπως κυρίως τις αναπαρέστησε το Πρώτο Θέμα – οι “πρωταγωνίστριες” παρέμειναν σιωπηλές.

- **Επίμετρο : γυμνές ζωές**

“Το ζήτημα δεν είναι απλώς ότι υπάρχει ένας Λόγος που υποβιβάζει και δημιουργεί κάποιες ζωές στην κατάσταση του μη ανθρώπινου, αλλά ότι υπάρχει ένα όριο στο Λόγο το οποίο εγκαθιδρύει τους περιορισμούς αυτού που είναι διανοητό ως ανθρώπινο”.

Judith Butler

Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence

Πολύ εύστοχα διερωτάται η Judith Butler: Ποιών οι ζωές μετρούν ως ζωές και τι κάνει μια ζωή άξια οδύνης; Πώς κάποιες ομάδες πληθυσμού έχουν διαφορετική σχέση με τη ζωή; Πώς και γιατί έχουν εκπέσει από την κατηγορία του ανθρώπινου¹⁷⁵; Η υπόθεση των οροθετικών αναδεικνύει το κρίσιμο ζήτημα των νέων μορφών βιοπολιτικής, όπου η απόφαση για τα όρια ανάμεσα σε μια ζωή άξια ή ανάξια να βιωθεί συνιστά ένα πολιτικό διακύβευμα. Η ανάδειξη της ζωής και του θανάτου σε πολιτικό ζήτημα, οφείλεται κατεξοχήν στο έργο του Michel Foucault. Για τον Foucault ένα από τα βασικά φαινόμενα του 19^{ου} αιώνα που σηματοδοτεί το πέρασμα στη νεωτερικότητα, ήταν η αναδοχή της ζωής από την εξουσία, δηλαδή η άσκηση της εξουσίας επί του ανθρώπου, ως έμβιου όντος¹⁷⁶, “η παλιά δύναμη του θανάτου που ήταν σύμβολο της κυρίαρχης εξουσίας καλύπτεται τώρα προσεκτικά από την χειραγώγηση των σωμάτων και την υπολογιστική διαχείριση της ζωής”¹⁷⁷. Αυτή η μετατόπιση δεν υπαινίσσεται την απαλοιφή του προηγούμενου δικαίου της κυριαρχίας, το νέο δίκαιο θα παρεισφρήσει εντός του και θα το τροποποιήσει. Η βιοπολιτική λειτουργεί με την επιβολή ενός βιολογικού σχίσματος ανάμεσα σε αυτούς που πρέπει να ζήσουν και σε αυτούς που πρέπει να πεθάνουν, με αυτή την έννοια κάθε βιοπολιτική είναι και θανατοπολιτική. Η εκτεθειμένη τρωτότητα που εγκαταλείπεται στη διαδικασία της θανατοπολιτικής είναι η “γυμνή ζωή” στην οποία αναφέρεται και ο – επηρεασμένος έντονα από το όψιμο έργο του Foucault – Giorgio Agamben¹⁷⁸.

Οι οροθετικές γυναίκες, που στο όνομα της δημόσιας υγείας απογυμνώθηκαν από τα βασικά συνταγματικά τους δικαιώματα και ελευθερίες και στοχοποιήθηκαν ως “υγειονομική βόμβα”, στα πλαίσια της προεκλογικής περιόδου, με ιδιαίτερο ζήλο από την τότε πολιτική ηγεσία των υπουργείων Υγείας και Προστασίας του Πολίτη, αλλά και από το λόγο που επικράτησε στα

¹⁷⁵ J. Butler, *Σώματα που έχουν σημασία: Σχετικά με τα όρια του “φύλου”, σε επίπεδο λόγου* στο Δ. Μακρυγιάννη, *Το όριο του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Νήσος, 2004, σ. 536.

¹⁷⁶ Δ. Μακρυγιάννη, *Περί Θανάτου. Η πολιτική διαχείριση της θνητότητας*, Αθήνα: Νήσος, 2006, σ. 39.

¹⁷⁷ Μ. Foucault, *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, Αθήνα: Ράππα, 1978, σ. 171, όπως αναφέρεται στο Δ. Μακρυγιάννη, 2006, σ. 42.

¹⁷⁸ G. Agamben, *Homosacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, επιμ. Γ. Σταυρακάκης, Αθήνα: Scripta, 2005.

μέσα μαζικής επικοινωνίας, μας θυμίζουν τα όσα αναλύει ο Agamben στο έργο του *Homo sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (2005). Ο Ιταλός διανοητής χρησιμοποιεί τον *homo sacer*, μια μορφή δανεισμένη από το ρωμαϊκό παρελθόν¹⁷⁹, για να εισβάλλει στη σημερινή συζήτηση για τη ζωή στις σύγχρονες δημοκρατίες, καθώς μας επισημαίνει πως η εποχή της ύστερης νεωτερικότητας μας έχει δώσει πολλά παραδείγματα έκπτωσης ανθρώπων ή ολόκληρων ομάδων ανθρώπων στο επίπεδο της “γυμνής ζωής” – συνθήκη στην οποία το σώμα δεν είναι παρά αντικείμενο μιας εξουσίας που αποφασίζει επί της ζωής και του θανάτου. Στα πλαίσια της ανάλυσής του ο Agamben αναφέρεται στον πρόσφυγα ως το γυμνό, αναλώσιμο και εξοντώσιμο σώμα που είναι στην απόλυτη διάθεση του κυρίαρχου σε τόπους, όπως για παράδειγμα τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, εξηγώντας πως ο εκτοπισμός και ο αποκλεισμός αυτής της γυμνής ζωής, που βρίσκεται σε κατάσταση εξαίρεσης¹⁸⁰, αποτελεί τη συνθήκη συγκρότησης του κυρίαρχου λόγου¹⁸¹. Η κυριαρχία είναι το προνόμιο της απόφασης περί της κατάστασης εξαίρεσης και θεμελιώνεται στη δυνατότητα αναστολής του νόμου. Αποφασίζοντας όμως ο κυρίαρχος την επιβολή της κατάστασης εξαίρεσης σε μια “ειδική περίπτωση” εφαρμόζει και επιβεβαιώνει την ομαλή, κανονική ισχύ του νόμου. Με την έννοια αυτή, η εξαίρεση δεν είναι προ-δικαιϊκή και προ-πολιτική κατάσταση ανομίας, που ο νόμος έρχεται να θέσει σε τάξη, αλλά αποτελεί την καταστατική συνθήκη του νόμου ως νόμιμη αναστολή του¹⁸².

Η γυμνή ζωή θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως είναι πια μια διευρυμένη συνθήκη, με την έννοια ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να εντοπίσουν τη ζωή τους σε αυτή. Η εξαίρεση τείνει όλο και περισσότερο να μετατρέπεται σε κανόνα, όπως είχε δει και ο Benjamin ήδη από το 1940, καθώς οι ζωές όλο και περισσότερων ανθρώπων είναι στο όριο, στο μεταίχμιο μεταξύ ζωής και θανάτου, νόμου και παρανομίας¹⁸³. Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες μετανάστες,

¹⁷⁹ Ο *homo sacer* είναι η πιο χαρακτηριστική μορφή που συναντάει κανείς στο έργο του Agamben, και τίτλος του πιο δημοφιλούς του βιβλίου, είναι ένας χαρακτήρας του ρωμαϊκού δικαίου, ο οποίος τοποθετείται στο σημείο μηδέν της γυμνής ζωής αποβαλλόμενος από την κοινότητα με αφορμή κάποια πράξη του ή έγκλημα. Τέτοια είναι η οριακή φύση της ύπαρξής του που ενώ ανάγεται στο ύψος του “ιερού” μπορεί να φονευθεί από οποιοδήποτε μέλος της κοινότητας, χωρίς η αφαίρεση της ζωής του να συνιστά φόνο ή θυσία, και χωρίς καμιά συνέπεια για αυτόν που του αφαιρεί τη ζωή. Έτσι, ο *homo sacer* αναδεικνύεται σε αρχέτυπο του αντικειμένου της βιο-εξουσίας στο σημείο όπου η κυρίαρχη εξουσία, γυμνή στην ωμότητά της, επενεργεί πάνω στην ίδια τη ζωή. Ο *homo sacer* δεν είναι υποκείμενο πλέον καμίας θεσπισμένης νοσηματοδοτικής τάξης, κανενός λόγου, κανενός κανονιστικού πλαισίου, η ίδια η αφαίρεση της ζωής του φτάνει να στερείται νοήματος, αφού το πέρασμά του από την ύπαρξη στην ανυπαρξία είναι αδύνατο να κατηγοριοποιηθεί ως πράξη.

G. Agamben, *Homosacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, επιμ. Γ. Σταυρακάκης, Αθήνα: Scripta, 2005.

¹⁸⁰ Ως κατάσταση εξαίρεσης νοείται ένα προσωρινό μέτρο προορισμένο να αντιμετωπίσει ένα έκτακτο συμβάν και το οποίο γίνεται η κανονική μορφή, η κανονική τεχνική διακυβέρνησης.

¹⁸¹ G. Agamben (2005), σσ. 276-286.

¹⁸² Α. Αθανασίου, *Ζωή στο Όριο. Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*, Αθήνα: Εκκρεμές, 2007, σ.11.

¹⁸³ Α. Αθανασίου (2011), σ. 17.

οροθετικοί, πόρνες, ομοφυλόφιλοι, φυλακισμένοι, ψυχικά ασθενείς, χρήστες ναρκωτικών, άνεργοι είναι σώματα που κατά περίπτωση θα πρέπει να εξαλειφθούν για το καλό της ανθρωπότητας, του πολιτισμού, της ίδιας της ζωής.”Στο φαντασιακό της κυριαρχίας ο κοινωνικός θάνατος και η φυσική εξόντωση του Άλλου επιβάλλεται ως “νόμιμο” μέσο ενίσχυσης της ευζωίας, της ασφάλειας και της καθαρής ταυτότητας το πολιτικού σώματος, που απαρτίζεται από αυτούς που αξίζουν να ζουν”¹⁸⁴.

Κάθε κοινωνία υποστηρίζει ο Agamben θέτει τα όρια, αποφασίζει ποιοι θα είναι οι δικοί της homo sacer, οι νέοι ζωντανοί νεκροί. Η έκπτωση των οροθετικών γυναικών στην τάξη του homo sacer υπήρξε πολυεπίπεδη, μιας και οι γυναίκες στοχοποιήθηκαν ως οι ξένες – εισβολείς, οι μολυσματικές – ασθενείς, οι αναλώσιμες -χρήστριες που έπρεπε να περιοριστούν υγειονομικά και να εκριζωθούν τελικά από το “υγιές” κοινωνικό σώμα. Η κατασκευή του “ανθρώπου” ως ελεύθερου πολιτικού υποκειμένου συνεπάγεται και την κατασκευή του υπό-ανθρώπου, αυτού που εκλαμβάνεται με όρους κοινωνικού απορρίμματος¹⁸⁵. Οι οροθετικές γυναίκες τέθηκαν εκτός πλαισίου προστασίας που προβλέπει η ιδιότητα του πολίτη, έξω από τους δικαιικούς και ηθικούς φραγμούς του φιλελεύθερου δημοκρατικού πλαισίου, σχεδόν έξω από την “ανθρωπινότητά” τους. Ενδεικτικό των παραπάνω είναι όσα δήλωσε μια από τις οροθετικές: “Ξεφτίλισαν το γυναικείο φύλο, πρώτα μας ξεφτίλισανε σαν γυναίκες και μετά σαν ανθρώπους. Ζητάω από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης να μη μας μεταχειρίζονται σαν αντικείμενα και ζώα, να μας βλέπουνε σαν ανθρώπους”, ενώ μια άλλη λέει: “Είμαστε άνθρωποι πάνω από όλα. Δεν είμαστε σκουπίδια [...] Να μη μας συμπεριφέρονται έτσι. Γιατί μας συμπεριφέρονται σαν τα τελευταία αποβράσματα. Δεν είναι έτσι όμως.” Παρά το γεγονός πως ακολουθήθηκε σωρεία έκνομων ενεργειών στις διαδικασίες προσαγωγής, εξέτασης και σύλληψης των γυναικών, πως οι κατηγορίες εναντίον τους κατέπεσαν και πως το κατηγορητήριο αποδείχθηκε διάτρητο, ποτέ δε “δικαιώθηκαν” στο δημόσιο λόγο, όπως αυτός κυρίως εκφράστηκε από θεσμικούς φορείς και τα κυρίαρχα μέσα, μια ακόμα απόδειξη πως δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ ως πολιτικά υποκείμενα.

¹⁸⁴ Α. Αθανασίου (2011), σ. 17.

¹⁸⁵ J. Biehl, *Vita: Η ζωή σε μια ζώνη κοινωνικής εγκατάλειψης* στο Α. Αθανασίου, 2011, σ. 64.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agamben G., *Homosacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, επιμ. Σταυρακάκης Γ., Αθήνα: Scripta, 2005.
- Αθανασίου Α., *Επιτελέσεις της Τρωτότητας και του κοινωνικού τραύματος στο Βιοκοινωνικότητες. Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της Υγείας*, επιμ. Αθανασίου Α., Αθήνα: Νήσος, 2011.
- Α. Αθανασίου, *Ζωή στο Όριο. Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*, Αθήνα: Εκκρεμές, 2007.
- Α.Αθανασίου, *Η κρίση ως “κατάσταση έκτακτης ανάγκης”*. Κριτικές και αντιστάσεις, Αθήνα: Σαββάλας, 2012.
- Αλεξιάς Γ., *Το σώμα στην κοινωνιολογία από τον “Άνθρωπο του Νεάντερταλ” στον “Εξολοθρευτή”*, Αθήνα: Πεδίο, 2011.
- Αμπατζή Λιόπη, *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2008.
- Arnot H., *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου εκπαιδευτική Θεωρία και Φεμινιστικές Πολιτικές*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006.
- Biehl J., *Vita: Η ζωή σε μια ζώνη κοινωνικής εγκατάλειψης* στο Α. Αθανασίου, 2011.
- Butler J., *Αναταραχή φύλου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2009.
- Butler J., *Σώματα που έχουν σημασία: Σχετικά με τα όρια του “φύλου”, σε επίπεδο λόγου* στο Μακρυνιώτη Δ., *Τα όρια του σώματος*. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Νήσος, 2004.
- Braudby H , *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας*, Αθήνα : Πεδίο, 2004.
- Γιαννακόπουλο Κ. (επιμ.) *Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της Ανθρωπολογίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.
- Comaroff J., *Η πάσχουσα καρδιά της Αφρικής. Ιατρική, αποικιοκρατία και το μαύρο σώμα* στο Βιοκοινωνικότητες Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας, επιμ. Αθανασίου Α., Αθήνα: Νήσος, 2011.
- Curran J. & Gureviteh M., *MME και Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκη, 2009.
- Foucault M., *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*, Αθήνα: Εξάντας, 1987.

- Foucault M., *Ιστορία της Σεξουαλικότητας τόμος 1: Η Δίψα της Γνώσης*, Αθήνα: Ράππας, 1978.
- Golding P. & Murdock G., *Κουλτούρα ,Επικοινωνίες και Πολιτική Οικονομία* στο Curran J. & Gurevitch M., *ΜΜΕ και Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκη, 2009.
- Hall S., *Η Επανανακάλυψη της “ιδεολογίας”:* η επάνοδος του απωθημένου στις μελέτες για τα Μέσα στο Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής επικοινωνίας, επιμ. Κομνηνού Μ., Λυριτζής Χ., Αθήνα: Παπαζήσης, 1989.
- Howarth D., *Η Έννοια του Λόγου*, Αθήνα: Πολύτροπο, 2008.
- Καραμπέλας Λ., *“Ο σύγχρονος Έλληνας τοξικομανής” (πρώτη προσέγγιση από τη μελέτη, κυρίως διακοσίων περιπτώσεων που απασχόλησαν την ελληνική δικαιοσύνη)*, στο Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 1991
- Καρύδης Β., *Όψεις Κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκουλα, 2010.
- Κουκουτσάκη Α., *Χρήση ναρκωτικών, Ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου*, Αθήνα: Κριτική, 2002.
- Κωνσταντινίδου Κ., *Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο*, Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκουλα, 2001.
- Lichtenberg J., *Υπέρ της αντικειμενικότητας* στο Curran J. & Gurevitch M., *ΜΜΕ και Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκη, 2009.
- Μακρυγιώτη Μ., *Περί θανάτου: Η πολιτική διαχείριση της θνητότητας*, Αθήνα: Νήσος, 2008.
- Martin E., *Προς μια ανθρωπολογία της ανοσολογίας: Το σώμα ως εθνικό κράτος στο Θεωρήσεις στην Ανθρωπολογία της υγείας*, Επιμ. Αθανασίου Α., Αθήνα: Νήσος, 2011.
- McNair B., *Η Κουλτούρα του Στριπτίζ Σεξ, Μέσα Ενημέρωσης και ο Εκδημοκρατισμός της Επιθυμίας*, Αθήνα: Σαββάλας, 2002.
- Nettleton S., *Κοινωνιολογία της Υγείας και της Ασθένειας*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 2002.
- Revel J. & Peter P., *Το σώμα – Ο άρρωστος και η ιστορία του στο Το Έργο της Ιστορίας*, επιμ. Le Goff J. & Nora P., Αθήνα: Ράππα, 1975.
- Rubin G., *Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα: Σημειώσεις για μια ριζοσπαστική θεωρία των πολιτικών της σεξουαλικότητας* στο Γιαννακόπουλο Κ. επιμ. Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της Ανθρωπολογίας, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.

- Schudson M., *Η κοινωνιολογία της παραγωγής ειδήσεων στο ΜΜΕ και Κοινωνία* στο Curran J. & Gurevitch M., Αθήνα: Πατάκη, 2009.
- Sontag S., *Η Νόσος ως μεταφορά. Το AIDS και οι Μεταφορές του*, Αθήνα: Ύψιλον, 1993.
- Tobet P., “Τα δόντια της πόρνης. Ανταλλαγή, διαπραγμάτευση στις οικονομικό-σεξουαλικές σχέσεις” στο Γιαννακόπουλος Κ. επιμ., *Σεξουαλικότητα, θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.
- Ψυχογιός Δ., *Τα Έντυπα Μέσα Επικοινωνίας Από τον πηλό στο Δίκτυο*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2003.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Goldstein N., *Εισαγωγή στο The Gender Politics of HIV in Women, Perspectives on the Pandemic in the United States*, Επιμ. N. Goldstein & J. L. Manlowe, New York: N. Y. University Press, 1997.
- Goldstein N. & Manlowe J. L. Επιμ., *The Gender Politics of HIV/ AIDS in Women, Perspectives on the Pandemic in the United States*, New York: N. Y. University Press, 1997.
- Patton C. *Gendered Epidemic: Representations of Women in the Age of AIDS*, Επιμ. N. L. Roth & K. Hogan, New York: Routledge, 1998.
- Roth N. L. & Hogan K. Επιμ., *Gendered Epidemic: Representations of Women in the Age of AIDS*, New York: Routledge, 1998.
- Stoler A., *Race and the Education of Desire: Foucault’s History of Sexuality and the Colonial Order of Things*. Durham, NC, Duke University Press, 1995.
- Turner B. S., *Regulative Bodies: Essays in Medical Sociology*, London: Routledge, 1992.
- Watney S., “*Polising Desire*”: *Pornography, AIDS and the Media*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1987.

ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ & ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Beckett C., Τα βρετανικά ταμπλόιντ: μια εθνική λιχουδιά, Η Καθημερινή, 13/08/2011.
- Bersani L., Is the Rectum a Grave? AIDS: Cultural Analysis / Cultural Activism, October, Vol.43, σσ. 197-222.

- Cambell C., *Prostituion, Aids and Preventative Health Behavior, Social Science and Medicine*, Vol. 32, Is. 12, 1991.
- Carr R. L. – Gramling L. F., *Stigma: A Health Barrier for Women with HIV/ AIDS.*, Journal of the Association of Nurses in AIDS Care, Vol.15, Is.9,October 2004.
- Γιαννακόπουλος Κ., *Πολιτικές σεξουαλικότητας και υγεία την εποχή του AIDS*, Σύγχρονα θέματα,τ. 66, 1998.
- Γιαννάτου Κ., *Εμπορία ανθρώπων: Ένα διεθνές οργανωμένο έγκλημα*, Ελευθεροτυπία.
- Chapkis W., *Trafficking, Migration and the Law. Protecting Innocents, Punishing immigrants*, *Gender and Society*, Vol. 17, No. 6, (December), 2003.
- Crimp D., *AIDS: Cultural Analysis / Cultural Activism*, October, vol. 43,Winter, 1987, σσ. 3-16.
- Epele M., *Gender, Violence and HIV: Women’s Survival in the Streets*, *Cultural Medicine and Psychiatry*, Vol. 26, 2002.
- Lawless S., Kippax S., Crawford J., *Dirty diseased and undeserving: the positioning of HIV positive women*, *Social Science and Medicine*, Vol. 43, No 9, 1996.
- Treichler P., *AIDS, Homophobia and Biomedical Discourse: An Epidemic of Signification*, *Cultural Studies*, 1:3, Publisher: Routledge, 1987.
- Watney S., *The Spectacle of AIDS*, October, *Cultural Analysis / Cultural Activism*, October, Vol. 43, Winter, 1987, Vol. 143.

~ . ~

- Αντιδράσεις για τη δημοσιοποίηση των στοιχείων της οροθετικής ιερόδουλης, 30/04/2012, <http://tvxs.gr/news/ellada/profylakistea-i-rosida-orothetiki-ierodoyli>
- Αποδοκιμασία για τη δημοσίευση φωτογραφίας του Φύσσα την ώρα που ξεψυχά, in.gr, 21/9/2013, www.newsin.gr/Greece/article/?aid=123+266048
- “Έτσι στήθηκε το ρεπορτάζ με τις γριούλες, Εφημερίδα των Συντακτών, 23/09/2013”, www.efsyn.gr/?q=118424 .
- Εκτός της εφημερίδας “Πρώτο Θέμα” ο Μάκης Τριανταφυλλόπουλος, www.greekmoney.gr/indexphp?news=4435 .
- Εμφύλιος στα ΜΜΕ. Τι απαντά το “Πρώτο Θέμα” για τη φωτογραφία – σοκ. Επίθεση από τον left.gr στο Θέμα για στημένα ρεπορτάζ υπέρ της Χρυσής Αυγής, kourdistoportocali

online opinion magazine, 21/9/2013, <http://kourdistoportocali.com/post/23925/ti-apanta-to-prwto-thema-gia-th-fwtografia-sok-gt-epithesh-apo-to-left-gr-ston-themo-gia-sthmena-reportaz-yper-ths-x-a>

- Garton Ash T., Η τυραννία των ταμπλόιντ, Το Βήμα, 27/11/2011, www.tovima.gr/opinions/article/?aid+432264
- Μαυρουδή Ζ(Σκηνοθέτης)., *Ruins. Οροθετικές γυναίκες το Χρονικό μιας διαπόμπευσης*, Ελλάδα(Ντοκιμαντέρ), 2013.